

Z 181

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

1922

ГОДИНА ТРИДЕСЕТ ДЕВЕТА

УРЕДНИК

СВЕТИСЛАВ ПЕТРОВИЋ

— ИЗДАЊЕ ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ —

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА
КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА
БЕОГРАД, 1922

САРАДНИЦИ „ПРОСВЕТНОГ ГЛАСНИКА“

- Анастасијевић Д-р Драгушин*, професор Университета, Београд
- Апел Пол*, ректор Академије, Париз
- Аћимовић Д-р Миодраг*, декан Правног Факултета, Суботица
- Беговић Ружица*, студент филозофије, Београд
- Граф Бегуен*, Париз
- Бенедикш Е. Г.*, секретар Американског Омладинског Црвеног Крста, Париз
- Богдановић Милан В.*, професор гимназије, асистент Университета, Београд
- Богић Д-р Грга*, начелник Министарства Народног Здравља, Београд
- Босанац Д-р Стјепан*, повереник за Просвету и Вере, Загреб
- Ванлић Милорад*, професор Друге Мушке Гимназије, Београд
- Врховац Радивоје*, директор гимназије, Сремски Карловци
- Вујић Владимир*, професор гимназије, Скопље
- Гавриловић Андра*, професор у пензији, Београд
- Гавриловић Д-р Богдан*, ректор Университета, Београд
- Грол Милан*, управник Народног Позоришта, Београд
- Димишријевић Димиштрије Ђ.*, учитељ, уредник *Школског Покреша*, Лесковац
- Ђаја Д-р Иван*, професор Университета, Београд
- Ђукановић Илија Н.*, члан Државног Савета, Београд
- Ђукић Аница*, наставница Женске Гимназије, Нови Сад
- Жујовић Јован М.*, академик, б. Министар Просвете, Београд
- Захаров Евгеније*, новинар, Београд
- Зега Никола*, директор Етнографског Музеја, Београд
- Иванчевић Душан*, професор гимназије, Загреб
- Јагић Д-р Вашрослав*, професор Университета, Беч
- Јелачић Алексије*, професор гимназије, Скопље
- Јелачић Јевгеније*, професор Руске Гимназије, Београд
- Јовановић Јован П.*, шеф кабинета Министра Просвете, Београд
- Јовановић Јован С.*, управитељ Учитељске Школе, Алексинац
- Кочић Милован*, учитељ, Кавадар
- Куљбакин Д-р Стеван*, професор Университета, Скопље
- Лавал Ернеси*, професор гимназије, Ангерс (Француска)
- Лаичевић Драгиша*, б. народни посланик, Београд
- Лебл-Албала Паулина*, професор Друге Женске Гимназије, Београд
- Лозанић Сима М.*, професор Университета, Београд
- Лоренц Д-р Борислав*, доцент Университета, Београд
- Магазиновић Мага*, професор Прве Женске Гимназије, Београд
- Манојловић Косша П.*, композитор, Београд
- Машић Свешислав*, директор гимназије у пензији, Г. Милановац
- Милојевић Милоје*, композитор, Београд

- Милошевић Милош Р., управник Учитељске Школе у пензији, Јагодина
Мићић Рајко Сп., референт Министарства Просвете, Београд
Младеновић Д-р Војислав Р., инспектор Министарства Социалне Политике, Београд
Московљевић Милош, професор гимназије у пензији, Београд
Павловић Д-р Миливоје, професор гимназије, асистент Университета, Београд
Пешковић Милан К., инспектор Министарства Просвете, Београд
Пешров Григориј, књижевник, Београд
Пешровић Д-р Драгомир, професор Учитељске Школе, Јагодина
Пешровић Свешислав, професор Више Педагошке Школе, Београд
Прица Спасоје, професор Прве Мушке Гимназије, Београд
Продановић Јаша М., професор у пензији, б. Министар Просвете, Београд
Прошић Љубомир М., управник Женске Учитељске Школе, Београд
Прохаска Д-р Драгушин, професор, шеф Просветног Одељења, Праг
Радосављевић Д-р Паја Р., професор Университета, Њу-Јорк
Ребац Хасан М., инспектор Министарства Вера, Београд
Симић Миливоје, ректор Више Педагошке Школе, Београд
Скерлић-Ђоровић Јелена, наставница Прве Женске Гимназије, Београд
Скок Д-р Пешар, професор Университета, Загреб
Сланкаменац Првош, секретар Университета, Скопље
Сдијепчевић Перо, секретар „Просвете“, Сарајево
Штанковић Милушин, учитељ, уредник Народне Просвете, Београд
Штанковић Д-р Синиша, доцент Университета, Београд
Шаефановић Радиша М. учитељ, Браничево
Шојановић Љубомир, академик, б. Министар Просвете, Београд
Трбојевић Д-р Дане, управитељ Реалне Гимназије, Загреб
Турић Д-р Јуре, професор Више Педагошке Школе, Загреб
Ђоровић Д-р Владимир, професор Университета, Београд
Цар Марко, књижевник, Београд
Цвешкић Емило, професор Прве Мушке Гимназије, Београд
Џонић Урош, професор гимназије, асистент Университета, Београд
Шевић Д-р Милан, хонорарни професор Университета, Београд

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

САДРЖАЈ

	Страна
Службени део	1-272
I. ЧЛАНЦИ	
Глумачка школа, од Милана Грола	1
Ђирило и Методије и њихова делатност, од Д-ра Стевана Куљбакина	11, 79
Нича средња школа, од Д-ра Дана Трбојевића	19
Бергсонова филозофија, од Владимира Вујића	26, 87, 186
Средње школе у Краљевини на крају 1921 године, од Милана К. Петковића	36
Моллиеров живош, од Светислава Петровића	65
Наполеон и Карађорђе, од Графа Бегуена, превела с француског Јелена Скерлић-Ђоровић	72, 145
Јосип Јурај Широсмајер, од Д-ра Миливоја Павловића	98
Гимнастика и васпитање омладине, од Д-ра Рудолфа Воде, превела с немачког Мага Магазиновић	100, 219
Грчка култура, од Марва Цара	129
Педагошки погледи Ђорђа Кершенишајнера, од Д-ра Војислава Р. Младеновића	133, 284, 409
Аушомашизам у душевном живошу, од Д-р Борислава Лоренца	150, 357, 436
Нацрт закона о средњим школама, од Радивоја Врховца	160
Верско-просветни проблем муслимана у нашој држави, од Хасана М. Ренца	172
Морално припремање деце за друштвени живош, од Јевгенија Јелачића	177
Мисли на Св. Сиву, од Д-ра Миодрага Ађимовића	197
Јубилеј професора А. Белића, од Милоша Московљевића	205
Проучавање старе српске књижевности, од Д-ра Владимира Ђоровића	208, 292
Словенство и Русија по Достојевском, од Д-ра Стевана Куљбакина	257
Напомене о филозофији у средњешколској настави, од Владимира Вујића	265
Душа код живошња, од Д-ра Драгомира Ђ. Петровића	277, 458, 537
Средње школе у Енглеској, од Милорада Вапљића	300, 453, 548
Математика у служби васпитања, од Милоша Р. Милошевића	304, 425
Настава француског језика по живој методи, од Ернеста Лавала	317
Старање за врло даровите ђаке у Америци, од Д-ра Паје Р. Радосављевића	338
Радиоактивност, од Симе М. Лозанића	347
Нацрт закона за народне школе, од Д-р Јура Турића	353
Јован Скерлић, од Паулине Леб-Албала	385
Прелом у филозофији, од Првоша Сланкаменца	389
Ученичка саморадња, од Д-ра Дана Трбојевића	397, 528
Један руски моралист и педагог: Григориј Петров, од Евгенија Захарова	406
Неписменост у Србији, од Д-ра Грге Вогића	417
О учењу класичних језика у женским средњим школама, од Анице Ђукић	423

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Из школске хигијене, од Рајка Ст. Мићића 469

Уређење наставне управе у Француској, од Д-ра Стјепана Босанца 473, 555

Психологија сиротне деце, од Паоле Ломброзо, превео с талијанског Радиса М. Стефановић 479

Три генија, од Григорија Петрова 513, 585

Стилске фигуре, од Милана В. Богдановића 522

О проблему вјештачких језика, од Д-ра Петра Скока 577

Годишњак средњих школа, од Милана К. Петковића 592, 681

Чишћење у нижим разредима гимназије, од Милована Кокића 605

Практични учитељски испити, од Јована С. Јовановића 616

Нацрт закона за средње школе, од Д-ра Јура Турића 622

Празник југословенског народног јединства, од Пола Апела 641

Прослава педесетогодишњице научног и професорског рада Симе Лозанића, од Д-ра Богдана Гавриловића и Јована М. Жујовића 643 X

О нашој филозофији и о историји наше филозофије, од Владимира Вујића 650

Сшарање за врло даровите ћаке у Немачкој, од Д-р Паје Р. Радосављевића 654

Сшогодишњица Луја Пасшера, од Д-р Синаше Станковића 659

Школа рада, од Димитрија Ђ. Димитријевића 672

Међушколска кореспонденција, од Е. Г. Бенедикта, превела с енглеског Ружица Беговић 681

Осмогодишње обавезно школовање младежи у народним школама, од Јована П. Јовановића 706

Циљ предавања биолошких наука у средњој школи, од Јевгенија Јелачића 719

Мучење мозга, од Анђела Мосо, превео с талијанског Радиса М. Стефановић 728

О књигама за децу, од Анатола Франса, превод с француског 735

Филм као забавно и наставно средство, од Јохана Валтера, превео с немачког Милан К. Петковић 738

О скуптизму, од Мишела Ле Бурделе, превод с француског 741

II. КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Споменица Ст. Новаковића и Јунак нашег доба, од Љермоншова, од Јаше М. Продавковића 41

Споменица Владимира Гашиновића, од Пера Слијепчевића 48

На кришнику Г. Милана Богдановића, од Д-ра Драгутина Прохаске 107

Поводом одговора Г. Д-ра Прохаске, од Милана В. Богдановића 113

III. КЊИЖЕВНИ ПРИЛОЗИ

Библиографија Вукових списа, од Љубомира Стојановића 225, 363

О драмском раду Лазе Косшића, од Д-ра Милана Шевића 233

Ко је кога надмудрио, од Д-ра Ватрослава Јагића 486

О српској народној песми „Свети Сава и Хасан паша“, од Андре Гавриловића 489

О Вукову издању народних песама, од Андре Гавриловића 744

IV. НАУЧНИ ПРИЛОЗИ

Себри нису имали право на саборе, од Драгше Лапчевића 749

V. ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Хорске песме, од Милоја Милојевића, од Косте П. Манојловића 50

Geografija Jugoslavije, од D-га М. Šepoe, од Емила Ј. Цветића 56, 114

Ручна књига јестившвеничке науке, од Д-ра Бастиана Шмида, од Миливоја Симића 117

	Страна
+ Школство и просвета у Југославији, од Д-ра Ј. Паше, од Јована П. Јовановића	120
Уџбеник опште историје, од П. Виноградова, од Алексија Јелачића	121
Хигијена за средње и стручне школе, од Д-ра Влад. С. Сшанојевића, од Светислава Матића	243, 372
Зоологија, од Љубомира М. Давидовића, од Д-ра Ивана Ваје	248
Аншологија српских народних песама, од Д-ра Војислава М. Јовановића, од Паулине Лебл-Албала	249
Практично упуштво за израду немачких састава, од Д-ра Вајзе-Колевиуса, од Димитрија Ђ. Димитријевића	251
Кроз живош, од Шарла Вагнера, од Љубомира М. Протића	493
* Prigučka pro verejné knihovny, од Душана Иванчевића	495
Историја словеначке књижевности, од А. Ст. Јошића, од Уроша Џонића . 500,	561
Српске народне шаре, од Војислава Штевановића, од Николе Зега	506
Srpsko-hrvatski - njemački i Njemačko - srpski-hrvatski rječnik, од D-ra Ivana Scherzera, од Спасоја Прице	506
Једна рђава рачуница у основној школи, од Илије Н. Букановића	567
Једна несолидна кришика, од Милутина Станковића	572
Хришћанска наука за ученике I и II разреда средњих школа, од Милоша С. Анђелковића, од Милоша Р. Милошевића	751
Хигијена за народ, од Д-ра Милана Пецића, од Д-ра Стевана З. Иванчића	754

VI. ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Обнова Археолошког Друштва, од Д-ра Драгутина Анастасијевића	381
Друштво за српски језик и књижевност, од Уроша Џонића	628
Институти за словенска проучавања, од Марије Рудроф, превела с француског Јелена Скерлић-Ђоровић	630

VII. ЈАВНА ГОВОРНИЦА

Објашњење о једној рђавој рачуници, од Илије Н. Букановића	758
--	-----

VIII. БЕЛЕШКЕ

+ Хемлија у нашим средњим школама (Сима Лозанић). — Читуља: Камил Сен-Санс (Милоје М. Милојевић)	62
Школа за кинематографску глуму у Загребу. — Обавезно физичко васпитање у Немачкој. — Школско осигурање противу болести у Швајцарској. — Сексуално васпитање. — Француске студентскиње. — Анормална деца. — Мешовите школе. — Који предмет ученици највише воле? — Шта бих највише волела биши?	123 253
* Чехо-Словачка за наше студенте	509
Штампа и злочин. — Неписменост у Америци. — Школа и локални живош. — Удаша учитељица. — Око и глас. — Есперанто у школама. — Хладни разреди. — Синтетична настава. — Манхајмски систем. — Укидање учитељских школа у Немачкој. — Аустрија за даровиту децу. — Противу рђаве литературе. — Полно обавештавање. — Број школских часова. — Школе у Чехо-Словачкој	574
Школска криза у Шпанији. — Трећи конгрес за морално васпитање. — Часови од четрдесет минуша. — Пренос ученика. — Директорске дужности. — Певање у школама. — Толстој као васпитач. — Модерна и класична култура. — Статистика ученика на париском Универ-	

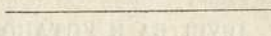

сншешу. — Медицинска Академија и школске реформе. — *Нехо-Словачка наука*. — Здравље ученика. — Број бој-скуша у свешу. — Нове методе у Аустрији. — Нова педагогија. — Сувшише учишела 634

Разреди за анормалне у Америци. — Испити у шалијанским школама. — Ручни рад пољских бој-скуша. — Преображај педагошких идеја. — Француски Министар Просвете прошиву еспераншта. — Пол Дешанел о еспераншу. — Телесне казне у Енглеској. — Основна настава у Русији. — Допунска настава у Немачкој. — Хигиенски савешти ученицима. — Ново васпитање. — Учишела у Италији. — Коедукација у Пруској 762

IX. БИБЛИОГРАФИЈА.

64, 127, 255, 384, 512, 576, 640

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 1

ЈАНУАР 1922

ГОД. XXXIX

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

МИ

АЛЕКСАНДАР I

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете, од 5 јануара 1922 године, постављамо :

у Министарству Просвете :

за референта II класе, са годишњом платом од 6000 динара, Вељка Петровића, досадашњег референта истог Министарства.

На предлог Нашег Министар Просвете, од 30 децембра 1921 године, постављамо :

у Народној Библиотеци у Београду ;

за писара II класе, Милоша М. Милошевића, свршеног студента философије.

На предлог Нашег Министара Просвете, од 3 децембра 1921 године, постављамо :

у Министарству Просвете :

за писара I класе, Драгољуба Д. Павковића, дипломираног правника и досадашњег писара II класе истог Министарства ;

за писара II класе, Драгомира В. Васића, дипломираног правника.

Наш Министар Просвете нека изврши овај указ.

АЛЕКСАНДАР, с. р.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

ГЛАВНИ ПРОСВЕТНИ САВЕТ

— 1240 редовни састанак 22 јула 1921 године —

Присутни : председник г. Лазар Кнежевић, чланови : г. г. Д-р Чед. Митровић, Владимир Радојевић, Љуб. М. Протић, Мирко Поповић, Никола Ракић, Милан Карић, Радивоје Илић, Д-р Душан Рајичић, Савка Радичевићева, Димитрије Соколовић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић,

Г. Г. Лазар Кнежевић усмено реферирше о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења: да имају квалификација: Катарина Сундечићева-Ладишенскаја за суплента под уговором; Михаило Климентов (за веронауку) и Евгеније Лоптев за трговачке школе;

за привремене учитеље: Антон Хлоушек (за гимнастику), Живка Николићева (за женски рад);

за хонорарне наставнике: Тајана Дјаконова, Олга Прошукалова, Евгенија Свиначска, Марија Горскаја и Марија Николајева;

да немају квалификација: Ана Скурскаја, Михаил Баљаски, Димитрије Куклин, Олга Литовченко, Милана Белош, Аркадије Северинов, Аполон Прокофјев, Александар Ашиков и Александар Семенов;

да поднесу накнадне и поуздане доказе о своме школовању: Никола Марковски, Никола Измајлов, Дим. Нелубов, Андреј Миловидов, Борис Рјасњански, Валентин Лаудански, Клавдија Роде, Олга Вјазмитнов, Василије Пејхељ, Ладија Бирман, Кира Јуковскаја, Густав Черчек, и Николај и Варвара Орлов; и да Д-р Анта Попарића, професора у пензији, не треба враћати у службу.

II. Читају се реферати г. г. Д-р Милана Шивића и Саве Максића о удбеницима за школе у Војводини у издању књижаре Липшиц и Лалтел, и реферати г. г. Љуб. Протића, Дим. Соколовића и Ал. Јорговића о Читанци, Буквару и Мађарском Буквару, у издању српске манастирске штампарије у Ср. Карловцима (в. 1192 записник под IX, 1200 под XVI и XVII). Реферат г. Д-р Шивића гласи:

Част ми је поднети своје мишљење о књигама, што су ми послате на оцену.

I Немачки буквар и чишанка од Карла Шлегела.

Буквар је састављен по методу писања и читања, који у првој настави данас претеже метод нормалних речи. На фонетику није обраћена нарочита пажња, може бити с тога, што је писац сматрао, да је то задатак учитељев у школи. Књига је израђена брижљиво, градива је у њој много, али и распоред и садржина градива казује, да писац или не познаје сувремене покрете у овој наставној области или да се оглушује о њих.

Вежбања је готово код свакога гласа (слова) више но што је то потребно — али није стало до множине него до подесно изабраних примера и погодно припремљенога увежбавања. С тим је ваљада у свези, што има доста слогова, који ништа не значе, а такве слокове, као неприродне, сувремени методичари изостављају. Ни слике неће бити више потребне у буквару (бар не за илустровање гласова), оне често одводе пажњу или и заводе ученике; у овој је књизи н. пр. за глас *ei* истакнута, сова, али је многа деца неће познати (јер је пису ни видела), а и она ће, која су је може бити кад год и видела, пре рећи *Vogel*, пошто ће им то бити свакојако ближа репродукција.

У овом буквару има доста речи, које деца незнају, и не треба ни да их знају у том добу. Такве су речи (н. пр. на страни 36): *spaa, lee, these, theorie*. Све сличне речи треба изоставити.

Ја бих за наше немачке школе тражио сувремене букваре, који би у исти мах морали бити и више *bodenständig*. Такве бисте букваре могли добити стечајем. Али ако је потребно, да се овај буквар прештампа, то бих предложио, да се зато поставе ови услови:

а) да се знатно скрати (нарочито вежбања) за поједине гласове и за поједине скупове гласова; неки од ових скупова могу и сасвим изостати;

б) да се читалачки део преради тако, да у њему буде штиво ближе деци, ведро и весело, и да се изоставе наметљиве поуке;

в) да штампана речи из писањих слова буде читкија (тако се н. пр. на стр. 9. не види, да речи треба да гласе *ni-in, mei-ne, . . . ei-le*; на стр. 17. *wein*); да реченице не буду утрпане, те да неке речи не изиђу нечитке (н. пр. на стр. 24. у петом реду *bring mir neun Blumen*, ни ова ми се реченица не свиђа најбоље);

г) да се обрати пажња на чистоћу језика и избегне све, што би се могло сматрати као погрешка или као неприродно (н. пр. на 75. страни; *Die Kleider müssen wir immer rein halten und man darf dieselben [место: sie] nicht zerreißen*);

д) да се писац обазре и на напред истакнуте напомене.

II Немачка чишанка за 2. разред основних школа од Карла Шлегела.

Ово је требало да буде нека неутрална читанка. По садржини се не би могло познати ни за који је народ ни за коју државу састављена: нигде у њој ни националнога ни држав-

ције, живе мимике и еластичног покрета, — развијено схватање ситуације, средине, карактера, социалног и моралног односа према другим личностима; познавање друштвених нарави и манира, осетљиво разумевање идеја и старости личности коју представља. Један део ове друге способности стиче глумац постепено, дугом студијом и искуством, својом уметничком *зрелошћу*; али један део мора добити одмах у почетку у школи. У ту сврху су они часови у Глумачкој Школи у којима се глумац вежба да рашчлањује и разазнаје све мотиве у драми, да чита не само редове у тексту но и између редова и преко редова, да својом развијеном фантазијом види ситуације и личности у замишљеној јави. Истина, већи део тих помоћних предмета није новина за Глумачку Школу. И до данас, на пример, предаване су у Глумачкој Школи књижевност и историја, али увек као потребна *знања*. Тежња је, међутим, сада да се у настави тих предмета одбаци сваки ерудитивни интерес, и да се у књижевности и у историји студијом великих дела, људи и епоха — увек и само у вези с драмом — развије способност схватања, гледања, замишљања, дакле у ствари једна грана *умења*, исто тако значајна као основна *умења* у дијекцији, мимици и гесту. И могло би се рећи чак значајнија од других, у колико прва чине основу других. Никоја виртуозна техника у дијекцији, мимици и гесту не може без стваралачке фантазије дати природну и искрену игру. Шта све треба да има у глави глумац за велики монолог првог глумца у Хамлету? Ни звучни орган, ни мелодички ритам стихова, ни савршена техника мимике и геста неће га спасти од рђаве глуме на коју се жали Хамлет, ако глумац у својој причи о смрти Пријамовој не буде показао да види и осећа не само ситуацију у тој једној сцени, но читаво доба, нарави и јунаке које слика. За ту видовиту фантазију није потребан арсенал велике и систематске науке у глави, али је несумњиво од значаја коликим ће бројем представа, слика и утисака, ма и најпролазнијих, бити продубљена и проширена природна интуиција глумчева.

Владајући свим средствима израза и осећајући у потпуности ситуације и расположења, ученик ће бити у стању добро се користити наставом глуме, и, чак и тамо где се послужи подражавањем учитељу, дати свој сопствени израз, своју боју гласа, свој нагласак смеха или плача, своју душу обрасцу који је научио од учитеља. А од тренутка када је ученик свестан свих елемената и метода у творевини коју изводи подражавањем учитељу или моделима из природе, он је већ у стању да тим средствима ствара и онај замишљени свет Софоклов, Шекспиров или Молиеров, где су физиономијама дате само неколике најбитније црте, а фантазији глумчевој остављено да сам да све тело, сву крв и нерве.

*

Ако су методе у настави Глумачке Школе биле различне у развојно доба и на разним странама, осећање да је она потребна готово свуд је било исто.

Али ипак има једна разлика, и то врло видна. Ако се по садржини и не види, да су ове садржине састављене за наше Швабе веома је јако истакнуто, да су склопљене за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. У њима је доста чланака из етнографије, географије и историје нашега народа, а нарочито су заступљени (што је сасвим оправдано) Банат и Бачка. На жалост, ти чланци својом садржином и својим обликом нити пристају у читанку у опште, нити могу постићи специјални смер, за којим се очито ишло у овим читанкама. Они су, пре свега, сухи и штурги, написани онако, како се у уџбеницима и пре толико година писало о покрајинама, о варошима и о историјским догађајима, — пуко набрајање по неком стереотипном реду с непрекидно понављајући се фразама (ово нарочито вреди за опис вароши у Бачкој и Банату), без икаква живљега описа, топлијег приказа. Тако изнесено градиво не приличи данас ни стручној књижи, а камо ли читанци. Оно не може изазвати заинтересованост ни у оних, који имају за њ отворена срца, куд ли онде где још треба отворати срца и задобивати их! Затим, до чланака с оваквом намером треба доћи кроз чланке, који су ближи, који говоре о властитом народу, и о заједничким градовима и покрајинама не само као о туђим него као и својим. И када је та потка ухваћена, онда истом говорити о даљим и удаљеним местима и догађајима, али и даље као о заједничким, као о једној целини с оним, што је ближе и о чему је напред говорено. Тако бисмо кроз деџа срца могли доћи до срца народа. Овако пак штиво, како је изнесено у овим читанкама, може само одбијати одрасле свесно, а неодрасле несвесно. Томе ће пак много припомоћи и један мађарски специјалитет, против кога смо ми с правом устајали, указујући на њ као на изникло шовенистичко болесање у последњој стадији — а ево га одмах прихваћамо у првом почетку своје владавине. Мађари су нам забрањивали, да пишемо Нови Суд, Суботица, Вршац, и приморавали нас на Ужвиек, Сабатка, Вершец. То исто ево сада и ми чинимо. И како се могу допасти не Немцу, него коме било, ко иоле има смисла за природност (а све да је и без смисла за толерантност према странним народима) овакве полутанске реченице: „Zemun liegt an der Einmündung der Save in den Dunaw, gegenüber von Belgrad.“ Дакле Немци, међу којима Дунав истиче и једном трећином својом протиче, не смеју ни ту реку називати својим именом!

У овој књизи има и даљих крупних грешака. Састављач, који се подухватно, да миле Швабе упозна с нашим народом, оставиће их у највећој недоумици већ и на првом кораку, већ и у правопису наших речи, они ће, читајући ове књиге, с правом рећи, да је лаж, да је наша ортографија најпростија и најлакша. Јер у књизи имамо за наше речи измешане најразличитије правописе, *w, sch, tsch, tj*, поред *v, š, č, ć* (Тако на пр. *Duschan, Dušan, Gortschewitj, Grtschitj, Veočin, Carnojević, Reljković*). Састављач готово свугде место *v*, стављао *w*, слово, које ми у својим речима никако и не употрeбљујемо. Па с тим словом не само да се пишу наше речи сред немачког текста, него је тај знак употребљен и у нашим химнама и у III и у IV читанци, које су ту одштампане нашим језиком.

И тексту и језику имало би се шта приговорити (нарочито у чланку без потписа о Вуку IV читанка, стр. 53—55). Али то није потребно, јер да су они и најисправнији ја ипак не бих могао према ономе, што је напред истакнуто, предложити, да се ове читанке приме. Против њих не говоре само разлози педагошки (и књижевни у опште) него и просветнополитички. Разуме се, да они морају одлучивати, и да се ми морамо држати пре свега њих, када доносимо одлуку о овим књигама.

V [Мађарска] Читанка за II разред основних школа. Написао Љубомир Лошић, мађарски приредили М. Черњеји и Роберт Доулер.

Опет то али много друкчије.

Опеш што, јер је читанка не литерарна састављена готово искључиво од штурих поука, из празних и досадних „опште познатих знања“. Истина, хтело се приљубити децјем схватању, деца су стављена у средишту, али је све вештачки удешено и у решено, далеко од правог и здравога живота, те стога не може ни признати ни покрећивати. Навешћу два примера, два застрашујућа примера, да би се видело — како не треба писати читанке!

Зашто другови воле Николу?

Никола не чини никоме ни најмање зла. Никога не ружи, никога не дира. Неком се не руга, никога не исмева. Не шали се бесмислено, да не би другога случајно увредио. Не свађа се. Кад треба коме помоћи, ту је Никола увек први. Он радо помаже свакоме, све и када се треба борити с тешкоћама.

Такав је Никола на улици, такав у школи, ради само оно што је добро, што се пристоји, што ваља.

Ко не би волео такво дете?

Покајник.

[У претходном чланку Бела је дао Михаилу динар, да овај пусти птице, што их је извадио из гнезда].

ских кандидата. И, на жалост, ни сама Глумачка Школа није се показала као привлачнији магнет у том погледу, ни године 1870—73, ни доцније, ни данас.

Озбиљних покушаја са Глумачком Школом доцније није ни било. Поједини бољи глумци имали су *своје ђаке*, али та настава, разуме се, није могла дати оно што се тражи од Глумачке Школе. Жеља и предлога у том правцу било је и даље непрестано. Сам Малетић на крају своје *Грађе за историју позоришта* враћа се поново на питање о Глумачкој Школи, и позивајући се на Лесинга и Лаубеа и један извештај о Консерваториуму у Паризу, истиче Глумачку Школу као животну потребу нашег младог позоришта. Али неуспех прве школе, а затим изузетно обиље добрих глумаца осамдесетих-деведесетих година, одложили су озбиљне покушаје све до наших дана.

Слично је било и у Загребу. На загребачкој позорници било је у опште више методског рада и угледа на блиске стране позорнице, али мало даровитих кандидата.

Двадесет година иза Малетића, Др. Степан Милетић жали се на исту појаву у својим *Драматуршким записцима о хрватском глумишту*. „Отворена рана наших глумачких прилика била је — вели Милетић — трајна несташница *подмлашка*. Та је мана избила на јаву особито у последње вријеме Кнајзелове управе. Млађи наши „свећеници Талије“ одабирали би се без икаквова система, често и без „позива и нагнућа“. Били су то претежно чланови разних путујућих — већином српских — дружина. Ако је и било природног дара и вањских срестава, недостајала је обично наобразба и сваки одгој. Или је опет тко имао несреће у обитељи, пак се онда — будући да су му све лађе потонуле — посветио глумишту, да тако нађе материјалну егзистенцију. Посебних студија или приправа за глумачко звање нити је било нити се захтијевало. Научило би се код којег глумца „првака“ улога, обична претешка за почетника“...

Побуђен оваквим стањем ствари, Милетић установљава *Хрватску Драмашку Школу*, после свега једног озбиљнијег сличног покушаја пре овог из године 1869. У Милетићеву драмску школу јавило се 30 кандидата, од којих је било примљено 7. Та мала класа дала је хрватској позорници неколико лепих имена. Из ње су Јосип Бах, Иван Рајић, Нина Вавра, Ђуро Прејац и пок. Штефанац. Језик, књижевност и историју предавали су професори Андрић, Милер, Будман, Флоршиц; глуму незаборављени Миша Димитријевић. Иза Милетићеве драмске школе у Загребу, исто као иза оне из 1870-73 у Београду, озбиљнијих покушаја до данашњих дана није било.

У Београду, Глумачка Школа била је отворена поново тек октобра 1909, с програмом сличним данашњем. Од тридесет и неколико пријављених кандидата могло се примити једва 8. Најбољи међу њима били су два три студента Университета, који су доцније напустили глуму и

да се јавном редовном професору Краљевске Високе Школе за Трговину и Промет,
Д-р Николи Костренчићу, уважи оставка, коју је поднео на државну службу.

Заступник Министра Просвете Министар Унутрашњих Дела, нека изврши овај указ
АЛЕКСАНДАР

Заступник Министра Просвете,
Министар Унутрашњих Дела
Св. Прибићевић, с. р.

СРЕДЊА НАСТАВА

ми

АЛЕКСАНДАР I

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Заступника Нашег Министра Просвете, Нашег Министра Унутрашњих
Дела, од 3. децембра 1921 године, постављамо:

у Београдској IV гимназији:

за професора, Богдана Јовановића, сунлента исте гимназије и испитаног професорског
кандидата; и

за сунлента, Д-р Јана Крчмара, сунлента гимназије у Пожаревцу по молби;

у II. Београдској мумкој гимназији:

за сунлента, Д-р Душана Поповића, сунлента Више Трговачке школе у Новом Саду,
по молби;

у III Београдској мушкој гимназији:

за сунлента, Божицара Томића, дипломираног студента философије:

у гимназији у Тешову:

за професора, Велимира Јојића, професора Учитељске школе у Скопљу, по молби; и
за учитеља вештина са годишњом платом од 3.000 динара, Стану Јојићку, учитеља
вештина гимназије у Беранима, по молби;

у гимназији у Зајечару:

за сунлента, Јелену Франяћевићеву, сунлента гимназије у Јагодини, по молби;

у гимназији у Јагодини:

за сунлента, Адександра Стојковића, сунлента Реалке у Лесковцу, по службеној потреби;

у гимназији у Прокупљу:

за сунлента, Симу Милојевића, сунлента Лесковачке Реалке, по службеној потреби;

у гимназији у Чачку:

за учитеља вештина, по чл. 17. Уредбе о регулисавању положаја наставницима средњих
школа ратом ометеним у полагању државног испита са годишњом платом од 2.100 динара,
Ленку Гавровић, учитељицу вештина гимназије у Чачку;

у гимназији у Пожаревцу:

за сунлента, Николу Бошковића, сунлента гимназије у Шћину, по службеној потреби;

www.средине у драмама које се догађају у тим временима. Из књижевности елементи стила наводе се у читању на глас, једновремено са језичним напоменама. Затим преглед књижевних родова и књижевних епоха као увод за анализу драме.

Нарочито се избегавају систем школских предавања и нагомилавања индиферентних ствари. Заокружена предавања, увек испуњена примерима, наводима, анализом, сликама, практичним вежбањима.

С обзиром на локалне околности, установљени помоћни курсеви *страног језика* (фрацуског, немачког и руског за драму, талијанског за оперу), *играња и кретања, мачевања*, основа музике. Поред систематских курсева организоваће се низ слободних предавања о појединим темама (питања о глумачкој вештини са студијом о великим глумцима; анализа појединих дела; утисци и реферати о представама и инсценацијама у нас и на страни).

Пошто се поједини курсеви додирују и укрштају (на пример историја драме и историја општа), или једни друге настављају (на пример читање на глас и дикција), тамо где се не спајају у један курс, програм рада утврђује се споразумом наставника.

ПРЕГЛЕД КУРСЕВА

I.	{	Читање на глас и Дикција
Глумачка игра
Гест, мимика
II.	{	Српски језик и Књижевни облици
Историја општа и Историја позоришта
Југословенска драма и позориште
III.	{	Држање, борење, играње
Музика
Страни језик
IV.	{	Стилови у архитектури, декору, намештају
Инсценација драме
Историја костима и маске
Посебна предавања

ПРОГРАМ И МЕТОДЕ

I. Читање на глас

Први часови: Чистоша изговора (правилна и јасна артикулација сугласника и самогласника). Граматички и логички нагласак. У читању на глас, на примерима у тексту указивати на главна правила језика, реторике и најчешће укорењене неправилности дневнога говора.

Доцнији часови: Изразно читање. Изражавање и наглашавање речи, реченица, мисли и ставова. Издвајање карактеристичних места у тексту

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

за сталног хонорарног наставника, Живорада Поповића, бив. хонор. наставника, — СНБр. 18570 од 31-X-1921 год.

за привремену предметну учитељицу, Косару Јанковићеву, привр. предметну учитељицу гимназије у Зајечару, — СНБр. 19012 од 1-XI-1921 год.

у II мушкој гимназији у Београду:

за привременог предметног учитеља, Синишу Кордића, привр. предметног учитеља I мушке гимназије у Београду, — СНБр. 19380 од 7-XI-1921 год.

за привременог предметног учитеља, Јована Стојановића, кандидата богословља, — СНБр. 19662 од 9-XI-1921 год.

за привременог учитеља цртања, Петра Палавачинића, свршеног студента сликарске Академије у Прагу, — СНБр. 19937 од 12-XI-1921 год.

у III мушкој гимназији у Београду:

за привременог учитеља вештина, Јована Мокрањца, привр. учитеља вештина II мушке гимназије у Београду, — СНБр. 19380 од 7-XI-1921 год.

у IV гимназији у Београду:

за привременог предметног учитеља, Павла Јевтића, кандидата богословља, — СНБр. 1938 од 7-XI-1921 год.

у II женској гимназији у Београду:

за привремену предметну учитељицу, Десанку Павловић, привремену предметну учитељицу II мушке гимназије у Београду, и

за привременог учитеља вештина, Зорку Петровићеву, привремену учитељицу Реалке у Београду, — СНБр. 19380 од 7-XI-1921 год.

у гимназији у Бишољу:

за сталног хонорарног наставника, Михаила Виноградовића, пређашњег руског наставника, — СНБр. 16464 од 30-IX-1921 год.

у гимназији у Ваљеву:

за привремену учитељицу вештина (женског рада), Милицу Аћимовић, привр. учитељицу вештина гимназије у Вел. Бечкереку, — СНБр. 19663 од 11-XI-1921 год.

у гимназији у Велесу:

за сталног хонорарног наставника, Јарослава Ригера, сврш. ученика сликарске школе у Русији, — СНБр. 19362 од 10-X-1921 год.

у гимназији у Врању:

за сталну хонорарну наставницу, Василију Стефановићеву, студента философије, — СНБр. 20150 од 17-XI-1921 год.

у реалци у Вршцу:

за привремену учитељицу вештина, Јелену Ђерђ, рођ. Прибишеву, хонор. наставницу исте школе, — СНБр. 19089 од 7-XI-1921 год.

у гимназији у Великом-Градишћу:

за хонорарног наставника, Владимира Ерохина, пређаш. инжењерског капетана руске војске, — СНБр. 9605

у гимназији у Великом-Бечкереку:

за школског лекара, Д-р Војислава Исаковића, лекара из Вел. Бечкерек, — СНБр. 16956 од 7-XI-1921 год.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs за привремену учитељицу вештина (женског рада), Радулку Стефановићеву, свршену ученицу радничке школе, — СНБр. 19663 од 11-X-1921 год.

у гимназији у Великој Кикинди:

за сталног хонорарног наставника, Младена Ђукина, хонорарног наставника трговачке школе у Вел. Бечкерек, — СНБр. 19222 од 8-XI-1921 год.

у гимназији у Гњилану:

за школског лекара, Д-р Косту Христића, средског екара, — СНБр. 18875 од 2-XI-1921 год.

за привремену учитељицу вештина (женског рада), Ружицу Илић, сврш. ученицу радничке школе у Крагујевцу, — СНБр. 12224 од 12-XI-1921 год.

за сталну хонорарну наставницу, Ивку Скаљер, пређашњу наставницу, — СНБр. 16404 од 30-IX-1921 год.

за сталног хонорарног наставника, Панчета К. Настића, студента философије, — СНБр. 16404 од 30-IX-1921 год.

у гимназији у Горњем Милановцу:

за привременог предметног учитеља, Александра Петровића, апсолв. студента философије, — СНБр. 16405 од 30-IX-1921 год.

у гимназији у Даниловом Граду:

за сталног хонорарног наставника, Митра Павићевића, студента философије, — СНБр. 20074 од 17-XI-1921 год.

за сталног хонорарног наставника, Радована Павовића, студ. философије, — СНБр. 16404 од 30-IX-1921 год.

за сталну хонорарну наставницу, Еродиту Судровску, — СНБр. 17362

у гимназији у Јагодини:

за сталног хонорарног наставника, Мирка Сковарана, студента философије, — СНБр. 19569 од 12-XI-1921 год.

у гимназији у Краљеву:

за школског лекара, Д-р Јосифа Маржика, санит. капетана, — СНБр. 19801 од 14-XI-1921 год.

за привременог учитеља вештина, Михаила Александрова-Глушенка, дипломираног наставника цртања, — СНБр. 20031 од 14-XI-1921 год.

за привремену учитељицу вештина (женског рада), Зорку Апостоловићеву, свршену ученицу радничке школе, — СНБр. 19663 од 11-XI-1921 год.

у гимназији у Куманову:

за привремену предметну учитељицу, Наду Станимировићеву, привр. предметну учитељицу гимназије у Суботици, — СНБр. 17656 од 1-XI-1921 год.

за привременог предметног учитеља, Ивана Грегорца, бившег намесног учитеља, — СНБр. 19268 од 12-XI-1921 год.

за привременог предметног учитеља, Александра Лазаревића, привр. предметног учитеља гимназије на Цетињу, — СНБр. 19012 од 1-XI-1921 год.

у гимназији у Књажевцу:

за сталног хонорарног наставника, Јована Радосављевића, студента философије — СНБр. 19014 од 30-X-1921 год.

за привремену учитељицу вештина, Видосаву Јовановићеву, привр. учитељицу вештина гимназије у Нишу, — СНБр. 19663 од 11-XI-1921 год.

у гимназији у Крушевцу:

за привременог предметног учитеља, Божидара Каралића, апсолв. студента философије. — СНБр. 16405 од 30-X-1921 год.

Поседна предавања

О појединим темама позоришне вештине (појединачна, слободна предавања, изван систематских курсева).

Страни језик

Француски, руски или немачки. (У сва четири течаја).

С обзиром да је ово први редован курс Глумачке Школе, да се не располаже ни готовом наставом ни наставницима, постављени план не може се узети као неизмењив. Према приликама, у њему се поједини курсеви могу спајати или рашчлањавати. На пример, вероватно је да ће се наћи погоднији предавачи за посебне теме (о једној епохи или једном великом писцу), но за систематски курс једног предмета. За глумачку школу, међутим, и корисније је дати неколико сугестивних предавања о главним стварима у једном предмету (н. пр. живе илустрације великих епоха и аутора), но опширан преглед појединости мањег значаја. Код неких предмета, као што је на пример историја позоришта или културна историја, највећи успех био би пробудити интерес слушалаца за теме и упућивати их на читање и студију.

У курсевима глумачке игре, књижевности, историје драме, инсценације и у посебним предавањима развијати критичку способност ученика, то јест вештину да текст схватају чисто и потпуно, у смеру и у стилу који му је аутор дао. То изгледа одвећ проста ствар, али је она главна.

Октобра расписан је стечај за Глумачку Школу. Било је објављено да ће се моћи примити до 25 кандидата (мушких и женских), и то младићи од 17—22 године, девојке од 16—20. Од кандидата се тражила најмање нижа средња школа. Објављено је било да ће се изузетно примати кандидати без средње школе ако одбор за пријем нађе у њих особена преимућства у осталим условима (појави, гласу, темпераменту, интелигенцији, и т. д.). Предвиђено је да ученици у професионалном курсу не плаћају школарину. Они у исти мах примају обавезу да учествују у представама Народног Позоришта, као статисти и извођачи малих улога. За тај рад имају хонорар. Особени већи хонорар, односно помоћ на школовање, могу добити сиромашни кандидати које одбор предложи а наставнички савет после првог месеца рада оцени као даровите и вредне ученике.

Упис у школу трајао је од 11—25 октобра. Рад у школи почео је 1 новембра. Крајем месеца октобра одбор наставника извршио је испитивање способности кандидата. Од пријављених четрдесет кандидата примљено је свега 10.

Школа је почела радити од 1 новембра. За сад, у овом првом течају, наставници су Г. Г. Михаило Исаиловић (дикција и глума), Милан

у гимназији у Пећи :

за сталног хонорарног наставника, Марка Биљурића, студента философије, — СНБр. 19017 од 10-XI-1921 год.

у гимназији у Прокуљу :

за школског лекара, Д-р Јулија Јагоду, опш. лекара, — СНБр. 18719 од 31-XI-1921 год.
за привремену предметну учитељицу, Веру Зарубину, привр. предметну учитељицу гимназије у Бевђелији, — СНБр. 19012 од 1-XI-1921 год.
за сталног хонорарног наставника, Ахмета Вељовића, сврш. ученика Цариградског Универзитета, — СНБр. 19013 од 30-X-1921 год.

у гимназији у Приштини :

за сталног хонорарног наставника, Крсту Љумовића, студента философије, — СНБр. 20151 од 25-XI-1921 год.
за привремену учитељицу вештина (жен. рада), Даницу Јавићеву, сврш. ученицу радничке школе, — СНБр. 19666 од 11-XI-1921 год.

у гимназији у Подгорици :

за сталне хонорарне наставнике, Јелицу Павићевићку-Мандићеву, студента философије, и Олгу Фесенко, студента философије, — СНБр. 16404 од 30-IX-1921 год.
за сталног хонорарног наставника, Василија Качуринна, бив. руског наставника, — СНБр. 17362 од 10-XI-1921 год.

у гимназији у Плевљу :

за сталног хонорарног наставника, Новака Вулетића, студента философије, — СНБр. 17362 од 10-X-1921 год.
за привременог предметног учитеља, Милана Симића, апсолв. студента философије, — СНБр. 16405 од 30-IX-1921 год.

у гимназији у Пожези :

за сталног хонорарног наставника, Милоја Стојића, философа, — СНБр. 19352 од 20-XI-1921 год.
за сталног хонорарног наставника, Часлава Гавриловића, студента философије, — СНБр. 17362 од 10-X-1921 год.
за привремену учитељицу вештина, Дивну Миладиновићеву, привр. учитељицу вештина гимназије у Чачку, — СНБр. 19663 од 11-XI-1921 год.

у гимназији у Прилепу :

за сталног хонорарног наставника, Ивана Черњавског, потпуковника, — СНБр. 18910 од 2-XI-1921 год.
за школског лекара, Д-р Цветка Ђорђевића, лекара среза прилепског, — СНБр. 18441 од 3-XI-1921 год.

у гимназији у Ресну :

за школског лекара, Д-р Драгутина К. Стојановића, среског лекара у Ресну, — СНБр. 18953 од 3-XI-1921 год.
за привремену учитељицу вештина (женског рада), Серафину Велићеву, привр. предметну учитељицу гимназије у Охриду, — СНБр. 19663 од 11-XI-1921 г.

у гимназији у Скопљу :

за привременог предметног учитеља, Душана Недељковића, апсолвираног студента философије, — СНБр. 16405 од 30-IX-1921 год.
за сталну хонорарну наставницу, Лепосаву Гријер, студента философије, — СНБр. 17362 од 10-X-1921 год.

за привременог предметног учитеља, Милоја Борића, привр. предм. учитеља гимназије у Куманову, — СНБр. 18438 од 26-X-1921 год.

у гимназији у Субошици:

за привремену учитељицу вештина, Антонину Хростетску, пређ. учитељицу у Русији, — СНБр. 16405 од 30-X-1921 год.

у гимназији у Свилајцу:

за сталног хонорарног наставника, Милана И. Николића, студента философије, — СНБр. 17362 од 10-X-1921 год.

у гимназији у Сеници:

за сталног хонорарног наставника, Сергеја Хофмана, студента фил., — СНБр. 16404 од 30-IX-1921 год.

у гимназији у Струмици:

за сталног хонорарног наставника, Ника Марчетића, студента философије, — СНБр. 16404 од 30-IX-1921 год.

у гимназији у Смедереву:

за сталног хонорарног наставника, Николу Илића, студ. философије, — СНБр. 17362 од 10-X-1921 год.

у гимназији у Тешову:

за привременог учитеља вештина, Ника Миљана, привр. учитеља вештина гимназије у Крушевцу, — СНБр. 19012 од 1-XI-1921 год.

за сталну хонорарну наставницу, Лепосаву Динићеву, студента философије, — СНБр. 16404 од 30-IX-1921 год.

за привремену учитељицу вештина (женског рада), Софију Здравковићеву, привр. учитељицу вештина гимназије у Нов. Пазару, — СНБр. 19663 од 11-XI-1921 год.

у гимназији у Ужицу:

за привременог предметног учитеља, Милуна Радовића, апсолв. студента философије — СНБр. 16405 од 30-IX-1921 год.

за привремену учитељицу вештина (жен. рада), Борку Ђировићеву, привр. учитељицу вештина гимназије у Књажевцу, — СНБр. 19663 од 11-XI-1921 год.

у гимназију на Цешинју:

за привременог предметног учитеља, Петра Космајца, апсолв. студента философије, — СНБр. 16405 од 30-IX-1921 год.

за сталну хонорарну наставницу, Олгу Фесенко, ст. хонорарну наставницу гимназије у Подгорици, — СНБр. 20037 од 18-XI-1921 год.

у гимназији у Цариграду:

за сталног хонорарног наставника, Сокола Ђирића, студента философије, — СНБр. 19014 од 30-X-1921 год.

у гимназији у Чачку:

за привременог предметног учитеља, Радила Димитријевића, и за привремену предметну учитељицу, Милицу Главинићеву, апсолвиране студенте философије, — СНБр. 16405 од 30-IX-1921 год.

у гимназији у Шапцу:

за сталну хонорарну наставницу, Олгу Покотилову-Сихвонен, пређашњу наставницу у Русији, — СНБр. 16404 од 30-IX-1921 год.

за привремене предметне учитеље, Љубомира Ајваза, Војислава Ивановића, апсолв. студента философије и за привремену предметну учитељицу, Даринку Одавићеву, апсолвираног студента философије, — СНБр. 16405 од 30-IX-1921 год.

www.unilib.rs за привременог учитеља вештина, Симеуна Штејна, пређаш. руског капетана, — СНБр. 19414 од 8-XI-1921 год.

за сталну хонорарну наставницу, Велу Стевановићеву, бив. наставницу, — СНБр. 19378 од 4-XI-1921 год.

за привременог учитеља вештина, Јована Мокрањца, привр. учитеља вештина III мушке гимназије у Београду, — СНБр. 20032 од 14-XI-1921 год.

у гимназији у Шици:

за сталну хонорарну наставницу, Матилду Анжел, бившу наставницу у Грчкој, — СНБр. 18261 од 9-XI-1921 год.

у гимназији у Даниловом Граду:

за сталног хонорарног наставника, Новака Вулећића, ст. хонорарног наставника гимназије у Плевљима — СНБр. 22306 од 24-XII-21 године.

у гимназији у Сомбору:

за привременог предметног учитеља, Михаила Семјеновича-Токарева, рударског инжињера, — СНБр. 19984 од 13-XII-1921 год.

у гимназији у Охриду:

за привремену предметну учитељицу, Александру Мађушенко, сталну хонорарну наставницу исте гимназије, — СНБр. 20605 од 2-XII-21.

у женској гимназији на Цетињу:

за привременог предметног учитеља, Божидара Букића, привременог предметног учитеља мушке гимназије на Цетињу, — СНБр. 22383 од 28-XII-21 године.

у гимназији у Приштини:

за привременог учитеља вештина, Јарослава Кратину, — СНБр. 22242 од 29-XII-21 год.

у гимназији у Новом Пазару:

за привремену учитељицу вештина, Паидору Чакаревићеву, наставницу Учитељске Школе у Скопљу, — СНБр. 22314 од 24-XII 21 год.

у гимназији у Прокупљу:

за привременог предметног учитеља, Николу Марковског, привременог предметног учитеља гимназије у Књажевцу, — СНБр. 21677 од 28-XII-21 год.

у гимназији у Свилајинцу:

за привременог предметног учитеља, Милену Грбићку, — СНБр. 20303 од 18-XII-21 г.

у гимназији у Куманову:

за привременог предметног учитеља, Владимира Бабића, апсолв. студента филозофије, — СНБр. 21040 од 22-XII-1921 год.

у гимназији у Њилану:

за привременог предметног учитеља, Панчета Настића, хонорарног наставника исте школе, — СНБр. 22496 од 25-XII-21 год.

у гимназији у Јагодини:

за привремену предметну учитељицу, Далију Стојковићку, привремену предметну учитељицу Реалке у Лесковцу, — СНБр. 21975 од 14-XII-21 год.

у гимназији у Крушевцу:

за привременог учитеља вештина, Ника Миљана, — СНБр. 21973 од 22-XII-21 год.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

у Женској Учишљеској школи у Крагујевцу:

за привремену предметну учитељицу, Драгињу Нешковић, привремену предметну учитељицу женске гимназије у Крагујевцу, — СНБр. 22303 од 24-XII-21 године, и
за сталног хонорарног наставника, Љубодрага Савића, — СНБр. 22374 од 26-XII-21 год.

у IV гимназији у Београду:

за сталног хонорарног наставника, Владимира Сахарова, руског активног официра — СНБр. 20154 од 26-XII-21 године.

за очног лекара за све средње школе у Београду:

Д-р Драгутина П. Костића, лекара у Београду — СНБр. 22447 од 3-I-22 године.

у гимназији у Белој Цркви:

за сталну хонорарну наставницу, Марију Николајевну, сталну хонорарну наставницу женске гимназије у Нишу, — СНБр. 22618 од 29-XII-21 године.

у гимназији у Врању:

за сталне хонорарне наставнице, Завишу Михајловића и Живана Гроздановића, студенте философије, — СНБр. 22241 од 29-XII-21 године и СНБр. 20841 од 5-XII-21 године.

у гимназији у Ваљеву:

за сталну хонорарну наставницу, Марију Ферстер, — СНБр. 21597 од 16-XII-21 год.

у школској школи у Великом Бечкереку:

за школског лекара, Д-р Драгину Шећерову, — СНБр. 21133 од 12-XII-21 год.

у гимназији у Јагодини:

за школског лекара, Д-р Михајла Димића, — СНБр. 22287 од 24-XII-21 год.

у I мушкој гимназији у Крагујевцу:

за сталног хонорарног наставника, Радоја Ф. Вујића, студента философије, — СНБр. 22000 од 16-XII-21 год.

у гимназији у Косовској Мишровици:

за школског лекара, Д-р Стојана Стевановића, окружног физикуса, — СНБр. 21181 од 11-XII-21 год.

у гимназији у Кавадару:

за школског лекара, Д-р Владимира Чести-а, средњег лекара, — СНБр. 21187 од 15-XII-21 г.

у гимназији у Прокупљу:

за сталног хонорарног наставника, Мирка Поповића, студента технике, — СНБр. 22461 од 28-XII-21 год.

у гимназији у Пећи:

за сталног хонорарног наставника, Тодора Гребеникова, бившег наставника, — СНБр. 21976 од 16-XII-21 год.

у гимназији у Пожаревцу:

за сталног хонорарног наставника, Ђорђа Лазаревића, студента философије, — СНБр. 21499 од 10-XII-21 год.

у гимназији у Струмици:

за сталну хонорарну наставницу женског рада, Олгу Деде, — СНБр. 15580 од 7-XII-21 г.

у гимназији у Тешову:

за сталног хонорарног наставника, Василија Михајловича-Брилантова, — СНБр. 22211 од 23-XII-21 год.

у гимназији у Ђуприји.

за сталну хонорарну наставницу, Даринку Лазаревићеву, студента философије, — СНБр. 21818 од 29-XII-21 год.

у гимназији у Цариброду:

за школског лекара, Д-р Алексија Бјалобржевог, војног лекара, — СНБр. 21603 од 11-XII-21 год.

ОСТАВКЕ

Господин Министар Просвете уважио је оставку на државну службу:

Јанићију Поповићу, професору у пензији на раду у гимназији у Параћину, — СНБр. 18606 од 29-X-1921 год.

Милице А. Миливојевићеве, привремене предметне учитељице гимназије у Битољу, — СНБр. 18861 од 1-XI-1921 год.

Томи Живановићу, привременом предметном учитељу, гимназије у Вел. Градишту, — СНБр. 18696 од 31-X-1921 год.

Д-р Петру Пајићу, школском лекару у Битољу, — СНБр. 19660 од 12-XI-1921 год.

Д-р Данилу Марковићу, школском лекару, Више тргов. школе у Суботици, — СНБр. 19215 од 4-XI-1921 год.

Алексеју Ревуцком, сталном хонорарном наставнику гимназије у Алексинцу, — СНБр. 19435 од 11-XI-1921 год.

Драгославу К. Стевановићу, привременом предметном учитељу гимназије у Свилајци, — СНБр. 20411 од 26-XI-1921 год.

Сталној хонорарној наставници гимназије у Куманову, Јелени Илић, — СНБр. 22122 од 22-XII-21 год.

сталној хонорарној наставници гимназије у Тетову, Лепосави Динићевој, — СНБр. 21467 од 9-XII-21 год.

хонорарном наставнику гимназије у Струмици, Виктору Фрицу, — СНБр. 21127 од 8-XII-21.

РАЗРЕШЕЊА

Господин Министар Просвете претписом својим разрешио је од наставничке дужности:

Тому Искруљева, сталног хонорарног наставника, гимназије у Суботици, — СНБр. 18567 од 28-X-1921 год.

Александра Кузмић-Караваева, сталног хонорарног наставника гимназије на Даниловом Граду, — СНБр. 18745 од 1-XI-1921 год.

Николаја Власијева, сталног хонорарног наставника гимназије у Берамама, — СНБр. 19381 од 1-XI-1921 год.

Манојла Лазаревића, привременог предметног учитеља гимназије у Аранђеловцу, — СНБр. 18610 од 1-XI-1921 год.

Мила Јовановића, сталног хонорарног наставника гимназије у Никшићу, — СНБр. 19752 од 13 XI-1921 год.

Тодора Гребеникова, сталног хонорарног наставника гимназије у Пећи, — СНБр. 19656 од 11-XI-1921 год.

Ивана Дукија, сталног хонорарног наставника гимназије у Горњем Милановцу, — СНБр. 19613 од 19-XI-1921 год.

Марију Јарошевић, сталну хонорарну наставницу гимназије у Неготину, — СНБр. 19803 од 3-XI-1921 год.

Ѓеба Вујића, привременог предметног учитеља, гимназије у Битољу, — СНБр. 19845 од 17-XI-1921 год.

Аду Гоџман, привремену предметну учитељицу гимназије у Прокупљу, — СНБр. 20522 од 24-XI-1921 год.

Јована Далчевића, хонорарног наставника гимназије у Пећи, — СНБр. 20268 од 18-XI-1921 год.

- WWW.UNILIB.RS
- УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
- привременог предметног учитеља гимназије у Прокупљу, Милутина Павловића, — СНБр. 21782 од 22-XII-1921 године;
 сталну хонорарну наставницу гимназије у Кавадару, Ану Аљковску, — СНБр. 21383 од 16-XII-1921 године;
 сталног хонорарног наставника гимназије у Куманову, Властимира Јанковића, — СНБр. 21678 од 14-XII 1921 године;
 привременог предметног учитеља трговачке школе у Вел. Бечкереку, Душана Чонића, — СНБр. 21679 од 13-XII-1921 год.;
 сталног хонорарног наставника, трговачке школе у Суботици, Стевана Климентова, — СНБр. 21629 од 16-XII-1921 год.;
 привременог учитеља вештина гимназије у Шапцу, Јована Мокрањца, — СНБр. 22561 од 29-XII-1921 год.;
 привременог предметног учитеља гимназије у Шапцу, Љубомира Ајнваза, — СНБр. 22292 од 24-XII-1921 год.;
 сталног хонорарног наставника гимназије у Кос. Митровици, Андрију Аригофена, — СНБр. 22583 од 28-XII-1921 год.;
 сталног хонорарног наставника гимназије у Даниловом-Граду, Александра Кузмин Караваева, — СНБр. 21905;
 сталног хонорарног наставника гимназије у Пријенољу, Алексија Кавтародзеа, — СНБр. 22491 од 28-XII-1921 год.;
 сталног хонорарног наставника гимназије у Беранима, Антона Прохоровића, — СНБр. 22582 од 28-XII-1921 год.;

УПРАЖЊЕНА МЕСТА

- Господин Министар Просвете упразнио је места:
- Јовану В. Милићу, сунленту гимназије у Сомбору, пошто се није на дужност јавио, — СНБр. 20567 од 8-XII-21 год.;
- Василију С. Антонову, сунленту гимназије под уговором у Јагодини, пошто се није јавио на дужност, — СНБр. 21919 од 21-XII-21 год.;
- Михаилу Јелачићу, сунленту под уговором, гимназије у Велесу, пошто се није јавио на дужност, — СНБр. 21238 од 8-XII-1921 год.;
- Константину Сотникову, сунленту под уговором, гимназије у Пироту, пошто се није јавио на дужност, — СНБр. 21440 од 23-XII-1921 год.;
- Владимиру Мартинову, сунленту под уговором, гимназије у Приштини, пошто се није јавио на дужност, — СНБр. 21910 од 23-XII-1921 год.;
- Феодору Волошину, сунленту под уговором гимназије у Куманову, пошто се није јавио на дужност, — СНБр. 21622 од 22-XII-1921 год.;
- Александру Доникову, сунленту гимназије у Лозници, пошто се није јавио на дужност, — СНБр. 22831 од 31-XII-1921 год.;

ОСНОВНА НАСТАВА

МИ

АЛЕКСАНДАР I

По милости Божјој и вољи народној

КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете од 31. децембра 1921. год. постављамо:
 за Управитеља I класе Учитељске Школе у Вршцу, Христифора Свирчевића, референта
 Министарства Просвете, по службеној потреби.

На предлог Нашег Министра Просвете, а по саслушању Нашег Министарског Савета решили смо и решавамо:

да се Михаило Станојевић, референт Министарства Просвете, на основу § 70 Закона о чиновницима грађанског реда стави у стање покоја с пензијом која му припада по годинама службе:

О Д Л И К О В А Њ А

На предлог Нашег Министра Просвете од 30 децембра 1921 године, одликујемо:

Орденом Св. Саве V реда:

Село Драшковац и село Мало Набрђе, чији су се житељи, високо ценећи вредност школе и народне Просвете, свесрдно заузели за подизање школских зграда.

Орденом Св. Саве V реда:

Радославва Николића, председника општине у Горњем Степошу, ср. расинског, окр. крушевачког, за свесрдно заузимање око подизања школске зграде.

Наш Министар Просвете нека изврши овај указ.

АЛЕКСАНДАР, с. р.

Министар Просвете

Св. Прибићевић, с. р.

ПРЕТЦИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ ПОСТАВЉЕЊА

Одлуком Господина Министра премештени су ови учитељи и учитељице народних школа:

Надежда Ножица из Новака окр. ваљевски у Пироман окр. ваљевски ОНБр. 47086 18 окт. 1921 г. по потреби;

Марија Славић из Власотинаца окр. врањски у Црну Траву окр. врањски ОНБр. 47086 18 окт. 1921 г. по потреби;

Ђура Славић из Власотинаца окр. врањски у Црну Траву окр. врањски ОНБр. 47086 18 окт. 1921 г. по потреби;

Милета Јелић из Дубочана окр. крајински у В. Јасеновац окр. крајински ОНБр. 47086 18 окт. 1921 г. по потреби;

Јермалај Гулија из Драгова окр. моравски у Слатину окр. моравски ОНБр. 47086 18 окт. 1921 г. по потреби;

Радојка Драгојловић из Секирице окр. моравски у Главинце окр. моравски ОНБр. 47086 18 окт. 1921 г. по потреби;

Живота Миливојевић из Грабовца окр. моравски у Плањане окр. моравски ОНБр. 47096 18 окт. 1921 г. по потреби;

Тодор Малихима из Д. Трнаве окр. нишки у Новом Селу окр. нишки ОНБр. 47086 18 окт. 1921 г. по потреби;

Борисав Радовановић из Дубоке окр. пожаревачки у Кривачу окр. пожаревачки ОНБр. 47086 18 окт. 1921 г. по потреби;

Димитрије Живановић из Ореонице окр. пожаревачки у Врбницу окр. пожаревачки ОНБр. 47086 1921 г. по потреби;

Ангелина Миленковић-Костић из Јабланице окр. тимочки у Бечевицу окр. тимочки ОНБр. 47086 18 окт. 1921 г. по потреби;

Борисав Буквић из Трговишта окр. тимочки у Габровицу окр. тимочки ОНБр. 47086 18 окт. 1921 г. по потреби;

- Видосава Јањић из Бавата окр. битољски у Маловиште окр. битољски ОНБр. 47086
18 окт. 1921 г. по потреби;
- Миљан Пашић из Муштушта окр. призренски у Средску окр. призренски ОНБр. 47086
18 окт. 1921 г. по потреби;
- Славка Милановићева из Ораховца окр. призренски у Вел. Хочу окр. призренски
ОНБр. 47086 18 окт. 1921 г. по потреби;
- Илија Видановић из Голеша окр. пријепољски у Буџе окр. пријепољски ОНБр. 47086
18 окт. 1921 г. по потреби;
- Светислав Живковић из Лисича окр. скопски у Д. Чичево окр. скопски ОНБр. 47086
18 окт. 1921 г. по потреби;
- Василије Јовановић из Попадије окр. скопски у Кучково окр. скопски ОНБр. 47086
18 окт. 1921 г. по потреби;
- Петар Мојсиловић из Тајмшта окр. тетовски у Гор. Јеловце окр. тетовски ОНБр.
47086 18 септ. 1921 г. по потреби;
- Александар Хегедиш (избеглица) из Томпа-Централе код Суботице, Бачка, у сашку шк.
„Шебешкић Восна“ код Суботице окр. Бачка ОНБр. 39951 28 окт. 1921 г. по потреби;
- Карло (Драгутин) Грос из Ваје окр. Бачка у Таванкут Средњи код Суботице окр. Бачка
ОНБр. 39950 28 окт. 1921 г. по потреби;
- Љубица Јовановић из Деске окр. Ванат у салаш. шк. „Бибицхат Лудаш“ код Суботице
Бачка ОНБр. 38868 29 окт. 1921 г. по потреби;
- Роксандра Ђорђевић из Сикирице окр. моравски у Рипањ окр. београдски. ОНБр. 48293
26 окт. 1921 г. по потреби;
- Јована Дулић-Хорвацки из сал. шк. Томпе-Келебија-Хеџкезмер код Суботице у сал.
шк. срп. Келебија код Суботице ОНБр. 47777 28 окт. 1921 г. по потреби;
- Ружица Петковићка из Рабровца окр. смедеревски у Београд (Обданиште 2) ОНБр. 47308
28 окт. 1921 г. по потреби;
- Стана Јовановић наст. певања из Београда окр. београдски у Скопље окр. скопски
ОНБр. 48598 28 окт. 1921 г. по потреби;
- Ружа Јаковљевић наст. певања из Београда окр. београдски у Куманово окр. куманоски
ОНБр. 48598 28 окт. 1921 г. по потреби;
- Славка Миленковићева наст. певања из Београда окр. београдски у Приштину окр.
косовски ОНБр. 48598 28 окт. 1921 г. по потреби;
- Новка Момировић наст. певања из Београда окр. београдски на Чукарицу окр. београдски
ОНБр. 48598 28 окт. 1921 г. по потреби;
- Радмила Здравковићева наст. певања из Београда окр. београдски у Велес окр. скопски
ОНБр. 48598 28 окт. 1921 г. по потреби;
- Војин Поповић наст. певања из Београда окр. београдски у Призрен окр. призренски
ОНБр. 48598 28 окт. 1921 г. по потреби;
- Миљивоје Марић наст. певања из Београда окр. београдски у Прилеп окр. битољски
ОНБр. 48598 28 1921 г. по потреби;
- Исидора Николићка пређ. учитељица за вршиоца у Турију окр. Бачка ОНБр. 47787
27 окт. 1921 г. по молби;
- Марко Димитријевић пређ. учитељ за сталног учитеља у Душцу окр. чачански ОНБр.
48712 25 окт. 1921 г. по молби;
- Бела Агостом из сал. шк. Келебије код Суботице окр. Бачка у школу на салашу код
Творнице Вештачког Ђубрета ОНБр. 47768 28 окт. 1921 г. по потреби;
- Радомир К. Накић из Врањске Бање окр. врањски у Корбевац окр. врањски ОНБр.
48551 25 окт. 1921 г. по молби;
- Велимир Лазовић из Брскута окр. подгорички у Диношу окр. подгорички ОНБр. 46184
19 окт. 1921 г. по молби;
- Ђорђе Вуксановић из Диноше окр. подгорички у Брскут окр. подгорички ОНБр. 46184
19 окт. 1921 г. по молби;

- Стојадин Јањевић из Корбевца окр. врањски у Јелашници окр. врањски ОНБр. 48552
25. окт. 1921 г. по молби;
- Васа Величковић из Корбевца окр. врањски у Сувојницу окр. врањски ОНБр. 48554
25 окт. 1921 г. по молби;
- Сава Бабовић из Савиног Бора окр. берански у Штип окр. брегалнички ОНБр. 47730
26 окт. 1921 г. по молби;
- Машан М. Шуковић из Јошанице окр. андријевички у Ман. Морачу окр. колашински
ОНБр. 46446 19 окт. 1921 г. по молби;
- Миодраг Булајић из Гусиња окр. андријевички у Јошаницу окр. андријевички ОНБр.
46446 19 окт. 1921 г. по молби;
- Милан Д. Вујисић из Небрегошта окр. призренски у Ресталицу окр. призренски ОНБр
48158 25 окт. 1921 г. по потреби;
- Гордан Шијачић из Дорослоре окр. Бачка у Турију окр. Бачка ОНБр. 48072 21 окт
1921 г. по молби;
- Милан Лазић из Падежа окр. крушевачки у Доброљубце окр. крушевачки ОНБр. 48548
25 1921 окт. по потреби;
- Христина Р. Цветковићева из Камендола окр. београдски у Ковачевац окр. смедеревски
ОНБр. 48599 27 окт. 1921 г. по молби;
- Десанка Мишићева из Тибужда окр. врањски у Корбевац окр. врањски ОНБр. 48553
25 окт. 1921 г. по молби;
- Даница М. Бабовићева из Жеровнице окр. звечански у Митровицу окр. звечански
ОНБр. 48559 25 окт. 1921 г. по молби;
- Ангелина Костићка из Бачевце окр. тимочки у Злот окр. тимочки ОНБр. 48556 25
окт. 1921 г. по молби;
- Живојин Костић из Лукова окр. тимочки у Злот окр. тимочки ОНБр. 48549 25 окт.
1921 г. по молби;
- Радосав Бурић из Влашке окр. београдски у Кораћницу окр. београдски ОНБр. 48547
25 окт. 1921 г. по потреби;
- Загорка А. Поповићка из Кулина окр. Бачка у Нови Сад окр. Бачка ОНБр. 48073
22 окт. 1921 г. по молби;
- Борисав Торђевић из Мешева окр. крушевачки у Цариброд окр. пиротски ОНБр. 47736
25 окт. 1921 г. по молби;
- Јулка Ђирилова из Сажкина окр. торонталски у Панчево окр. торонталски ОНБр.
46065 28 окт. 1921 г. по молби;
- Вукосава Савић из Српског Крстура окр. торонталски у Вел. Бечкерек окр. торонталски
ОНБр. 38817 27 окт. 1921 г. по молби;
- Јевросима Васиљевић из Зрноца окр. брегалнички у Пехчево окр. брегалнички ОНБр.
48766 31 окт. 1921 г. по молби;
- Славко Јовановић из Војводинаца окр. тамишки у Уљму окр. тамишки ОНБр. 44209 29
окт. 1291 г. по потреби;
- Душан Илијевић из Меленаца окр. торонталски у Црепају окр. торонталски ОНБр. 47902
28 окт. 1921 г. по молби;
- Нада Петричићева из Црепаје окр. торонталски у Панчево окр. торонталски ОНБр.
48439 28 окт. 1921 г. по молби;
- Вера Радуловић из Уљме окр. тамишки у Панчево окр. торонталски ОНБр. 48057 28
окт. 1921 г. по молби;
- Милица М. Поповићева из Трнавe окр. чачански у Нови Пазар окр. рашки ОНБр.
48565 29 окт. 1921 г. по молби;
- Марија Веселиновић из Студене окр. нишки у Ниш окр. нишки ОНБр. 48777 28 окт.
1921 г. по молби;
- Јован Милићевић из Пирота окр. пиротски у Ниш окр. нишки ОНБр. 49011 31 окт.
1921 г. по молби;

- Зорка Вл. Ворђевићева из Бучја окр. тимочки у Вољевац окр. тимочки ОНБр. 48778
28 окт. 1921 г. по молби;
- Петар Жорж из Борче окр. Банат у Апатин окр. Бачка ОНБр. 49008 29 окт. 1921 г.
по молби;
- Живота Миливојевић из Плажана окр. Моравски у Грабовац окр. моравски ОНБр.
48458 31 окт. 1921 г. по молби;
- Миленко Пјевчевић из Црноштите окр. врањски у Горњу Љубату окр. врањски ОНБр.
48403 29 окт. 1921 г. по молби;
- Даница Бичанска из Болмана окр. барањски у Обровац окр. Бачка ОНБр. 49080 29
окт. 1921 г. по молби;
- Јосиф Вића из Санаде окр. торонталски у Врбицу окр. торонталски ОНБр. 49081 29
окт. 1921 г. по потреби;
- Владимир Милованов из салатке шк. Кеваго-Палић код Суботице у Суботицу окр. Бачка
ОНБр. 49030 27 окт. 1921 г. по молби;
- Драгутин Хајба из Баје окр. Бачка у Нови Врбас окр. Бачка ОНБр. 49078 29 окт.
1921 г. по потреби;
- Видојка М. Недељковићка из Јагличја окр. нишки у Г. Топлицу окр. нишки ОНБр.
48041 22 окт. 1921 г. по молби;
- Михаило Ј. Недељковић из Јагличја окр. нишки у Г. Топлицу окр. нишки ОНБр. 48041
22 окт. 1921 г. по молби;
- Наталија Рељићева из Орида окр. Подрински у Гиљане окр. косовски ОНБр. 48555
25 окт. 1921 г. по молби;
- Зорка Хегедиш-Визинтер из Томпа Централе код Суботице Бачка у салатку шк.
„Шебешки—Босна“ код Суботице Бачка ОНБр. 39952 28 окт. 1921 г. по потреби;
- Ана Шинковић из Малог Сомбора окр. торонталски у Жедник Централа код Суботице
окр. Бачка ОНБр. 45678 28 окт. 1921 г. по потреби;
- Јолан Сабо учитељица на мађарском одељењу у Вел. Бечкереку у калуђеричку школу
ОНБр. 47755 27 окт. по потреби;
- Јованка Младеновићева из Дебра окр. охридски у Ресан окр. битољски ОНБр. 48288
29 окт. 1921 г. по потреби;
- Милош Ђ. Денић из Пожерања окр. косовски у Урошевац окр. косовски ОНБр. 36772
1 нов. 1921 г. по молби;
- Даница Ивановићева из Дебра окр. охридски у Ресан окр. битољски ОНБр. 48411
1 нов. 1921 г. по потреби;
- Петар Алексић из Кацацка окр. охридски у Осолницу окр. охридски ОНБр. 48290
29 окт. 1921 г. по потреби;
- Бојана Радовић из Куле окр. Бачка у Приштину окр. косовски ОНБр. 48772 29 окт.
1921 г. по молби;
- Катарина Арсенијевићка из Вел. Поповића окр. моравски у Камендол окр. београдски
ОНБр. 48872 1 нов. 1921 г. по молби;
- Душан Поповић из Добровишта окр. врањски у Кацабаћ окр. врањски ОНБр. 48126
31 окт. 1921 г. по молби;
- Петар Тот из Бикића окр. Бачка на салатку школу у Киви у Сенти окр. Бачка ОНБр.
48850 1 нов. 1921 г. по молби;
- Лука Булатовић из Рудника окр. звечански у Међуречје окр. колашински ОНБр. 49187
1 нов. 1921 г. по молби;
- Драга Радовићева из Битоља окр. битољски у Охрид окр. охридски ОНБр. 49191 1
нов. 1921 г. по молби;
- Етел Ковајндл рођ. Слобода из Кањиже Мопштора окр. торонталски у Турску Кањижу
окр. торонталски ОНБр. 49509 2 нов. 1921 г. по молби;
- Вукашин Драгићевић из Плава окр. андријевички у Орахово окр. подгорички ОНБр.
48494 1 нов. 1921 г. по молби;

- Бождар Павловић из Кривогаштана окр. битољски у Маловиште окр. битољски ОНБр. 49184 29 окт. 1921 г. по потреби;
- Милунка Јовановићева из Кривогаштана окр. битољски у Маловиште окр. битољски ОНБр. 49184 29 окт. 1921 г. по потреби;
- Марко Марковић из Алексинца окр. нишки у Београд окр. београдски ОНБр. 49195 31 окт. 1921 г. по молби;
- Наталија Марковићка из Алексинца окр. нишки у Београд окр. београдски ОНБр. 49195 31 окт. 1921 г. по молби;
- Јован Кас окр. салашк. шк. у Кевн (код Сенте) окр. Бачка у Пуста Керестур окр. торонталски ОНБр. 49156 2 нов. 1921 г. по молби;
- Милутин Васић из Врановца окр. моравски у Балајинац окр. моравски ОНБр. 48147 1 нов. 1921 г. по потреби;
- Чедомир Милосављевић из Милатовца окр. пожаревачки у Рожанац окр. београдски ОНБр. 49189 4 нов. 1921 г. по молби;
- Стана Јоксићева из Отреља окр. тимочки у Кос. Митровицу окр. звечански ОНБр. 49185 31 окт. 1921 г. по молби;
- Марија Туцаковић-Гргић из Брестовца окр. Бачка у Суботицу окр. Бачка ОНБр. 49812 4 нов. 1921 г. по молби;
- Људмила Сирникова из Секића окр. тополски у Башахид окр. торонталски ОНБр. 49548 4 нов. 1921 г. по молби;
- Косара Пејновић (избеглица) из Баје окр. барањски у Батину окр. барањски ОНБр. 49770 4 нов. 1921 г. по потреби;
- Драгиња Барачкова из Тараша окр. торонталски у Кумане окр. торонталски ОНБр. 42452 4 нов. 1921 г. по молби;
- Василије Ђорђевић из Батине окр. барањски у Бездан окр. бачки ОНБр. 49493 4 нов. 1921 г. по молби;
- Фрања Шејпеш из Деспот-Сентивана окр, бачки у Сомбор окр. бачки ОНБр. 48544 4 нов. 1921 г. по потреби;
- Тодор Живковић прив. учит. из Јабуковца окр. крајински у Копривницу окр. крајински ОНБр. 49243 2 нов. 1921 г. по молби;
- Арса Секулић в. д. из Миланова окр. охридски у Броштица окр. охридски ОНБр. 48289 29 окт. 1921 г. по потреби;
- Полексија Нешић из Куршумлије окр. топлички у Алексинац окр. нишки ОНБр. 49160 31 окт. 1921 г. по молби;
- Пандора Илићева из Текија окр. крајински у Лебане окр. врањски ОНБр. 49193 31 окт. 1921 г. по молби;
- Љубица Чед. Милановић из Лапова окр. крагујевачки у Сенту окр. бачки ОНБр. 50048 4 нов. 1921 г. по молби;
- Милена Ташковићка учитељица у оставци у Колашин окр. колашински ОНБр. 46534 20 окт. 1921 г. по молби;
- Мико Вујисић из Пожње окр. колашински у Манастир Морачу окр. колашински ОНБр. 46534 20 окт. 1921 г. по молби;
- Блажо Милошевић из Рашковог Луга окр. колашински у Липову окр. колашински ОНБр. 46534 20 окт. 1921 г. по молби;
- Спасоје Јовановић из Липова окр. колашински у Рашков Луг окр. колашински ОНБр. 46534 20 окт. 1921 г. по молби;
- Милосав Вујисић учит. заступник у Јужној Србији у Пожњи окр. колашински ОНБр. 46534 20 окт. 1921 г. по молби;
- Живка Бунушевац из Београда окр. београдски у Вел. Градиште окр. пожаревачки ОНБр. 49420 4 нов. 1921 г. по молби;
- Олга Миливојевићева из Богданаца окр. тившевски у Стојаково окр. тившевски ОНБр. 49439 4 нов. 1921 г. по молби;

- WWW.UNILIB.RS
- УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА
- Мирослава Јовановићева из Стојакова окр. тивешки у Богданце окр. тивешки ОНБр. 49439 4 нов. 1921 г. по молби;
- Љубомир Влатковић из Славиево окр. пиротски у Шугрин окр. пиротски ОНБр. 50058 8 нов. 1921 г. по молби;
- Наталија Теофиловићева из Горачића окр. чачански у Рабровац окр. смедеревски ОНБр. 50211 7 нов. 1921 г. по молби;
- Марија Бутковић из Љубиња окр. пожаревачки у Затоње окр. пожаревачки ОНБр. 49762 7 нов. 1921 г. по молби;
- Богосав Исавловић из Тајмишта окр. тетовски у Петровац окр. топлички ОНБр. 49576 5 нов. 1921 г. по потреби;
- Михаило Живковић из Орехова окр. битољски у Драгош окр. битољски ОНБр. 49235 3 нов. 1921 г. по потреби;
- Јован Ђорђевић из Рудника окр. скопски у Скопље окр. скопски ОНБр. 49747 8 нов. 1921 г. по молби;
- Димитрије Панић из Присјана окр. пиротски у Суково окр. пиротски ОНБр. 50042 5 нов. 1921 г. по молби;
- Радул Томашевић из Срецке окр. призренски у Призрен окр. призренски ОНБр. 50045 4 нов. 1921 г. по молби;
- Славко Стојановић из Балајинца окр. топлички у Појате окр. топлички ОНБр. 50049 4 нов. 1921 г. по молби;
- Душан Арнаутовић из Клења окр. Подрински у Осладић окр. ваљевски ОНБр. 45177 7 нов. 1921 г. по казни;
- Десанка Станишићка из Гиљана окр. косовски у Д. Ливач окр. косовски ОНБр. 49811 7 нов. 1921 г. по молби;
- Иван Г. Матовић из Костојевића окр. ужички у Бајину Башту окр. ужички ОНБр. 49524 4 нов. 1921 г. по молби;
- Трајко С. Антић из Водица окр. смедеревски у Београд да врши дуж. васпитача у Дому за васпитање малолетника ОНБр. 50212 8 нов. 1921 г. по молби;
- Јованка Поповићева из М. Хеђеша окр. Бачка у Вел. Плану окр. смедеревски ОНБр. 50012 7 нов. 1921 г. по молби;
- Вјекослав Вишковић из Опаве окр. торонтал. у Вајеску окр. бачки ОНБр. 45816 8 нов. 1921 г. по молби;
- Милан Благојевић из Злетова окр. кумановски у Темску окр. пиротски ОНБр. 50043 5 нов. 1921 г. по молби;
- Ђорђе Крстић привр. учит. из Памбуковице окр. ваљевски у Врело окр. ваљевски ОНБр. 49292 7 нов. 1921 г. по потреби;
- Фејза Селим в. д. из Приштине окр. косовски у Митровицу окр. звечански ОНБр. 49271 3 нов. 1921 г. по потреби;
- Витомир Богдановић из Годечева окр. ужички у Бајину Башту окр. ужички ОНБр. 50044 4 нов. 1921 г. по молби;
- Крета Дудуловић из Слатине окр. охридски у Прилеп окр. битољски ОНБр. 49234 3 нов. 1921 г. по молби;
- Василије Цанић из Звегора окр. брегалички у Драмчу окр. брегалички ОНБр. 49227 5 нов. 1921 г. по потреби;
- Тома Перуничкић из Обарде окр. плеваљски у Маоче окр. Плеваљски ОНБр. 50050 4 нов. 1921 г. по молби;
- Лука Поповић уч. заступ. из Заостре окр. берански у Калудру окр. берански ОНБр. 49802 7 нов. 1921 г. по молби;
- Милоња Цемовић из Калудре окр. берански у Заостру окр. берански ОНБр. 49802 7 нов. 1921 г. по молби;
- Ружа Јовановићка из Суботице окр. Бачка у Београд да ради у радн. шк. жен. јевр друштва Дунав. краја ОНБр. 47481 28 окт. 1921 г. по молби;

WWW.UNILIB.RS

- Лепосава Вукадиновић из Чулина окр. подрински у Љуљаке окр. крагујевачки ОНБр. 50552 5 нов. 1921 г. по молби;
- Петко Петковић из Прељине окр. руднички у Брусницу окр. руднички ОНБр. 50553 7 нов. 1921 г. по молби;
- Живка Радосављевићева из Цариброда окр. пиротски ставља се на расположење Министарству Вера ОНБр. 48883 30 окт. 1921 г.
- Лепосава Донићева из Винаца окр. пожаревачки у Доње Комарице окр. крагујевачки ОНБр. 46302 3 нов. 1921 г. по молби;
- Драгољуб А. Цоцић из Изатовца окр. пиротски у Крушевицу окр. топлички ОНБр. 50829 10 нов. 1921 г. по молби;
- Благоје Николић из Петроша окр. пиротски у Велико Бањинце окр. пиротски ОНБр. 50830 9 нов. 1921 г. по молби;
- Милован Катић из Градца окр. тившевски у Карађорђевац (Калуцково) окр. тившевски ОНБр. 50073 9 нов. 1921 г. по молби;
- Љубомир Бошковић из Хуме окр. тившевски у Карађорђевац окр. тившевски ОНБр. 50073 9 нов. 1921 г. по молби;
- Јордан Поповић из Мургаша окр. кумановски у Лопардинце окр. кумановски ОНБр. 45615 9 нов. 1921 г. по молби;
- Светозик Г. Софронијевић из Горњег Добрња окр. ужички у Гостиље окр. ужички ОНБр. 51419 12 нов. 1921 г. по молби;
- Даринка Миковићева на Угњеш-пустари код Дарде-Барања у Дарду окр. барања ОНБр. 49788 9 нов. 1921 г. по молби;
- Драгољуб Љубичић из Мочиоца окр. ужички у Рибашевину окр. ужички ОНБр. 51414 12 нов. 1921 г. по молби;
- Ангелина В. Радосављевићка из Подгорца окр. тимочки у Лапово окр. крагујевачки ОНБр. 35237 12 нов. 1921 г. по молби;
- Борисав Глигоријевић из Врбе окр. чапачки у Мирочај окр. чапачки ОНБр. 50235 3 нов. 1921 г. по потреби;
- Драгослав Ф. Урошевић из Гостиља окр. ужички у Горње добрње окр. ужички ОНБр. 51418 12 нов. 1921 г. по молби;
- Живадин Јанковић из Милатовца окр. пожаревачки у Касидол окр. пожаревачки ОНБр. 50099 11 нов. 1921 г. по молби;
- Лепосава Шерићева из Ваљева окр. ваљевски у Велику Шлану окр. смедеревски ОНБр. 51420 10 нов. 1921 г. по молби;
- Марин Мандић из Старе Кањиже окр. Бачка у Стари Бечеј окр. Бачка ОНБр. 46148 15 окт. 1921 г. по молби;
- Радован Мићић из Бечевце окр. крагујевачки у Радмиљевић окр. крагујевачки ОНБр. 50806 14 нов. 1921 г. по молби;
- Десанка Лазаревићева из Падежа окр. крушевачки у Лоћику окр. нишки ОНБр. 51166 14 нов. 1921 г. по молби;
- Никола Авендер (избеглица) из Горњег Св. Ивана окр. бачки у Велики Жам окр. тамишки ОНБр. 49726 11 нов. 1921 г. по потреби;
- Клара Копинг из Гаре окр. бачки у Филиповић окр. бачки ОНБр. 51242 12 нов. 1921 г. по потреби;
- Будимка Капетанова врш. д. на сомбрском салашу „Билић“ на салаш. школу „Ранчево“ код Сомбора окр. бачки ОНБр. 50284 3 нов. 1921 г. по потреби;
- Василије А. Ћирић из Баре — Чизлика окр. пиротски у Суводол окр. пиротски ОНБр. 51112 12 нов. 1921 г. по молби;
- Надежда Николићева из Жељуше окр. пиротски у Суводол окр. пиротски ОНБр. 51112 12 нов. 1921 г. по молби;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Милутин Ђ. Ђорђевић вр. д. из Миријева окр. пожаревачки у Полатну окр. пожаревачки
ОНБр. 50515 11 нов. 1921 г. по молби;

Јован Карадаковић из Смојмирова окр. брегалички у Владимирово окр. брегалички
ОНБр. 50717 14 нов. 1921 г. по молби;

УМЕТНИЧКО ОДЕЉЕЊЕ

МИ

АЛЕКСАНДАР I

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете од 31. децембра ове год. постављамо :

у Народном Казалишту у Загребу :

за равнатеља Опере Петра Коњовића, инспектора I класе Уметничког Одељења Министарства Просвете.

АЛЕКСАНДАР, с. р.

Министар Просвете

Св. Прибићевић, с. р.

ГЛУМАЧКА ШКОЛА

Наивно схватање да је „Божји дар“ довољан да човек постане добар глумац, у развијеним уметничким срединама давно је преживело. Чак и у нас, у нашем младом позоришном животу, искуства су већ показала да даровити глумци без културе, марљива рада и бар практичне школе под руком добрих редитеља, завршују као осредњи глумци. Шта више, из тог кола природом обдарених глумаца (појавом, гласом, темпераментом), често пута произлазе они код којих и најшира публика једног дана почиње учавати најнесносније мане рђавог глумца: говор без смисла, суву декламацију, нескладне покрете, неодмерено пењање гласа место снаге страсти, једном речи одсуство разумевања, укуса и искрености. Да се из природних дарова развије глумачка вештина, потребна су многострука знања и умења. Она се стичу или дугим вежбањем на позорници, или у нарочитој методској школи за глумачку уметност. Кандидатима који уз природне дарове имају добру интелигенцију и јаку вољу, често пута довољно је прво, али је друго поузданије и брже. Зато данас нема ниједне уметнички развијеније средине у којој, поред повремених приватних курсева, нема и стална глумачка школа.

У Паризу, на пример, Консерваториум основан је још 1795 године, и од почетка у њему је одсек за дикцију и декламацију. Та школа даје већи број глумаца за сва драмска позоришта у Паризу и у великим градовима у унутрашњости. У позориштима на париским „Великим Булеварима“ која дају водвиљ, ревије и особени репертоар Великог Гињола и пантомиме, глумци су већином самоуци или ученици великих глумаца. Из тог слободног извора има их који су завршили кариеру у Француској Комедији, као равни или чак срећнији такмаци својим школованим друговима — лореатима Консерваториума.

Та појава, уз друге приговоре и критике Консерваториума, и довела је дотле да се последњих година много спорила вредност Глумачке Школе у Паризу, у облику у коме је она била до данас. Њој се, као и многим другим глумачким школама на другим странама, с разлогом могла пребацити несавременост метода. Основана у време кад су тако

звани класични и по класичним узорима писани комади испуњавали репертоар већине позоришта, глумачка школа давала је оно што се од ње тражило: савршене моделе неколиких типова и карактера на које се ограничавао сав репертоар. Харпагон, Алсест, Селимена, Тартиф, Зганаарел, Андромаха, Федра, Сид, и друга славна имена, садржавали су у себи читаву галерију типова. Иза великих писаца који су класичном синтезом овековечили у њима битне црте, дошла су неколика поколења великих глумаца, који су пуни пиетета наставили извучити последње ганкости постављених линија. Тај живи позоришни музеј представља оно што се зове *традиција* у француском позоришту.

Као модели, они су израђени савршено, и млад глумац који кроз њих прође на Консерваториуму, добија обично виртуозну технику, за познат број улога или боље рећи ситуација. Али се не може годинама и вековима моделирати по истим обрасцима а да линије не пређу у манир и творачка вештина у прост занат. Обртањем у том затвореном кругу, традиција је спутавала творачки полет глумачке вештине, а вештина сведена на занат сиромашила је традицију. Од живих индивидуалних творевина, с колена на колена предавана је само форма, и то често пута с оним особеним појединоствима које су биле природне само у игри њихових првих твораца, и у доба и друштву у коме су постале. Из изразних покрета сачуван је манир, од живе мимике гримаса, а од топле дикције декламација.

Та декаденција дошла је дакле прво од скупеног оквира наставе у Консерваториуму — узаног репертоара за студију —, а затим и од узаног круга наставника. Проширење наставних средстава и круга наставника први је услов за преображај наставе у глумачкој школи.

С методама које се данас траже и с којима је она овог пута и код нас пројектована, Глумачка Школа је скоро нова установа. Стара настава учила је само *како се изводи*, скоро механички, или у најбољу руку искоришћујући интуицију даровитих кандидата. Нова настава учи не само *како се изводи* но и *зашто се тако изводи*. Развијајући и творачку и критичку способност кандидата, она рашчлањује текст, испитује психологију и нарави, бира и одмерава изразна средства индивидуалним мерилем, и тежи да кандидат свесном и поузданом вештином компоује све елементе у творевину. На тај начин настава се индивидуалише. Као што знамо, између два нормална човека сличних природа и темперамената, изразна средства нису иста — ни у гласу, ни у покрету, ни у мимици, ни у ставу. Два човека нити плачу нити се смеју на исти начин. Учење искључиво по слуху и оку, у старој настави, подражавањем, и код најбољих учитеља спутавало је индивидуалност ученика, а често укорењивало тонове и гестове који су се увек осећали као туђи и неприродни. Да би млад глумац био потпуно свој, оригиналан и природан у својој творевини, њему је потребно — поред чисте, течне и живописне дик-

ције, живе мимике и еластичног покрета, — развијено схватање ситуације, средине, карактера, социалног и моралног односа према другим личностима; познавање друштвених нарави и манира, осетљиво разумевање идеја и старости личности коју представља. Један део ове друге способности стиче глумац постепено, дугом студијом и искуством, својом уметничком *зрелошћу*; али један део мора добити одмах у почетку у школи. У ту сврху су они часови у Глумачкој Школи у којима се глумац вежба да рашчлањује и разазнаје све мотиве у драми, да чита не само редове у тексту но и између редова и преко редова, да својом развијеном фантазијом види ситуације и личности у замишљеној јави. Истина, већи део тих помоћних предмета није новина за Глумачку Школу. И до данас, на пример, предаване су у Глумачкој Школи књижевност и историја, али увек као потребна *знања*. Тежња је, међутим, сада да се у настави тих предмета одбаци сваки ерудитивни интерес, и да се у књижевности и у историји студијом великих дела, људи и епоха — увек и само у вези с драмом — развије способност схватања, гледања, замишљања, дакле у ствари једна грана *умења*, исто тако значајна као основна *умења* у дикцији, мимици и гесту. И могло би се рећи чак значајнија од других, у колико прва чине основу других. Никоја виртуозна техника у дикцији, мимици и гесту не може без стваралачке фантазије дати природну и искрену игру. Шта све треба да има у глави глумац за велики монолог првог глумца у Хамлету? Ни звучни орган, ни мелодички ритам стихова, ни савршена техника мимике и геста неће га спасти од рђаве глуме на коју се жали Хамлет, ако глумац у својој причи о смрти Пријамовој не буде показао да види и осећа не само ситуацију у тој једној сцени, но читаво доба, нарави и јунаке које слика. За ту видовиту фантазију није потребан арсенал велике и систематске науке у глави, али је несумњиво од значаја коликим ће бројем представа, слика и утисака, ма и најпролазних, бити продубљена и проширена природна интуиција глумчева.

Владајући свим средствима израза и осећајући у потпуности ситуације и расположења, ученик ће бити у стању добро се користити наставом глуме, и, чак и тамо где се послужи подражавањем учитељу, дати свој сопствени израз, своју боју гласа, свој нагласак смеха или плача, своју душу обрасцу који је научио од учитеља. А од тренутка када је ученик свестан свих елемената и метода у творевини коју изводи подражавањем учитељу или моделима из природе, он је већ у стању да тим средствима ствара и онај замишљени свет Софоклов, Шекспиров или Молиеров, где су физиономијама дате само неколике најбитније црте, а фантазији глумчевој остављено да сам да све тело, сву крв и нерве.

*

Ако су методе у настави Глумачке Школе биле различне у развојно доба и на разним странама, осећање да је она потребна готово свуд је било исто.

Први покушај са Глумачком Школом учињен је у нас још године 1869, одмах по уласку у нову зграду Народнoг Позоришта. Та прва трупа Народнoг Позоришта, као и раније које су под истим именом у Београду представљале, у главном била је склопљена из глумаца из Војводине. Глумаца у опште у то доба било је мало, и свако појачање трупе у Београду могло се извести само слабљењем трупе Српског Народнoг Позоришта у Новом Саду. Ту невољу, између осталих, наводи и Ђ. Малетић у својој *Грађи за Историју Народнoг Позоришта* као разлог оснивању прве Глумачке Школе у Београду. Позоришни Одбор донео је одлуку о томе 16 децембра 1869, а школа је отворена већ 2 јануара 1870. Што више о раду у тој школи нигде није забележено. Може се само закључити да је она била импровизирана на брзу руку, и да се сводила на практична вежбања у глуми и језику. Наставници су јој били артистички управитељ Бачвански и драматург Јован Ђорђевић. Према одлуци одборској број ученика био је ограничен на 6, а потпора школи (настава и помоћ приправницима) предвиђена је била — за оно време — раскошном цифром од 28.800 пореских гроша или 12.124 динара годишње.

Али је ограничење броја ученика било излишно пошто навале није ни било. Оскудица даровитих кандидата била је толика да за три године рада, од 1870 до 1873, Глумачка Школа није дала више од једне добре глумице (Мара Ђорђевић-Гргурова). Године 1873 Глумачка Школа затвара се, и између београдске и новосадске драматургије почиње дискусија о неплодности београдске позорнице, која не успева да одгаји глумачки подмладак. Позоришни историчар Малетић слаб успех Глумачке Школе објашњава оскудицом дара и спреме кандидата, и у опште малим избором. Нешто млађих чиновника и ђака прилазило је позоришту из истинске љубави, али само повремено, у улози љубитеља позоришне уметности. У професионалне глумце, у то доба, из старих граница Србије, ретко је ко хтео. У малој грађанској средини, једва изниклој из патриархалног сељаштва, то је разумљива појава. У осталом, и појмови о уметности и нарави тога старог времена трајали су дуго у нас. Чак у 1881 Малетић с разлогом апострофира своје савременике да му кажу колико је на београдској позорници „глумаца из нашега оташтва“ (то јест, из Србије). У то доба, скоро пола века иза представа Јоакима Вујића у Крагујевцу, а преко педесет година скоро сталног позоришног живота у Београду, на позоришној листи видимо још увек три четвртине глумаца из Војводине. У то доба управо наилази на београдску позорницу прва фаланга глумаца Србијанаца — Милорад Гавриловић, Илија Станојевић, Раја Павловић, Сава Тодоровић, Љуба Станојевић, Веља Миљковић. Што се тиче жена, београдско позориште за педесет година кариере није успело однеговати више од две-три добре глумице Србијанке. Толико се управо могло напабирчити из малог броја жен-

ских кандидата. И, на жалост, ни сама Глумачка Школа није се показала као привлачнији магнет у том погледу, ни године 1870—73, ни доцније, ни данас.

Озбиљних покушаја са Глумачком Школом доцније није ни било. Поједини бољи глумци имали су *своје ђаке*, али та настава, разуме се, није могла дати оно што се тражи од Глумачке Школе. Жеља и предлога у том правцу било је и даље непрестано. Сам Малетић на крају своје *Грађе за историју позоришта* враћа се поново на питање о Глумачкој Школи, и позивајући се на Лесинга и Лаубеа и један извештај о Консерваториуму у Паризу, истиче Глумачку Школу као животну потребу нашег младог позоришта. Али неуспех прве школе, а затим изузетно обиље добрих глумаца осамдесетих-деведесетих година, одложили су озбиљне покушаје све до наших дана.

Слично је било и у Загребу. На загребачкој позорници било је у опште више методског рада и угледа на блиске стране позорнице, али мало даровитих кандидата.

Двадесет година иза Малетића, Др. Степан Милетић жали се на исту појаву у својим *Драмашурским записцима о хрватском глумишту*. „Отворена рана наших глумачких прилика била је — вели Милетић — трајна несташница *подмлашка*. Та је мана избила на јаву особито у последње вријеме Кнајзелове управе. Млађи наши „свећеници Талије“ одабирали би се без икакова система, често и без „позива и нагнућа“. Били су то претежно чланови разних путујућих — већином српских — дружина. Ако је и било природног дара и вањских срестава, недостајала је обично наобразба и сваки одгој. Или је опет тко имао несреће у обитељи, пак се онда — будући да су му све лађе потонуле — посветио глумишту, да тако нађе материјалну егзистенцију. Посебних студија или приправа за глумачко звање нити је било нити се захтијевало. Научило би се код којег глумца „првака“ улога, обична претешка за почетника“...

Побуђен оваквим стањем ствари, Милетић установљава *Хрватску Драмашку Школу*, после свега једног озбиљнијег сличног покушаја пре овог из године 1869. У Милетићеву драмску школу јавило се 30 кандидата, од којих је било примљено 7. Та мала класа дала је хрватској позорници неколико лепих имена. Из ње су Јосип Бах, Иван Рајић, Нина Вавра, Ђуро Прејац и пок. Штефанац. Језик, књижевност и историју предавали су професори Андрић, Милер, Будман, Флоршиц; глуму незаборављени Миша Димитријевић. Иза Милетићеве драмске школе у Загребу, исто као иза оне из 1870-73 у Београду, озбиљнијих покушаја до данашњих дана није било.

У Београду, Глумачка Школа била је отворена поново тек октобра 1909, с програмом сличним данашњем. Од тридесет и неколико пријављених кандидата могло се примити једва 8. Најбољи међу њима били су два три студента Университета, који су доцније напустили глуму и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

отишли на друге професије. Школа је у главном радила с неколико најмлађих чланова Народног Позоришта, међу којима, на жалост, није било кандидата особите вредности. Та оскудица даровитих ученика, а затим, три месеца по отварању школе, оставка Управе која ју је пројектовала и организовала, прекинули су и овај покушај у самом почетку. Међу наставницима у години 1909-10 били су Г.Г. Д-р Никола Вулић, Др. Веселин Чајкановић, Д-р Вој. Ђорђевић, Милан Предић, затим редитељи Илија Станојевић и Сава Тодоровић.

Године 1910-11 и 1911-12 биле су заузеле законским реформама, реконструкцијом глумачке трупе, и, нарочито, реформом режије, за коју је био доведен као главни редитељ Г. Александар Ивановић Андрејев. Ратови од 1913 до 1919, стање иза њих и у трупи и у репертоару и у згради, морали су одложити питање о Глумачкој Школи све до данас.

У Загребу она је отворена годину дана раније, 1920, са Г. Озаровским на челу. У Београду она је отворена 1 новембра 1921, са Г. Михаилом Исаиловићем као директором студија. У ранијој прилици, у октобру 1909, потписани ју је отворио свечано нарочитим говором и у присуству Министра Просвете Г. Јована Жујовића. Овом приликом хтело се да рад почне што пре, пре свих формалности — које ће пригодније доћи о успешним испитима, ако школа овог пута буде срећнија.

У години 1909 Глумачку Школу основало је само Народно Позориште и под својим кровом. Овог пута она се оснива иницијативом начелника Уметничког Одељења Г. Бранислава Нушића и Управе Народног Позоришта, али као саставни део Музичке Школе — будућег Консерваториума. Док не буде готова нова зграда Консерваториума (за коју се темељи већ копају на земљишту испод Народног Позоришта), Глумачку Школу и Школу за Балет примила је под свој кров Музичка Школа „Станковић“. За то време ова два курса — за глуму и игру — под управом су Уметничког Одељења. Администратор школе је редитељ Народног Позоришта, професор Г. Велимир Живојиновић.

Наставни план Глумачке школе је следећи:

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

Основа целом програму школе практична, с обзиром на један једини циљ и интерес позоришни. Ван тога интереса никаквих других васпитних ни званствених претензија. Према томе, и у помоћним курсевима — у језику, књижевности, историји — све наставно градиво везује се за тај један интерес и развија се само у томе обиму.

На пример: српски језик само у лектири, без редовног курса граматике. Из историје крупни моменти, догађаји и људи који су или предмети драме (стари век за илустрацију грчке драме, енглеска историја у вези са Шекспировим краљевским драмама), или помажу схватање

средине у драмама које се догађају у тим временима. Из књижевности елементи стила наводе се у читању на глас, једновремено са језичним напоменама. Затим преглед књижевних родова и књижевних епоха као увод за анализу драме.

Нарочито се избегавају систем школских предавања и нагомилавања индиферентних ствари. Заокружена предавања, увек испуњена примерима, наводима, анализом, сликама, практичним вежбањима.

С обзиром на локалне околности, установљени помоћни курсеви *страног језика* (фрацуског, немачког и руског за драму, талијанског за оперу), *играња и кретања, мачевања*, основа музике. Поред систематских курсева организоваће се низ слободних предавања о појединим темама (питања о глумачкој вештини са студијом о великим глумцима: анализа појединих дела; утисци и реферати о представама и инсценацијама у нас и на страни).

Пошто се поједини курсеви додирују и укрштају (на пример историја драме и историја општа), или једни друге настављају (на пример читање на глас и дикција), тамо где се не спајају у један курс, програм рада утврђује се споразумом наставника.

ПРЕГЛЕД КУРСЕВА

I.	{	Читање на глас и Дикција
	{	Глумачка игра
	{	Гест, мимика
II.	{	Српски језик и Књижевни облици
	{	Историја општа и Историја позоришта
	{	Југословенска драма и позориште
III.	{	Држање, борење, играње
	{	Музика
	{	Страни језик
IV.	{	Стилови у архитектури, декору, намештају
	{	Инсценација драме
	{	Историја костима и маске
	{	Посебна предавања

ПРОГРАМ И МЕТОДЕ

I. Читање на глас

Први часови: Чистоша изговора (правилна и јасна артикулација сугласника и самогласника). Граматички и логички нагласак. У читању на глас, на примерима у тексту указивати на главна правила језика, реторике и најчешће укорене неpravилности дневног говора.

Доцнији часови: Изразно читање. Изражавање и наглашавање речи, реченица, мисли и ставова. Издвајање карактеристичних места у тексту

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

(Сцене, карактери, типови, детаљи). Тон речи по значењу, карактеру и ситуацији. Израз непосредан, наведен; опис прост, жив; обично набрајање, степеновање; диалог; миран текст, туга, бол, радост, страх, гњев; причање мирно, равнодушно, живо, нервозно, искидано, збуњено; текст једноставан, неједнак, развијен ритмички период, и тако даље. Књижевна анализа с циљем да се осветли и оживи сав текст у целини и у деловима, до најситнијих појединости. Природност и економија изразних средстава (гласа, покрета, геста, физиономије) с указивањем на рђаве калупе и манире.

Текстови: приповедачка и реторска проза; чланци, народне приче и песме. Почети са простом народном причом где су мотиви прости, природни и скоро спонтани.

2. Дикција

Техника говорних органа, узимање ваздуха.

Читање и изговарање на памет текста са применом рада на лектири. Развијање већих места у прози и стиху, са циљем да се, полазећи од граматичке и логичке правилности и природне изразности, да пуна естетичка форма. Развијен став, с ритмом реченица, периода, читавих одељака и сцена; живопис детаља и хармонија целине; музика стихова и природан израз смисла у исти мах.

Текстови: Народни и уметнички стихови; проза оригиналних и преведених драма. Нарочита пажња на избор здравог текста у класичној и модерној прози. Романтичне мотиве са емфазом избегавати, осим у вежбањима у којима се указује на укорене мане прозне декламације и лажног патоса.

3. Глумачка игра

Извођење одабраних одломака, улога, сцена и комада. Примена вежбања у читању на глас и дикцији, с упуствима о гесту, мимици, покрету. Иза студије у појединостима, везивање израђених места у природну и хармоничну целину, до потпуних уметничких творевина. Израдити мали број улога и комада, али исцрпно, потпуно, без иједне безбојне речи у тексту.

Текстови: оригинална драма и комедија, добри преводи дела класичних и од књижевне вредности. У доцнијем течају репертоар.

Књижевност

Књижевни облици и књижевне епохе. Теорија и историја књижевних родова у вези с драмом.

Историја позоришта

а) Класична драма грчка и латинска (писци и дела, техника драме, позориште; глумци, костими; маске; публика).

б) Средњи век (општи преглед; мистерије, фарсе, моралитети, пасторале).

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

в) Ренесанс, ново-класична, романтична и модерна драма — по јединим литературама.

г) Преглед најновије драме.

Југословенска драма и позориште

Историјски преглед: Дубровачка драма (без систематског ређања писаца и дела: задржати се само на два карактеристична дела, Гундулићевој *Дубравци* и Држићевом *Станцу*, само ради карактеристике епохе).

Почеци позоришта у Срба, Хрвата и Словенаца. Писци и дела. У брзом прегледу задржавати се само на великим појавама.

Код писаца од вредности анализати најбоља дела, дати слику средине, карактера и тицова, осветлити особене мотиве и стил.

Историја општа

Слике великих епоха, момената, догађаја и људи са свима странама живота, само у најкрупнијим карактеристичним потезима. Факта у вези с драмом и позориштем: на пример, грчка историја у Софоклу, енглеска у Шекспиру.

Историја глумачке вештине

Почеци професионалне глуме. Биографске анализе великих глумаца.

Инсцениција драме

Књижевна и техничка анализа. Историјски преглед технике на позорници. Историја костима. Разни правци и методи: Мајнинговци, Théâtre libre и Антоаново позориште; Шекспирова позорница Јоце Савића; берлински Kleines Theater; минхенски Künstler Theater; Московски Художествени Театр; Рајнхарт, и тако даље. Примена разних режија у данашњим европским театрима.

Маска, мимика, гест

Физиологија, психологија и естетика геста. Неколико часова само, ради пуног схватања запажања и упуштава учињених од наставника у глумачкој игри.

Стилизовани у архитектури, декору, намештају, костиму

У IV течају, напоредо с курсом о инсценицији.

Држање, борење (мачевање), играње

У првом течају пластичне игре и држање; у другом течају борење.

Основна знања музике

У првом течају за оне који ништа у музици нису радили (теорија и вежбање гласа.)

Посебна предавања

О појединим темама позоришне вештине (појединачна, слободна предавања, изван систематских курсева).

Страни језик

Француски, руски или немачки. (У сва четири течаја).

С обзиром да је ово први редован курс Глумачке Школе, да се не располаже ни готовом наставом ни наставницима, постављени план не може се узети као неизмењив. Према приликама, у њему се поједини курсеви могу спајати или рашчлањавати. На пример, вероватно је да ће се наћи погоднији предавачи за посебне теме (о једној епохи или једном великом писцу), но за систематски курс једног предмета. За глумачку школу, међутим, и корисније је дати неколико сугестивних предавања о главним стварима у једном предмету (н. пр. живе илустрације великих епоха и аутора), но опширан преглед појединости мањег значаја. Код неких предмета, као што је на пример историја позоришта или културна историја, највећи успех био би пробудити интерес слушалаца за теме и упућивати их на читање и студију.

У курсевима глумачке игре, књижевности, историје драме, инсценације и у посебним предавањима развијати критичку способност ученика, то јест вештину да текст схватају чисто и потпуно, у смеру и у стилу који му је аутор дао. То изгледа одвећ проста ствар, али је она главна.

Октобра расписан је стечај за Глумачку Школу. Било је објављено да ће се моћи примити до 25 кандидата (мушких и женских), и то младићи од 17—22 године, девојке од 16—20. Од кандидата се тражила најмање нижа средња школа. Објављено је било да ће се изузетно примати кандидати без средње школе ако одбор за пријем нађе у њих особена преимућства у осталим условима (појави, гласу, темпераменту, интелигенцији, и т. д.). Предвиђено је да ученици у професионалном курсу не плаћају школарину. Они у исти мах примају обавезу да учествују у представама Народног Позоришта, као статисти и извођачи малих улога. За тај рад имају хонорар. Особени већи хонорар, односно помоћ на школовање, могу добити сиромашни кандидати које одбор предложи а наставнички савет после првог месеца рада оцени као даровите и вредне ученике.

Упис у школу трајао је од 11—25 октобра. Рад у школи почео је 1 новембра. Крајем месеца октобра одбор наставника извршио је испитивање способности кандидата. Од пријављених четрдесет кандидата примљено је свега 10.

Школа је почела радити од 1 новембра. За сад, у овом првом течају, наставници су Г. Г. Михаило Исаиловић (дикција и глума), Милан

Грол (читање на глас, анализа текста, дикција), Милан Богдановић (српски језик и књижевност), Д-р Винко Витезица (Историја драме: а) класична драма), г-ђа Клаудија Исаченко (пластичне игре), Милоје Милојевић (елементи музике), Никола Николић (француски језик), Д-р Јован Максимовић (руски), Д-р Витезица (немачки).

Уз ове редовне курсеве у I течају, пројектована су и предавања о појединим темама. Професор Д-р Никола Поповић одржао је низ предавања о основним појавама душевног живота.

Г. Г. редитељи Јурије Ракитин и Пера Добриновић раде с групама млађих чланова Народног Позоришта, а предузеће изванредан број часова глуме и у школи у другом течају, пошто приправници пређу прве основе у језику и дикцији.

Г. Михаило Исаиловић, који држи часове дикције уз сарадњу професора за српски језик, посветио је велики део свога времена школи. Његова спрема, енергија и методичност у раду документоване су већ у брижљиво израђеним режијама неколиких комада. Од њега и од његових сарадника у школи може се очекивати користан рад.

Рад није лак. Као и ранијих, и овога пута број кандидата је скроман. Уз то, и они кандидати који показују талента, у школу долазе с мало претходне опште спреме. Нарочиту тешкоћу чини то што у десет кандидата нема ни три који говоре једним књижевним наречјем. То питање говора и нагласка у настави српског језика (односно у настави свих предмета у школи), постаје данас један од најзначајнијих задатака и у основној и у средњој школи. Извесна алкавост у погледу речника, чистоте изговора и нагласка, захватила је данас чак староседеоце престонице. Језичне грешке у новинарству, уличним рекламама, званичним објавама, постају већ права срамота Београда. Уз то је орфеумска литература одомаћила као особиту духовитост ачење и подражавање нагласка негдашње Палилуле или циганских предграђа у градовима источне Србије. И позорница престонице, на жалост, није у том погледу била увек беспрекорна. Зато у Глумачкој Школи настава српског језика и дикције мора представљати основу свега.

МИЛАН ГРОЛ

БИРИЛО И МЕТОДИЈЕ И ЊИХОВА ДЕЛАТНОСТ ¹⁾

Другој половини IX века припада историјски догађај који је од великог значаја за историју целе Европе, нарочито пак за историју словенских народа. То је превод Светог Писма са грчког језика на словенски. Тај догађај је по својој природи чињеница културног карактера.

¹⁾ Предавање на свечаној Академији коју је приредио Скопски Факултет на дан Бирила и Методија, 11/24 маја 1921 г.

Али културна историја се налази у тесној вези са политичком, те услед тога крупни догађаји културне врсте имају и последице политичког карактера. Словенским преводом Светог Писма у другој половини IX века био је постављен темељ самосталне словенске културе код већине словенских народа, те је ова култура током времена заузела одговарајуће место у реду осталих европских култура. А такав један културни догађај наравно имао је више важних последица и за политичку историју Европе.

За крај XVIII века и почетак XIX-ог везан је други културни догађај који је можда од мањег историјског значаја, али опет је доста важан. Имам на уму почетак науке словенске филологије, науке која проучава целокупни историјски живот свих словенских народа.

Потпуно је природно што је први предмет на који су обратиле пажњу прве слависте, био баш онај историјски догађај о којем смо говорили горе, дакле словенски превод Светог Писма, као почетак словенске културе, другим речима културни рад словенских апостола Ћирила и Методија. „Историјски је факат, каже чувени слависта, проф. Јагић, да је од оног времена откада има словенске филологије, питање о раду Ћирила и Методија заузимало прво место у научним испитивањима славистике“.

Ово прво место сачувало је ово научно питање, и то са потпуним правом, до наших дана.

Почетак наше науке славистике везан је за чешки народни препород. Један од најистакнутијих радника на овом препороду, славни опат Добровски, проучавајући Свето Писмо, почео је испитивати словенски превод, те је после наишао на питање о оним историјским приликама у којима се овај превод јавио, дакле на просветни рад словенских апостола. Ово питање повукло је за собом читава поворку других питања која су сачињавала првобитни садржај науке словенске филологије. У којим је приликама био никао овај словенски превод Светог Писма? Којим Словенима је био намењен? Код којих је Словена био у ствари прво употребљен? Какву је азбуку пронашао св. Ћирило, — да ли тако звану ћирилицу, да ли глаголицу коју су скоро до најновијег доба употребљавали били Хрвати? Који од словенских језика служи као основа овом преводу? Шта су из Светог Писма превели Ћирило и Методије? Какав је био тај првобитни превод и које је измене претрпео у току векова код јужних и источних Словена?

Одговор на сва ова питања за време Добровског није могао бити ни потпун ни сасвим тачан. Па ипак, оно што је дао оснивач словенске филологије у овом погледу, било је за оно доба велика добит за науку.

У колико се тиче расветљивања историјске стране целокупног питања, одговор Добровског зависио је од оне научне грађе, од оних извора којима се он могао користити. То су били у главnome латински

извори, и на првоме месту тако звана италијанска легенда, то јест латинско житије. Св. Климента (римског папе), које је било штампано већ године 1668. Био је познат Добровскоме такође и руски летопис, а подаци из овога летописа о Ћирилу и Методију имали су за свој основ старије словенске изворе, али је Добровски и сувише мало пажње посветио овој историјској грађи. Користећи се оним подацима које је имао на свом расположењу, Добровски је веровао да су Ћирило и Методије на путу у Моравску радили на обраћању бугарских Словена у хришћанство; савремена наука, међутим, то пориче. У питању о азбуци коју је пронашао Ћирил, Добровски је целог свог живота стајао на становишту да је то била тако звана ћирилица; глаголицу сматрао је као хрватску азбуку која се јавила тек у XIII—XIV веку; то је такође погрешно. Што се тиче питања о језику на који су словенски апостоли превели Свето Писмо, Добровски је од почетка формулисао правилно у својој основи гледиште у овом питању: то је био по њему језик македонских Словена из околине Солуна.

Али Добровски није се зауставио на овим питањима. На основу оних оскудних података које је имао о словенским језицима, он је дао прво научно груписање ових језика, убројивши црквенословенски језик Ћирила и Методија у јужнословенску групу, и то у доба када још скоро није постојала наука лингвистика. И још више: он је написао прву научну граматику црквенословенског језика.

Што се тиче проучавања словенског превода Св. Писма и његових промена током векова код јужних и источних Словена, ово проучавање није могло дати резултата у оно доба, због тога што је зато и сувише мало било научне грађе у то време.

Тако су ствари стајале у почетно доба развитка наше науке.

Време којим располажемо сувише је кратко да бисмо могли пратити постепени развитак у нашој науци питања о Ћирилу и Методију, за које сада постоји огромна научна литература. Можемо само забележити: 1) од чега је зависио овај развитак, и 2) какви су досадашњи резултати научних истраживања у оквиру овог питања.

*

Крајем прве половине прошлог века пажња научног света била је привучена новим историјским изворима. То су два словенска житија солунске браће: „Житије Константина“, — такав је наслов једнога, — и житије Методија. Треба одмах приметити да се Ћирило звао управо Константин, те је само 50 дана пред смрт, заједно са калуђерством, примио име Ћирило. Ново пронађена словенска житија позната су у науци одавна под именом *панонских*, пошто су научници прошлог века везали старије доба словенске књижевности у опште са Панонијом.

Понеки подаци из панонских житија познати су били и раније из *Зборника житија*, који је саставио био у XVII веку Димитрије Ростов-

ски. Изгледа да је он знао житија Константина и Методија у старим преписима. Али је озбиљну пажњу наука посветила овим изворима тек после познатог чланка руског научника Горскога године 1843, који је први доказао велику историјску вредност ових извора. Од тога доба научници су добили нову грађу за карактеристику рада словенских апостола, али у исто време у науци се јавило ново научно питање, које је изазвало доста спора и теорија. То је питање о поузданости ових нових извора.

Ствар је у томе што се тако звана панонска житија не поклапају у свему са осталим нашим изворима, нарочито латинским, а и пружају нам понеке податке за које не знамо ништа из ових других историјских извора. Ово је изазвало сумњу у истинитост таквих података, па у опште и у историјску вредност словенских житија Ђирила и Методија. Нарочито понеки западни научници, као у новије време немачки професор Goetz и пољски Wrückner, тежили су да подрију историјски значај ових житија.

У житију Методија наводи се писмо папе Адријана II-ог моравским кнезовима Растиславу и Светопуку и панонском кнезу Коцелу од год. 869 у којем се одобрава словенски обред. Но међутим, у другим папским писмима, као на пример у писму 873 г., тако исто у писму 885 г., словенска служба се забрањује. Имамо још једно писмо папе Јоана VIII од год. 880, које нам је познато у латинском препису из XI века, и које такође одобрава словенску литургију. Али научници, као Goetz, никако не допуштају да је то одобрење икад постојало, те због тога поричу не само податке о том одобравању из житија Методија, него и истинитост писма из год. 880.

Разуме се, за нас је ту од мањег интереса да ли су папе икад одобравале словенски обред или не, него је нама стало више до тога да ли су такозвана панонска житија у опште поуздан историјски извор. Као резултат дугог научног спора можемо утврдити само позитивни одговор на ово питање: Све сумње у историјску вредност наших словенских житија током времена изгубиле су сваку подлогу. С обзиром на противречност папских писама сада је јасно да је ова противречност била потпуно природна ствар, јер питање о словенском обреду било је питање више политичког, него ли црквеног карактера. Борба између немачког свештенства и Методија била је у исто време борба моравског народа са Францима за самосталну народну цркву и културу, па у вези са тим и за државну самосталност Моравске. Према различним приликама папа је заузимао у тој борби различно становиште, час забрањујући, час попуштајући. Тако сматрају ово питање не само најбољи знаоци питања о Ђирилу и Методију, него и најистакнутији историци римске цркве, као нпр. Langen.

Са друге стране, нови научни проналасци друге половине прошлог столећа сјајно су потврдили велику историјску вредност словенских

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

житија Ћирила и Методија. Ето на пример, у IX глави житија Методија прича се како су га немачки епископи ухватили и држали у затвору 2¹/₂ године, док није настојао папа да га ослободе. У истинитост овог податка постојала је сумња. Но међутим, регестама папских писама, нађеним у Британском Музеју, био је овај податак потпуно потврђен.

Други пример: у гл. VIII житија Константина-Ћирила прича се како је он нашао мошти св. Климета, папе римског, па се на крају додаје: *како же пишець вѣ обрѣтении его*, — како пише у његовом проналажењу. И ако се не каже *ко пише*, најприродније је мислити да се има на уму Ћирило. И тако ми имамо у житију сведоџбу да је Ћирило написао једно дело у којем је испричао како је нашао био мошти св. Климента. Но год. 1892 био је пронађен нови историјски споменик, и то писмо римског библиотекара Анастасија, савременика Ћирила и Методија, које је написао епископу велетријском Гаудериху. У овом писму, писаном између 875 и 879 год., Анастасије такође сведочи да је Константин (Ћирило) написао три дела поводом проналажења мошти св. Климента: кратку историју проналажења, похвалу и химну. На овај начин је наука наша више пута добила доказе да словенска житија о Ћирилу и Методију морају бити постављена на чело свих наших историјских извора које имамо за наше научно питање.

Наравно, житија Ћирила и Методија нису писана тако како се пишу у наше доба научна дела историјског карактера, него су писана према правилима ондашње хагиографије, онако како су се писала у то доба житија светих отаца у опште. Зато, на пример, кад нам житије Константина (Ћирила) прича како он, кад се родио, није хтео да се храни млеком дојкиње, него само мајке, онда не можемо томе веровати. Или, ако се прича како је ветар однео младом Константину у лову сокола којег је здраво волео, и како је он то разумео као опомену Божју да не мора везати своје срце за земаљске ствари, онда не морамо то сматрати као историјску чињеницу. Али у колико се ствар тиче историјских догађаја у *главном* њиховом садржају и основних историјских прилика, ми немамо озбиљних разлога да сумњамо у истинитост података наших житија. На овом становишту стајала су у новије доба и стоји сада већина наших најбољих научника.

По свој прилици житија су била писана у најстарије доба, житије Ћирила још за живота његова брата Методија, житије пак Методија ускоро после његове смрти; те отуд је потпуно разумљиво богатство података које налазимо у њима. У почетку житија Константина-Ћирила писац његов говори како Бог хоће да сви људи буду спасени, те је у различна времена слао био њима патријархе, пророке, апостоле и мученике, па је тако учинио, каже писац, и *вѣ нашѣ родѣ*, *вѣздвигѣ намѣ оучителя сего иже просвѣти ѡзвѣкъ нашѣ* (I. гл.) Јасно је да реч *вѣ нашѣ родѣ* упоредно горњем „у различна времена“ значи — „*нашем*

нараштају“. Па и у житију Методија каже се да га Господ в'здвнже в'ъ наша д'кта љзыка радн нашего онемъ же никтоже николиже не понеклѣ, дакле „у наше време ради нашег народа о којем се нико никад није брину“... (II гл.)

Последње речи дају нам нарочито право да тврдимо да је писац житија био *Словенин*, ма да постоји у науци теорија да су житија Ћирила и Методија писана била првобитно грчки.

Дакле, за сада је потпуно утврђено да су словенска житија Ћирила и Методија скупочени историјски извор, баш због тога што су по времену постања блиска њиховом делању у Моравској и Панонији. Највероватније је да их је писао један од његових ученика. На податке ових житија морамо се дакле ослонити у првоме реду, ако будемо хтели да тачно расветлимо рад словенских апостола, наравно у исто време узимајући у обзир и остале изворе, словенске, грчке и латинске.

Али још једна напомена: само историјски извори који нам причају о раду словенских апостола, не могу одговорити на сва питања која се јављају у вези са овим радом. На питања: коју је од познатих нама словенских азбука, тако звану ћирилицу или глаголицу, употребио Ћирил за свој превод, који словенски диалекат лежи у основи књижевном језику Ћирила и Методија, — нема одговора у нашим историјским изворима. На питање: какав је био обим њиховог књижевног рада, тај одговор имамо, али тај одговор наших извора треба да буде контролисан помоћу проучавања самог материјала. У погледу свих ових питања дакле, историчар мора тражити помоћ од филолога... Словенска филологија, помоћу пажљивог проучавања споменика словенске књижевности коју су нам сачувани кроз векове, на сва та питања је више-мање поуздано одговорила.

Везујући сад резултате историјских и филолошких истраживања уједно, ми ћемо покушати да оцртамо укратко рад словенских апостола.

*

Константин, у калуђерству Ћирило, и његов брат Методије били су деца једног византијског вишег официра — „друнгарија“ Лава. Јагић (г. 1913) каже да су били деца једног отменог Грка, али у ствари ми немамо никаквих поузданих података да решимо питање да ли су били Грци или Словени. Од детињства знали су словенски језик, и то је поуздано. У осталом словенски карактер околине Солуна у половини IX века је историска чињеница. Константин, који се истакао својим необичним талентом, добио је најбоље васпитање на византијском двору заједно са младим царем Михаилом III. Наставници су му били познати у то време професор Лав Византијски и Фотије, доцније чувени цариградски патријарх. За Константина постојали су најповољнији услови за сјајну државничку каријеру. Али га је наука вукла себи. Он постане ускоро библиотекар код патријарха, па после професор филозофије на вишој

цариградској школи. Од тога доба он се зове у нашим изворима *филозоф*. Његов старији брат је стајао ближе животу. Неко време је био управљао једном словенском покрајином, али после много година службе он се склонио у тишину једног манастира на планини Олимпу, те је примио калуђерство. Може се одмах приметити да се о Методију у житијима, с обзиром на његов живот и рад пре смрти Ћирила, мало говори. И то је лако разумети, јер млађи брат игра у целој ствари главну улогу. Методије се јавља само као његов помоћник; тек после смрти Филозофа Методије постаје самосталан као његов настављач.

Што се тиче Константина Филозофа, он је имао понеке послове припремног карактера, пре него што је дошло на дневни ред главно дело његовог живота, које га је начинило бесмртним. О тим припремним његовим радовима његово житије расправља потанко. Он води научни богословски спор са бившим патриархом - иконоборцем Анисом (Annis), свршује мисионарско путовање код Сарацена године 851, после опет води научну дискусију са својим учитељем патриархом Фотијем поводом његовога учења о двама душама у човеку, разумној и неразумној. Око год. 860 он иде на мисионарски пут Козарима; тај народ је, изгледа, био тирко-финског порекла и живео негде међу Азовским Морем и Кавкаским Планинама. Баш на овом последњем путу Филозоф је пронашао у Херсону мошти св. Климента. На истом путу је научио Константин неколико језика, наиме јеврејски, самаренски, козарски, можда још и готски. Управо његово житије прича нам како је он видео у Херсону Псалтир и Јеванђеље „роскими писмени писано“ и човека који је тим језиком говорио, те се научио и он да говори. Али се разуме да реч *росьскъ* за оно доба никако не значи *руски*, него су се тако онда називали Варјаги-Руси, народ норманског (дакле германског) порекла. Зато научници мисле да је то можда било Јеванђеље на готском језику. Што се тиче питања о истинитости ових података житија, не можемо ту истинитост порећи, јер прво, збиља није немогуће да је један гениалан човек, какав изгледа да је био Константин, могао имати ванредне способности за проучавање страних језика; и друго, да је могао да се упозна више-мање са дотичним језицима, али то не значи да их је научио савршено.

Кад је Константин (Ћирило) стекао искуства у мисионарском раду, кад је проширио своја научна знања, прилике су га поставиле пред главно његово животно дело.

Године 863 дошли су изасланици моравских кнезова цару византијскоме са молбом да им пошаље учитеља који би научио њихов народ хришћанској вери на њиховом језику: *иже нѣки ки вѣ зкѣи ѡзѣкѣ истѣма вѣрѣ сѣказалѣ* (Житије Константина, XIV гл.) Онда цар Михаило III скупивши сабор позове Константина и каже му: „Знам да си уморан, Филозофе, али треба тамо да идеш, јер овај посао нико не може

тако извршити као ти“. Толико у житију Константина. А у житију Методија још читамо да је цар Михаило III рекао: „И узевши брата свога игумана Методија иди; јер сте вас двојица Солуњани, но Солуњани сви чисто говоре словенски“. Онда Константин сѣложи писмена и начатъ вѣсѣдоу писати евангелскоу: искони вѣ слово и прочиѣ; дакле Константин среди словенску азбуку те поче преводити Јеванђеље, и то Јеванђеље тако звано *апракос*, пошто се почиње првом главом од Јована.

Треба одмах нагласити да су моравски Словени у то доба били већ примили хришћанство од немачких мисионара. Није дакле била ствар у томе да они приме хришћанску веру. Али са друге стране имају право они научници, као на пример Голубински, који тврде да није могла доћи у главу моравском кнезу мисао о ширењу хришћанства у његовом народу помоћу превода на словенски језик Светог Писма. У житију се тачно огледа та историјска чињеница да су се моравски кнезови год. 863 обратили византијском цару Михаилу III са молбом да им пошаље учитеље вере, те да је за ову сврху био изабран Константин, као начелник ове црквене мисије. Тачан је такође податак да је Константин овом приликом средио словенску азбуку, те поче преводити Јеванђеље на словенски језик. Све друго у житију јесте само један начин схватања историјских догађаја од стране писца житија, начин који ми морамо разгледати критично.

Најбољи наши научници сложни су у томе да је главна сврха моравских изасланика била жеља да се склопи *полишчки* савез са Византијом, као одбрана против савеза Немачке и Бугарске. Политички савез морао је бити учвршћен уједињењем у црквеном погледу. Даље од тога моравски кнезови сигурно нису ишли. Према томе Ратислав није тражио наставнике који би научили његов народ баш словенски; тако исто цар Михаило III можда и није образложио своју понуду моравске мисије Константину напоменом да су он и Методије „Селуњани“. Мисао о преводу Св. Писма на словенски језак и о црквеној служби на овом језику највероватније припада Константину. И та мисао представља његову главну историјску заслугу. За наш век ова мисао није ништа особито, али пре хиљаду година она је могла доћи у главу само једном човеку који је отишао далеко напред од свога века у своме менталитету. Јер је тачно тврђење Голубинског да се у Византији у то доба, онако исто као и у римском свету, мислило да се може славити Бог само на еврејском, грчком и римском језику.

И ако је исток знао Свето Писмо на коптском, сиријском, етиопском, арапском, јерменском и готском језику, ми ипак видимо да не само Константин мора да штити словенске богослужбене књиге у Млечима, у којима се бавио доцније на путу за Рим, од напада латинског свештенства, него још и у X веку калуђер Храбр у своме полемичкоме спису

„о писменеѹ“ брани словенски превод против представника византијске цркве, који га питају: „чесомоу же соутъ словѣньскы книгы“, те тврде „тако трима ѡзѣкы естѣ воуѣвѣлѣтъ книгамъ бѹти“.

Могуће да је мисао о словенском преводу Светог Писма, — како мисле понеки научници, — дошла у главу Константину већ раније, пре него што су дошли моравски изасланици, да је он имао на уму у првоме реду Словене Македоније, те само силом историјских прилика ова мисао је била остварена прво на западно-словенском, и то на моравском терену. Али не можемо то поуздано тврдити. Можемо само обележити оне околности које су спремиле повољни терен за мисао о словенском преводу Св. Писма. То су: 1) околност да су збиља на истоку постојали такви преводи; 2) да је Константин био сѣм научник и филолог који је знао источне језике, у опште филозоф са дубоким и самосталним мишљењем; 3) да се родио у Солуну, — вароши у којој се говорило словенски, те да је волео тај словенски народ „о којем се нико никад није побринуо“, како каже житије Методија.

(Свршиће се)

С. КУЉБАКИН

НИЖА СРЕДЊА ШКОЛА

Наумљеном реформом средњих школа, коју је закључила нарочита комисија, образована при Министарству Просвете у месецу јуну 1919 год. под председањем Г. Јаше Продановића,¹⁾ прва четири разреда средњих школа, која чине нижи течај и која су и досад према виша четири разреда чинила неку засебну целину, биће одсад на неки начин још самосталнија, што ће у њима сви ученици без разлике добивати „подједнаку наставу“. Тако ће ти разреди, који се у обичном говору називају засебним именом („нижа средња школа“), у целокупном школском систему добити, и нехотице — јер сумњам да се на то мислило док је ова реформа снована, — неко своје нарочито место.

Пре свега, нижа средња школа ће одселе бити заједничка приправа за сва три заснована типа виших средњих школа: за гимназију, реалку и реалну гимназију. Шта то значи, о том није потребно говорити на дуго. Докле је досад имала гимназија нарочиту своју нижу средњу школу, а реалка своју, и док је у реалним гимназијама та школа само у прве две године била заједничка, добиће сада, ето, одједном та сва три тако различита типа виших средњих школа исти фундаменат, на којем ће

¹⁾ В. кратки реферат о том у *Гласнику Професорског Друштва*, књ. I, стр. 269—273.

даље зидати. Тако ће заједничко образовање, које се досад добивало само у основној школи, бити продужено за пуне четири године.

Та промена веома је важна, особито с два разлога: 1. Избор типа више средње школе, којег досад, тако да речем, није ни било, моћи ће се извршити с приличитом сигурношћу, јер ће се тај избор моћи одгодити до навршене 14. године живота, а неће дете бити принуђено да се с 10 година одлучи хоће ли ударити на ову или ону страну; и 2. Тај избор ће се знатно олакшати тиме што ће до то доба сви ученици моћи стећи заједничко или опште образовање на најширој основи, па ће се и оно специјализирање моћи много лакше провести него досад.

Баш та одлика ниже средње школе што је, уза све разлике, давала својим ученицима неко опште образовање, и чинила је нижу средњу школу и досад не само неком засебном школом према вишем течају, него и према многим нижим стручним школама за које се та школа сматрала као нужна приправа. Тако је н.пр. могао ђак уписати се у учитељску школу, вишу трговачку (т.зв. академију), у војничку кадетску школу (у бившој аустроугарској монархији), ит.д., истом иза свршетка ниже средње или грађанске (више пучке) школе, која има у неколико једнак наставни план као и нижа средња школа.

По извршеној реформи, та самосталност ниже средње школе ће се знатно утврдити, јер ће та школа постати потребном приправом не само за оне школе за које је то и досад била, него и за многе друге, а ја се надам да ми се неће моћи приговорити да сам се залетео ако речем: за све стручне школе без разлике. Разлози су за то ови:

Опште образовање потребно је сваком човеку, радио он овај или онај посао. И то, потребно му је као човеку, како би развио у себи све оне способности које га и чине човеком, и као приправа за његово стручно образовање. Јер како би и могао ко стећи стручно образовање пре него што је стекао образовање опште? Како би могао он и помислити на разуман избор стручнога занимања према специфично својим способностима духа и тела, ако није пре тога развио оне способности које осим њега има и сваки други човек? Па и да се, по случају, прихвати посла који одговара његовим урођеним способностима, да буде, рецимо, изврстан поткивач коња, ако се није пре тога образовао као човек, њему ће недостајати оно што је потребно човеку као специфично задружном бићу и што га веже са осталим људима. Само стручно образован, а без образовања општега, човек би се снизио до машине која ствара, а да не зна зашто и за кога. Тек уз опште образовање добива стручно образовање смисао и сврху живота: човек стручно образован схвата да је дужан радити не само за се већ и за друге, по оној: „Дрво се на дрво наслања, а човек на човека“. Друкче би се човек стручњак отуђио од света, а баш све даље цепање у ситније и суптил-

није струке, којег смо сведоци и ми у наше дане, упућује нас на оправданост мишљења да живимо и радимо за друге, ако смо ради да као стручњаци у раду не будемо стварали неких ствари у преобиљу, док ћемо бити принуђени да у другима трпимо оскудицу.

И досад су бар неки разреди ниже средње школе сматрани као приправа, осим осталог, за трговину и обрт. Како се за шегрте узимају деца истом од 12 године, родитељи, и они који нису желели да им се деца баве науком, давали су своју децу у средње школе, да сврше бар прва два разреда, како време до шегртовања не би проводили узалуд, а и да за то време нешто науче. Отуда и толика навала у средње школе. У задње доба опажа се све већма тежња да се то школовање продужи до краја четвртога разреда, и између оних који желе у трговину или у занат, трговци и обртници ће, уз једнаке остале погодбе, много радије узети к себи ону децу која су свршила целу нижу средњу школу, него ону која су свршила тек који разред те школе, или ниједан. Разлог је јасан и оправдан: деца са свршеним општим образовањем питомија су и лакше се даду упутити у све послове, него ако су то образовање истом начела.

Учење трговине и заната је у нас, уз незнатан изузетак, још увек као и у средњем веку: дечак или девојчица учи радити онако како види да раде одраслији. Пример је, може се рећи, једина метода наставе, а чекић или метар једино дисциплинско средство. Наравно да се на тај начин не да стећи особита спрема, поготово што пример није увек за углед, а да и не говорим о страху једнога детета којему вечно виси над главом Дамоклов мач газде, који о поступању с децом није научио ништа друго него што је видео некада од својега газде, па се том науком и служи најиздашније. Како је та настава слаба и недостатна, и оснивају се шегртске школе, или бар вечерњи курсеви, да се тому злу колико толико доскочи.

А шта уче наши ратари? „Плети kotaц као и отац!“ — то је за ратареву дете које остаје код куће, да и оно буде ратар као и отац му, једини путоказ за цео живот. Зато и ору толики наши сељаци још увек онаквим плугом каквим су орали наши стари у доба пре него што су се доселили у ове стране. Ако смо ради дићи своју привреду, јасно је да ћемо морати изменити тај наш народни начин поучавања у обрађивању земље дизањем пољопривредних школа, за које неће никако моћи достајати као приправа досадашње четвороразредне „народне“ или „пучке“ школе, којима смо свој пук и народ усрећили, већ ћемо му морати дати неко боље и пуније образовање. А то ће моћи бити једино тако ако му широм отворимо нижу средњу школу.

И доиста, ми смо на најбољем путу да то учинимо. Тих школа се у наше дане отвара све више. И на том не треба стати. Било би наопако кад бисмо сад, тобоже из неке штедње, почели те школе укидати.

Баш из буџетских разлога потребно их је оснивати све више, како би смо у најскорије време дигли своју продукцију и тако државну касу обогатили. У некада, како Тацит пише, тако неплодној, шумовитој и мочварној Германији, даје јутро земље два пута већи плод него у нашој плодносној Војводини. Али зато је подигнуто у Немачкој небројено ратарских школа, док би их у читавој једној великој и доста културној покрајини наше Краљевине (у Хрватској) могли све скупа избројати на прсте једне руке. Па да нисмо напредни. Како ли консеквентно проводимо наше народно гесло: „Боље да пропадне село него обичај у селу!“ Као да је прости народ зван да води интелигенцију, а не она њега. Доиста, наше демагоштво се не испољава нигде као у овој прилици где му је најмање места.

Судећи по свему, нижа средња школа је у много тешњој вези са основном школом него с вишим разредима средње школе. Са основном школом је веже заједничка сврха: да својим ђацима даде право опште образовање, и то опште зато што ће бити за све без разлике једнако; и опште, потом, с обзиром на лице, а не на предмет образовања, како се досад мислило. У том се и било на кривом пугу досад, што се под оним „општим“ крила једна груба погрешка, јер се тај атрибут претежао на ствари и предмете, а не на онога коме се ствари те дају*). Није ни чудо кад се још пре педесет година није за школско дете у опште марило као да га и нема. Истом нова школа, а то јој је највећа заслуга, истакла је дете као главни фактор у школи, те су потом сви остали фактори, па и наставни предмет, дошли у засенак.

Надаље веже основну и нижу средњу школу и други део заједничке сврхе: да проуче своје ученике и да их у даљем, стручном изучавању упуте путем прирођених им способности. Јер шта и може бити пречи и важнији задатак тих школа од тога, пошто даду својим ђацима опште човечанско образовање, да их пошаљу оном стазом у животу коју им је наменила сама природа у часу кад су зачети у утроби материној? И какву би вредност имало опште образовање кад се не би допунило стручним? Опште образован човек, познавајући своје потребе, разумеће и потребе свакога другог човека према оној: „Омери о се, сваком ће пристати!“ Али шта му то вреди, ако он те потребе не уме задовољити? А како ће их задовољити ако се није научио радити посао који одговара његовим урођеним способностима и који, због разлике тих способности међу појединим људима, нико други није погодан тако урадити као он? Доиста, стручно васпитање без општега је непотпуно, јер нема своје природне основице, а опште без стручнога је крње, јер му недостаје његов природни завршетак; истом једно и друго заједно чине праву и пуну целину.

*) Опширније о том у расправи истога писца *Опште образовање у Наставном Вјеснику*, год. XXI, св. 1.

Нижа средња школа је природни наставак основне школе, као што су њезин природни завршетак стручне школе. Управо, према стручним школама, чини она заједно са основном школом целину, јер јој је сврха давање општега образовања, као што је дужност свих да дају образовање стручно. А онај други задатак, избор и припрема за стручно образовање, је тесна веза која оба школска система спаја у хармонијску целину.

На тај начин приближиће се наша нижа средња школа уз основну оном толико жељеном идеалу својем, јединственој школи¹⁾, као даватељици заједничкога образовања свој деци без разлике и приправљачици за све стручне школе, више и ниже. Док ће у ниже стручне школе слати децу директно, упућиваће их у више индиректно, преко виших разреда средњих школа. А једно и друго вршиће с пуно успеха, ако јој се само даду сва средства која ће јој у том бити од потребе.

И за стицање општега и стручнога образовања, као и за избор занимања према урођеним способностима, прво је и последње — директно везање онога што се износи пред дух дечји са самим духом. То је начин учења који је познат у науци под именом „директна метода“. Сви досадашњи неуспеси свију наших школа без разлике потекли су понајвише из тога што се на овај једини и оправдани пут није пазило. Као што се било заборавило на дете, тако су и њега били сметнули са ума.

Дакле, назад к природи! Место да учимо из књига и којекаквих других извора, црпимо своје знање из саме природе! Наше учење ће бити потом мање, али ће нам зато знање бити веће. И то не толико веће по опсегу, колико дубље и трајније. А вежући се у свакој прилици са урођеним способностима нашим, биће везано и са интересом и пуно жара и живота. То и неће бити више голо знање, него — умење.

Одлика је директне методе потом двоврсна: њоме се износе пред децу прави предмети из природе, а не тек слике или копије њихове, поготово не саме речи. Директна метода је најљући противник вербализма. Али у другу руку, она је директна не само по предметима него и по лицу. То значи да она пази, колико на предмет који износи, толико и на лице пред које тај предмет износи. Шта више, поглед онога који се служи директном методом уперен је у првом реду на лице, а онда истом на предмет.

Разумљиво је зашто. Зато што је лице или дете главни фактор у свој настави. Зато ће се и нарочито пазити у изношењу предмета пред дете како ће оно прихватити који предмет, хоће ли сврнути на њ сву своју пажњу, или ће, уза све наше настојање да га за неки предмет заинтересујемо, остати према њему равнодушно.

¹⁾ В. Јединствена школа у Просвешном Гласнику, год. 1921, св. 3 и 4.

Равнодушност је највећи непријатељ школе, јер не само што не даје никаква успеха у школском раду, већ слаби и убија вољу у детета и тако поткопава саме темеље свега будућега рада његова. Зато се и морамо чувати равнодушности дечје и непажње као живог огња.

А кад, изнесавши неки предмет пред дете, опазимо како су му се засијале очи и како је одједном све друго оставило на страну, а упиљило свој поглед на изнесени предмет, можемо бити сигурни не само да се у детета пробудио интерес с којим ће овај предмет прихватити свим жаром своје младе душе, него да тај предмет, баш због тога особитога интереса, стоји у складу с неком његовом урођеном способношћу. И шта је интерес друго до ли пробуђена способност која је из својега латентнога стања прешла у евидентно, тиме што се њезина потенцијална снага претворила у актуалну? ¹⁾

Тако, ето, постаје директна метода прави путоказ не само за наставу већ и за испитивање урођених способности. Сви други начини испитивања урођених способности, особито тако звани тестови, стоје према директном начину као што према њему стоје и остали начини учења: све остале методе су само сурогати ове једине и праве методе.

Кад основна и нижа средња школа имају задаћу да истраже урођене способности, оне ће осим директне методе морати употребити још и неки утврђени план по којем ће износити предмете пред децу. Друкче би могле годинама и годинама износити ствари, а да не разбуди тако жељенога интереса у деце, шта више да тај интерес где би га и било ослабе или баш и сасвим униште.

Ту је нужно припазити како стоје предмети једни с другима у вези. Науке су у том већ знатно напредовале, и оне нам могу најбоље помоћи којим ћемо редом њихове предмете — јер оне се баве готово свима — износити у школи пред децу.

Познато је да све што нас окружује делујући на наша чула, и што зовемо једном речју природом, делимо на два дела: човека и природу (у ужем значењу). Потом ћемо и износити или изводити пред децу човека и све оно што се њега тиче (повесницу, језик и т. д.) одвојено од природних предмета, да видимо за што од тога двога које дете мари већма и за што сва деца подједнако маре. Тако ћемо констатирати у деце двоврсни мар: општи и стручни, али потоњи само до неке, и то веома далеке границе, где се испитујући стручни интерес нипошто не смемо зауставити.

Зато ћемо ићи даље. Показало се н. пр. да један део деце више мари за човека него за природу. Ми ћемо сада питати: какав је мар те деце што маре за човека, јер тај мар може бити веома разноврстан,

¹⁾ В. расправу истога писца *О интересу или занимљивости у Наставном Вјеснику*, год. 1909, св. 1—4.

као и људи што су разноврсни. Ту разликујемо, у главном, две врсте људи: не узимајући у обзир нерадине који нису вредни проматрања, проматраћемо која врста радних људи које дете више привлачи, умни или ручни радници.

Слично ћемо радити и испитујући мар дечји за природу, мари ли које дете већма за живу природу, или за мртву, као што ћемо и испитивање, рецимо, ручних радника наставити истраживањем да ли дете које испитујемо мари већма за ону врсту радника који продуцирају (ратаре, сточаре и т. д.) или за ону који репродуцирају или прерађују (н. пр. жито у брашно, вуну у сукно и т. д.) На тај начин ћемо, пазећи добро да се не забунимо, продирати све дубље и откривати све више камо дете нагиње по природи, док најзад не откријемо његов специфичан интерес, чинећи му тиме највеће добро које је у опште кадар учинити човек човеку, јер ћемо га учинити оним што јесте, ако му помогнемо да сву своју успавану снагу пробуди и развије за добро своје и човечанства.

Ко је зван да наставља у тим школама? Само онај кога је Бог створио за то, и ко је својим и туђим трудом био врстан да Богом дани му дар у себи развије. Помислиће когод: то ће моћи бити само генији, а генија, особито педагогијских генија, је тако мало у свету. Али пустимо геније, овде се ради о врсним наставницима. Али и њих је мало — знаних. А значи ли то да их је у опште мало? Мало их је знаних зато што се мало људи прихвата посла који је тако тежак и у исти мах тако слабо награђен, па се многи рођени педагози лађају другога посла, да се изгубе у њему, као што се изгубио и њихов дар у њима. Исто тако се губи голем број рођених педагога што се и многим од оних који се прихвате наставничкога звања, не развије довољно, или баш и никако, њихов урођени дар, јер се за тим и не иде. Ко од званих, па и најзванијих, мари данас за педагогију? Ето, ту скоро је био конгрес Професорскога Друштва у Загребу, који је трајао пуна два дана и доспео је на многу ситну расправу, а није имао времена ни за једно од три најављена предавања. „Предавања ће се и тако штампати, па чему да их још и слушамо?“ то је био готово општи глас свију учесника. А да запитам само једно: Би ли такво што било могуће у лечника на њихову збору? Они би пре метнули на страну сва друга питања, него што би и помислили да допусте да њихов збор прође без предавања, да се изнесе која идеја о којој ће расправљати и која ће им можда дати побуда за размишљање.

Нарочито у нас средњошколских наставника — нека ми се не замери што износим један факат — нема правога интереса за педагогијску науку, која би требала да буде предмет нашега најдубљег изучавања. У осталом, томе су криви више други него ми сами. Како ћемо и имати интереса за нешто кад није било прилике да се у нас тај интерес развије?

Зато је доиста за највећу похвалу настојање наших другова, учитеља народних школа, да педагогију дигну у својим стручним школама на оно место које јој и припада. Шта више, они су се прегли да створе засебни факултет за гајење педагогијске науке и за своје лично усавршавање. Добра им срећа! Уверен сам да ће то бити од највеће користи и за њих и за нас, и за целу нашу државу. Њихове високе педагогијске школе, ако буду добро уређене, даће најбоље и најспремније наставнике и за наше ниже средње школе. Ударајући поуздану основу свој настави, они ће бити неимари наше народне будућности и добра нашега народа. Зато им и друштво и држава, а поготово ми другови њихови, морамо ићи на руку, јер помажући њима, помоћи ћемо и самима себи и своме народу.

Д-Р ДАНЕ ТРБОЈЕВИЋ

БЕРГСОНОВА ФИЛОЗОФИЈА

СА НАРОЧИТИМ ОБЗИРОМ НА ФИЛОЗОФИЈУ УМЕТНОСТИ

...Elle fait de cette lanterne manoevrée au fond d'un souterrain un soleil qui illuminerait le monde... hardiment elle procède à la construction idéale.. de la vie...

Задатак ове расправе није да исцрпно и систематски изложи све оне идеје које чине Бергсонову филозофију. У својим, малобројним, делима Бергсон је дао такво обиље и богатство мисли, запажања и директива, какво ретко који мислилац; његова оригиналност је одиста „профузна“, како се за њу изразио Џемс: она је једна од оних оригиналности пространих и снажних духова пред којом се застаје задивљено. Нико боље није могао изрећи и изложити своје концепције но Бергсон сам; он је мајстор стила, јасан, убедљив, сјајан стилиста који магичном снагом даје израза својој мисли, располаже духовитошћу и одличним аналогијама и сликама. Ова расправа има да уочи у његовој филозофији оне основне идеје које нас непосредном идејном везом воде у централни проблем Филозофије Уметности, проблем уметничког сазнања. Када се доведу у везу извесне основне идеје Бергсонове филозофије и извесна схватања Филозофије Уметности, долази се до закључака који су од интереса и од значаја како по схватање уметничког стварања, са једне, тако и по критичније примање извесних Бергсонових идеја, са друге стране.

Битна карактеристика Бергсонових схватања у филозофији, оно што је специфично „Бергсоновски“, оно што је париског професора Бергсона нарочито учинило гласовитим и што му је филозофију истакло новом и оригиналном, то је идеја о интуитивном сазнању. Филозофију

Бергсонову зову „филозофијом интуиције“, и свуда где се хоће да прикаже његова филозофија, истиче се „централна улога интуиције“. Како је у филозофском схватању Уметности проблем интуитивног сазнања централни проблем око кога се окрећу питања о суштини уметности о уметничком стварању, о карактеристици уметничког става према свету и животу, — природно је идеја о интуицији и о интуитивном сазнању она која нас овде занима у Бергсоновој филозофији. Та основна концепција Бергсонове филозофије о интуитивном сазнавању везана је за друге концепције Бергсонове, метафизичке; и да би могли правилно схватити Бергсонову концепцију о интуицији, потребно је пропатити је кроз све њене живе везе са осталим концепцијама његове филозофије. Таква једна анализа приказаће нам, у првом делу ове расправе, шта се има управо разумети под „интуицијом“ у Бергсона. У другом делу, има да се прикаже какву улогу игра појам интуиције у Филозофији Уметности. У трећем делу жели се показати како је право место интуиције, схваћене на Бергсонов начин, у Филозофији Уметности, где је интуиција као сазнање и као метод на своме правом терену; и желе се тако исто показати извесне перспективе на проблем филозофске методологије у опште.

I.

Основно тврђење Бергсоново да се, у филозофији, права реалност, суштина живота, може схватити једино једним нарочитим напором интуитивне природе, једном врстом симпатичног уживљавања које је непосредно схватање једног животног тока, јесте, у основи својој, карактерисано Бергсоновим метафизичким становиштем. Метод, — ако се начин сазнања који Бергсон санкционише као једино филозофски може назвати методом, — којим има да иде човек да би схватио живот и свет, логична је последица нарочитог метафизичког схватања Бергсоновог. По Бергсону, права реалност, живот у суштини својој, јесте еволутивни ток животног елана који је по природи својој чисто стварање, чиста акција, једна континуална активна и стваралачка снага духовне природе, која је, као таква, само слободно стварање, прогресивно и еволутивно, проналазачко, увек у интензивном напору и напону, један стални замах и импулс који стално и вечито траје, генеза која се вечито обнавља, животна струја која тече неодољиво напред. Материју, садржину реалности сачињава облик времена као такав; време је само собом, ипак, реални ток, и прогресивно, реално стварање. *Durée réelle* значи време које ствара и доноси собом увек ново и непредвиђено. Цео свет и живот мора се замислити као чисто стваралачки акт једног чисто духовног импулса снаге. Интимна, унутрашња, права природа стваралачког животног елана је спонтана, слободна акција, онаква какву ми осећамо у свом личном психичком животу, у непосредном искуству своје слободне воље, у нашем

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

правом, чисто индивидуалном ја, у сваком нашем слободном, недетерминираним акту који је импулсија, рашћење, стварање новог. Целокупна еволуција у свету, оно што је суштина живота у свету, исте је природе као и наш лични, доживљени, непосредно схваћени, душевни живот, дакле духовне слободне природе. Све појаве света у опште, све оно што се дешава и збива у свету као реално збивање и реално дешавање, ток, флуks живота ван нас, све то, у суштини својој, бива исто тако као што бива у нама наш индивидуални доживљени душевни животни ток. А овај се дешава у нама у квалитативно различитим а квантитативно недвојеним стањима свести, садржајима свести који се узајамно испреплећу и прожимају, без ичега квантитативног у себи, као чисто реално психичко трајање, увек стваралачко, увек у доношењу нових комбинација, чиста промена као таква, чиста акција као таква. Психички садржаји се никад не понављају, никад се не враћају исти догађаји и доживљаји, те отуд у њима нема места „законима“ у смислу физике; психички доживљаји немају свог мерљивог интензитета, нису бројно подвојени, ирационални су и немају заједничке мере са оним што је квантитет, мера, количина, правил, закон. Оно што је карактеристика правог слободног психичког живота који је непосредно искуство нашег правог ја — то је и карактеристика правог животног реалитета, свега збивања реалности и свих појава у свету у опште. Кључ за разумевање и правилно схватање живота светског јесте живот доживљен у нама. Суштина реалности, битна и интимна природа целокупног света и живота, иста је која и суштина, битна и интимна природа наше чисте личности: она је духовне, активне, слободне, стваралачке природе. У схватању наше праве индивидуалне природе ми имамо кључ за схватање живота у свету у опште. По аналогији збивања у нама, ми можемо схватити збивање у свету и у животу. Основни витални елан који ствара непрекидно ново и непрестано продире напред, може се разумети, или, боље, схватити, на основу лично доживљеног искуства животног импулса, стваралачког и слободног, у нама. Они ретки моменти када наше ја врши слободну, стваралачку акцију, оно непосредно осећање активности целе наше интимне духовне личности у творном напору творног интензитета наше слободне воље, „ствар коју тек што и једва осетимо, која нас само у пролазу задахне својим дахом, чиста воља, струја која нам приопштава сам живот у нама“ — то су моменти у које треба да ставимо све, своје схватање и сав свој напор духа — па да схватимо нешто од оне моћне и силне струје животног елана чији реални флуks у вечној еволуцији чини сав живот у универсуму, да схватимо „реално постојање“, онај прости реални, континуални ток који ствара и чини оно што се зове животом. Свако живо биће је центар акције: наше право ја је центар оне акције која је, у исто време, и акција светска и истинити ток реалности саме...

www.unilib.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Основна метафизичка хипотеза Бергсонове филозофије јесте та хипотеза стваралачке духовне природе праве реалности, коју можемо схватити као што схватамо и моменте своје сопствене личности душевне онда када су они пун израз наше праве природе. Како ове схватамо интуитивно, тако и праву реалност можемо схватити само интуитивно. Ту лежи први извор важности интуитивног сазнања. Интуиција је оно директно осећање сопственог психичког бића наше личности, оно непосредно схватање наше унутрашње праве личности, она директна комуникација којом се права наша природа излива у нашу свесност, непосредни контакт наше интимне природе и наше свесности, оно, најзад, што је директан доживљај и што се може изражавати различитим дескрипцијама, али се не може дефинисати. Онако како интуитивно схватамо свој сопствени прави, дубоки, унутрашњи, лични, душевни живот, тако исто интуитивно схватамо, управо, по Бергсону, треба да схватамо и саму целокупну реалност — јер је она исти слободни витални процес стварања као и наша индивидуална свесна активност. Тако, интуитивно сазнање којим филозофија има да реализира објект својих напора, у Бергсона није ништа друго него природна последица реалне метафизичке конструкције његове филозофије, конструкције која базира на истоветности психичког збивања у нама са збивањем које се огледа у самом току праве реалности. Већ у првом делу свом, *Essai sur les données immédiates de la conscience*, Бергсон је створио закључке који ће одвести филозофију интуицији; анализом непосредно датог, Бергсон је ту дошао до закључака о природи психичких садржаја свести, о природи психичког, реалног, времена и о слободи воље — закључака који почивају на једној интроспективној интуицији. Једном сличном интроспективном интуицијом, једним напором сличне врсте, ми можемо схватити и саму реалност у суштини њеној, јер је она у тој суштини изграђена од истог градива од кога и наш дух. Бергсон вели: једним интуитивним напором ваља се унети у врело саме реалности. Како би изгледао тај акт напора? Треба да се наша свест као интуиција одвоји од свега што је већ учињено и урађено а да се веже за оно што се гради, чини и израђује. Способност да *видимо* треба да буде једно исто са способношћу акта којим *хоћемо*. „Болан напор“, вели Бергсон, „који можемо дати насилно и сурово, вређајући природу, али који можемо одржати нешто врло мало, неколико момената“. Ваља се моментано инсталирати у онај момент чисте воље — кад нешто слободно хоћемо — и ту, у њему схватити принцип самога живота, један део огромне духовне стваралачке снаге која ствара светове. Да би потпуно разумели ту снагу, тај елан витални, ваља отићи још даље, још дубље, још дуже у интуитивном напору. Кад је реч о принципу животноме и стваралачком чијим импулсом бивају и живе сви светови и догађа се све што се догађа, није реч, вели Бергсон, о оној умањеној количини свести која функционира у свакоме од нас, као ретроспек-

тивна функција јасне свесности, интелигенције. Та је свест, мала и ограничена, свест живог бића пласирана на извесној тачци простора. А кад је реч о схватању стваралачког акта самог, реч је о интуицији, оној истој којом силазимо у сопствене дубине нашег правог ја. Ако наука, по речима Бергсоновим, а за њом и филозофија, чине од интелигенције, „те ланterne којом се маневрира у дубини сутерена, сунце које треба да обасја свет“, Бергсон чини од светиљке којом маневрира човек кад се спушта у дубину свог бића сунце које треба да обасја свет, цео и интегралан.

Када је, на тај начин, из самог извора стваралачке снаге и из природе виталног елана узео и „методички пандан“, интуицију, метод који, природно, припада једном таквом реалном основу и извору свега у свету, Бергсон је извукао једну „нелегитимирану“ снагу која је, иначе, ћутке и ретко призната, деловала у филозофији. Питајући се и сам да није немогућ један напор интуиције какав он предлаже па да се уђе у суштину живота, Бергсон указује на историју филозофије која ће посведочити могућност интуитивног напора. „Нема трајног система филозофије који не би био, бар у неким деловима својим, ожитворен интуицијом“. Диалектика је само оно што осигурава слагање мисли са самом собом, интуиција је „оно што у сваком систему вреди више но систем и што га надживљава“. Указујући на интуитивни момент филозофија у опште, Бергсон вели како би објект филозофије био постигнут када би ова интуиција могла да се одржи —, а она је пролазна и несавршена сада, — да се генерализује и да себи осигура извесне спољне тачке као маркантне, те да не залута. Филозоф би имао да интуицију задржи и рашири и разради, а не да му она буде само први импулс, елан од кога ће се удаљити да би се поверио диалектичкој моћи ума док му опет, кад изгуби терен испод себе, не затреба контакт са интуицијом. Говорећи о Канту и о томе како је и он промашио праву обнову филозофије, Бергсон указује пут којим је могао Кант доћи до нове филозофије; „вишим напором интуиције инсталирати се у екстра-интелектуалну материју свести“, „коинцидирати“ са том материјом, значило би, за њега, схватити изнутра, а не опазити споља, праву природу и духа и тела, поново проживети апсолутно, адоптирајући и ритам исти и исто кретање којим живи активна, стваралачка свест. Али, Кант је промашио пут, јер су за њега све интуиције биле инфраинтелектуалне, а Бергсон вели да постоји ултра-интелектуална интуиција, „une prise de possession de l'esprit par lui-même.“ Сенсибилна интуиција није једина врста интуиције, она је способна за ширење и прогрес, да постане интуицијом којом се филозоф увлачи у живи еволутивни ток, у покрет на више, у пењање елана виталног, и са њим заједно рони у реалне дубине у којима се ствара све што постоји. Права функција филозофије јесте у том ултра-интелектуалном напору. Напор тај има сам собом

да просветли, разјасни, прошири и оснажи и учini самосвесним све оно што се данас налази као комплементарна снага нашег духа поред и ван разума. Не би се могла замислити интуиција онаква какву Бергсон чини једином могућношћу сазнања реалности, „кад би ми били само чисте интелигенције“ и „да није остала, око наше концептуалне и логичне мисли једна неодређена маглина, изграђена од саме духовне супстанције, на чији се трошак формирала од маглине сјајна срж коју називамо интелигенција“. Те снаге које, сем разума, ми имамо, ваља да се „интенсификују“ и да се „прошире у смислу самога живота.“ Тако би интуиција у филозофији постала „директна визија објекта“. Говорећи о старој и новој науци, Бергсон, пошто је повукао разлику између обе у томе што је прва посматрала само главне моменте трајања, а друга ма који момент у времену, вели како је, паралелно новој науци, ваљало конституирати једну другу врсту сазнања која би задржавала оно што наука пропушта, задржати се на самом флуксу трајања, и онда „би се пренели једним напором симпатије у унутрашњост постојања“, онда би „покушали ићи за током времена, тј. за самим током реалнога“. Та друга врста сазнања, ако је могућа, била би практички некорисна, „али, ако би се успело са њоме, она би дефинитивним загрљајем обухватила саму реалност. Тада би, вели Бергсон, допунили сазнање, и, развијајући ту другу способност, отворили себи нове перспективе, видели би, у присуству истинитог трајања, да оно значи стварање. Тада би се отворио живот наше реалности пред нама и „тада би уочили, под новим аспектом, живот са којим се сусрећемо на површини наше планете, живот упућен истим смислом којим и живот универсума“. Тада би владали интуицијом. И права улога филозофије, вели Бергсон у завршним ставовима *Стваралачке Еволуције*, јесте да види како се цео материални свет „разлучује у један прост ток, један континуитет течења, једно постојање“ и да се сва „уложи у тај реални еволутивни покрет и да иде за њим све до његових садањих резултата“. Уложити се може једино интуицијом, те је филозофија „коинциденција људске свести са живим принципом из кога и проистиче, једно стављање у контакт са стваралачким напором“.

Интуиција, као начин сазнања реалности, једини је прави и нефалсификовани начин сазнања „одиста реалнога“, јер је то „одиста реално“ један духовни стваралачки ток који реално траје и доноси и ствара ново. У такву реалност се може ући само интуитивним путем. Метод је последица принципа, начин сазнања је последица материје сазнања. Ако се усвоји принцип, усваја се и метод; ако се прими материја сазнања, прима се и одговарајући начин сазнања. Али, без обзира на то хоће ли се примити такво схватање какво Бергсон заступа о суштини реалности, и може ли се оно примити и може ли му се, као метафизичкој конструкцији, наћи озбиљних и тешких мерака, овде, где није реч о интеграл-

www.unin.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ном одбацивању или интегралном примању Бергсонове метафизике, овде се иставља једно друго питање: под метедолошком претпоставком да из такве конструкције метафизичке следује одиста интуитивно сазнање као помоћни извор филозофије и да то „нелегитимирано врело“ иде као легитимирано уз онакво схватање реалности — како поближе и детаљније изгледа та „интуиција“ и шта она садржајно, материално, значи, каква је њена природа? Питање је о томе да се изближе приђе интуитивном елану и да му се састав и живот његов, механизам његов — да кажемо тако, — познају боље и дубље, да му се види развој и генеза. Јер, све оно што Бергсон наводи и вели о интуицији, како смо то до сада видели, природно је као последица основне му метафизичке замисли, али је само дескрипција, аналогија, метафора, коитарација, потпорна и интересантна мишљења, једном речи, најзад, методолошка и формална дескриптивна интуиције. Ваља изићи из те дескриптиве и потражити, идући даље за анализом појма интуиције у Бергсона, проширење те дескриптиве и ближе одредбе и реалније ознаке које би нас ближе довеле Бергсоновој интуицији. Све оно што је позитивно у интуицији Бергсоновој, као позитивна последица његовог схватања суштине реалности, може се допунити још и негативним карактеристикама: интуиција, укупно узев, није оно што је интелектуално сазнање. Обе те врсте сазнања су битно различите, те се ограничавањем једног прилази ближе дефиницији другог. Интуиција, онаква каква је, по Бергсону, кључ филозофског сазнања, није ништа друго до нарочито разрађен инстинкт. А инстинкт и интелигенција су две форме свесности, две моћи сазнања, које имају свој заједнички извор у животном елану, оне су две различито реализоване тенденције тог стваралачког елана који чини саму реалност. Те тако, прићи ближе интуицији, значи анализирати појам инстинкта код Бергсона, а инстинкт се може анализирати заједно са интелигенцијом; на тај начин, пошто је интуиција у ствари инстинкт, допунићемо ближим одредбама интуицију анализом инстинкта и, како овај иде заједно са интелигенцијом у једном реалном споју, анализом интелигенције која даје негативне карактеристике као допуну ближег одређења инстинкта.

Стваралачки животни елан у свом еволутивном току реализовао је, у организмима, три тенденције које су се у току еволуирања дисоцирале и ако су коинцидирале у заједничкој животној импулсији првобитног стваралачког акта: живот вегетативни, живот инстинктивни и живот интелигентни јесу три дивергентне акције једног истог активитета. Диференција међу њима није ни диференција интенситета ни, општије, степена, него диференција у природи самој. Отуд, вели Бергсон, што је већина филозофија природе од Аристотела до данас, сматрала да су те три тенденције сукцесивна три ступња, провлачила се кроз филозофију свих времена једна капитална грешка. У биљном свету реализована је вегетативна тенденција у којој животни елан није, услед отпора сирове ма-

терије, „тока на више“, могао да реализује оно што је постигла двема другим тенденцијама у животињском свету, којима је, у еволуцији, пробила свест у две основне форме, две основне моћи, иманентне животу, две различите методе којима психички активитет делује на инертну материју. То су интелигенција и инстинкт. Дати чврсте дефиниције за обе те форме, вели Бергсон, није могуће: „то су тенденције а не готове ствари“. И да би их приказао, он развија, „у једном тако мрачном питању“ како сам признаје, њихове разлике у једном нацрту ослањајући се на оно што их може раздвајати методички: на факт да су то две разне методе, два разна поступка којима психички активитет делује кроз материју. Тако, методички, оставља на страну факт да је „сваки конкретан инстинкт помешан са интелигенцијом, као што је и свака реална интелигенција натопљена инстинктом“, тражећи да дефинира „од инстинкта оно што је инстинктивно и од интелигенције оно што је интелигентно“. Из основне метафизичке хипотезе о духовном виталном импулсу тако изводи Бергсон две основне форме активне свести: интелигенцију и инстинкт, и на показани методички начин хоће да им поближе одреди праву природу. Има две групе организама у којима се еволутивне линије интелигенције и инстинкта завршиле: прва је човек, друга инсект. Еволуција артропода кулминира у инсектима, специјално са хименоптерама, еволуција кичмењака у човеку. У првој кулминацији је затворена еволутивна линија инстинкта, у другој интелигенције. Стваралачки психички елан потражио је двоструки излаз у правцу инстинкта и у правцу интелигенције: није га нашао са инстинктом, а у правцу интелигенције нашао га је скоком од животиње на човека, који у том смислу представља „raison d' être целокупне животне организације на нашој планети“. Обе основне форме свесног активитета: интелигенција и инстинкт, могу се разликовати, као што горе рекосмо, по основној разлици самих тенденција као таквих, и то, на првом месту, овако: „интелигенција, уочена у ономе што изгледа да је њен оригинални поступак, јесте способност фабриковања вештачких објеката, а особено оруђа којима се граде оруђа, и да бескрајно варира ту фабрикацију; инстинкт, довршен и завршен, јесте способност да се употребе, и чак и конструирају, организовани инструменти“. Отуда „дубоке разлике интерне структуре између интелигенције и инстинкта“. Обе су тенденције „два дивергентна решења, подједнако елегантна, једног и истог проблема“, вели Бергсон. Проблема акције на инертној, сировој материји, коју свест може обрађивати на два начина: *непосредно*, стварајући себи организован инструмент, или *посредно* фабрикујући инструмент себи из неорганске материје. Инстинкт је дакле она основна форма свесног активитета која представља способност употребљавања организованог оруђа; инстинкт је управо знање и умење употребе сопствене организације, јер ова себе продужује у инстинкту који треба да искористи орган. „Где почиње активност инстинкта?

Где се свршава активност природе? То се не би умело казати“. Инстинкт је управо довршење рада саме организације. У колико је инстинкт несвестан? Јер, ако је он форма свести, онда како је и у којој мери он свест? Не може се рећи да је он несвестан у оном смислу у коме несвесност представља свест једнаку нули. И повукав једну дистинкцију „која је запажена врло мало“, Бергсон одваја ту свест = 0 од анулиране свести. Прва је несвесност у апсолутном смислу, несвесност камена који пада и није свестан свога пада. Прва је несвест једнака нули изражавајући да ту нема баш ништа од свести. Те несвесности нема код инстинкта. Он је ипак праћен свешћу, која сад није апсолутна нула, али је анулирана, управо неутрализована. Када ми вршимо неку уобичајену радњу махиално, „и несвесно“ како се то каже, онда је наша представа о том раду матирана самим актом. Ако се довршење радње препречи нагло, свест се одједном појављује. Она је била ту, али је била не апсолутна нула, већ анулирана провизорно, спречена акцијом, неутрализирана, компензована. У том смислу је „свест живог бића аритметичка диференција између виртуелног и реалног активитета; она мери даљину представе од акције,“ како вели, згодном формулом, Бергсон. Та даљина је једнака нули, анулирана, при инстинктивној радњи. Насупрот, у интелигенцијиној акцији између радње и представе се интерполирају друге представе, даљина је увећана, а то је дефицит у инстинкту. „Укратко, ако и инстинкт и интелигенција инволвирају сазнања и једно и друго, сазнање је више одиграно и несвесно у случају инстинкта, а више „мишљено“ и свесно у случају интелигенције.“ То је што се тиче те градуелне разлике у свесности којом су праћене обе форме. Есенцијална разлика у директном циљу обеју тенденција остаје она у различитости метода обрађивања материје. И тако, из те капиталне психолошке разлике, следеју даље разлике које дају, са једне стране, позитивне особине инстинкта, а са друге стране ограничавају и дају негативне особине у излагању позитивних особина у интелигенције. Свест, које изгледа као да има у инстинктивној акцији, имплицитна је и екстериоризира се у прецизним поступцима уместо да се интериоризира у свесности; она је управљена, даље, на ствар, она имплицира сазнање самог садржаја, док интелигенција иде на односе и имплицира сазнање форме. Отуда, када би инстинкт свесно спекулирао, он би ишао директно на сазнање саме суштине, саме реалне ствари; али он то не може. А даље, интелигенција која може свесно да спекулира идући за односима по интерполираним представама, формална у својој природи, не може да уђе у суштину садржаја. „Има ствари које је једино интелигенција у стању да тражи, али које, самом собом, никада неће наћи. Те ствари могао би наћи само инстинкт; али, он их никада неће тражити.“ Интелигенција, даље, онаква каква излази из руку природе, има за свој главни предмет неорганизовано чврсто тело, представља себи јасно само дисконтинуум, само непокретно; она се карактерише бескрајном спо-

себношћу да раставља (декомпозира) по макаквом закону и да саставља (рекомпозира) по макаквом систему. Отуд, интелигенција је карактеризована природним несхватањем живота; јер је живот организован, покретљив, континуум. А живот би једино *могао* схватити инстинкт. Он је моделиран на самој форми живота. „И кад би се пробудила свест која дрема у њему (инстинкту), кад би се он интериоризирао у сазнању наместо што се екстериоризира у акцији, кад бисмо га могли питати а он могао одговорати, он би нам одао најинтимније тајне живота.“ Јер „инстинкт само наставља рад којим живот организује материју, тако да не бисмо могли рећи, како се често показало, где организација престаје а где инстинкт почиње.“ „Виртуелна свест која прати животне процесе најчешће се актуализује само у почетној фази једног акта а оставља остатку процеса да се сам заврши. Та би свест имала само да се рашири и да се потпуно удуби, па да коинцидира са произвођачком животном снагом.“

Тако схваћен инстинкт не може бити научно, дакле од стране интелигенције, анализираи. Оно што је битно у инстинкту не може се изразити интелектуалистички, па се, према томе, не може ни анализирати. „Један слепо-рођен, који би живео међу слепо-рођенима, никада не би претпоставио могућност да се један удаљен предмет може констатовати перцепцијом а да се прођу перцепције свих предмета који леже између субјекта и предмета. Међутим, то „чудо“ је остварено — видом“. И инстинкт је сазнање *à distance*. Он је према интелигенцији оно што је вид према пипању. Наука би само могла да инстинкт преведе на свој језик интелигенције; али би тиме пре конструирала једну имитацију инстинкта но што би продрла у њега сама. Критикујући „ингениозне теорије еволуционистичке биологије“, Бергсон, и сам на врло ингениозан начин, доказује ту основну немогућност да се инстинкт протумачи „научно“. Место реалне анализе објекта, наука даје само превод на свој језик; и зашто би га онда преводили, кад превод није никада оригинал? Инстинкт зато ипак није „неиспитљива мистерија“; јер, ако није у домену интелигенције, а он је још увек у границама духа. Ми можемо схватити шта се збива кад један инсект инстинктивно сазнаје, када погледамо у себе, интроспекцијом, и загледамо се у феномене осећања (емоција), у неразмишљане симпатије и антипатије, експериментујући тако у себи самом, „под доста неодређеном формом у коју је продрло врло мало интелигенције“. Истинктом, ми схватамо саму унутрашњост једне ствари, сасма друкчије но процесом интелектуалног сазнања, интуицијом (преживљеном више но представљеном) „која личи, без сумње, на оно што се у нама назива погађачка симпатија.“ Конкретно објашњење (за инстинкт), не више научно, али метафизичко, треба тражити на сасвим другом путу (а не научном), не више у правцу интелигенције, него у правцу „симпатије,“ вели Бергсон.

(Наставиће се)

ВЛАДИМИР ВУЈИЋ

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У КРАЉЕВИНИ

НА КРАЈУ 1921 ГОДИНЕ

У Краљевини је већина средњих школа типа реалних гимназија; гимназија је мање, а реалака врло мало. По плану и програму, школе истога типа нису једнаке, и изједначење њихово извешће се тек пошто се у Народној Скупштини донесе јединствен закон о средњим школама. Пројекат тога закона је ових дана испослат секцијама Професорског Друштва, као и наставничким колегијама свих средњих школа на разматрање, како би, претресен од стручних и заинтересованих лица, могао изаћи пред Скупштину солидно припремљен. Који ће, по томе закону, тип школа преовладати, хоће ли оне бити кроз све разреде једнога типа, или ће се у њима изводити бифуркација, од кога разреда и каква, све је то у будућности.

За сада неће, свакако, бити без интереса поменути овде све средње школе које сада постоје у Краљевини, без обзира на наставни план у њима. Према подацима којима располажемо, поделићемо их све по покрајинама на државне и приватне, а разликоваћемо гимназије, реалне гимназије, реформне гимназије и реалке. Број поред имена школе показује колико разреда има данас школа.

СРБИЈА

А. Државне

а) гимназије (реалне)

1. Алексинац	7	18. Зајечар	8
2. Аранђеловац	4	19. Јагодина	8
Београд:		20. Кавадар	4
3. I мушка	8	21. Књажевац	6
4. II мушка	8	22. Косовска Митровица	4
5. III мушка	8	Крагујевац:	
6. IV мушка	8	23. I мушка	8
7. I женска	8	24. II мушка	4
8. II женска	8	25. женска	8
9. III женска	8	26. Краљево	4
10. Битољ	8	27. Крушевац	8
11. Ваљево	8	28. Куманово	8
12. Велес	8	29. Лозница	6
13. Велико Градиште	6	30. Неготин	8
14. Врање	8	Ниш:	
15. Гњилане	4	31. мушка	8
16. Горњи Милановац	7	32. женска	8
17. Ђевђелија	4	33. Нови Пазар	7

34. Охрид	8	46. Свилајнац	4
35. Параћин	4 ¹⁾	47. Скопље	8
36. Петровац (пожаревачки)	2	48. Смедерево	8
37. Пирот	8	49. Струмица	4
38. Пожаравац	8	50. Тетово	3
39. Пожега	3	51. Ђуприја	7
40. Призрен	5	52. Ужице	8
41. Пријепоље	4	53. Цариброд	2
42. Прилеп	7	54. Чачак	8
43. Приштина	8	55. Шабац	8
44. Прокупље	6	56. Штип	8
45. Ресан	1		

б) Реалке

1. Београд	8	2. Лесковац	8
----------------------	---	-----------------------	---

Б. Привашне

Гимназије (реалне)

1. Београд, женска	6	4. Рача (крагујевачка)	3
2. Краљево	5, 6 и 7 разред	5. Свилајнац	5 и 6 разред.
3. Паланка (смедеревска)	4		

ЦРНА ГОРА

Гимназије (реалне)

1. Бар	2	7. Плевље	5
2. Беране	8	8. Подгорица	8
3. Данилов Град	4	9. Улцињ	3
4. Колашин	6	Цетиње:	
5. Никшић	8	10. мушка	8
6. Пећ	7	11. женска	4

БАНАТ, БАЧКА, БАРАЊА

а) Гимназије

1. Бела Црква: одељење са српским наставним језиком	8
" " немачким " " 	2
2. Велики Бечкерек: одељење са српским наставним језиком	8
" " мађарским " " 	8
3. Велика Кикинда	8
4. Жомбоља: одељење са српским наставним језиком	4
" " немачким " " 	8

¹⁾ Одобрен и 5 и 6 разред.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Нови Сад:

5. мушка: одељење са српским наставним језиком	8
" " мађарским " " 	8
" " немачким " " 	1
6. женска	8
7. Панчево: одељење са српским наставним језиком	8
" " немачким " " 	1
8. Петровац (чехословачка гимназија)	4
9. Сента: одељење са српским наставним језиком	5
" " мађарским " " 	8
10. Сомбор: одељење са српским наставним језиком	8
" " мађарским " " 	8
11. Србобран: одељење са српским наставним језиком	6
" " немачким ¹⁾ " " 	8
12. Суботица: одељење са српским наставним језиком	8
" " мађарским " " 	8

б) Реалке

1. Вршац: одељење са српским наставним језиком	8
" " немачким " " 	8

ХРВАТСКА И СЛАВОНИЈА

А. Државне:

а) Гимназије

1. Винковци	8	5. Осек	8
2. Госпић	8	6. Пожега	8
3. Загреб I	8	7. Сењ	8
4. " II	8	8. Сремски Карловци	8

б) реалне гимназије

1. Бакар	4	12. Илок	6
2. Бјеловар	8	13. Карловац	8
3. Брод	7	14. Копривница	8
4. Вараждин	8	15. Кореница	4
5. Вировитица	4	16. Костајница	4
6. Вуковар	8	17. Крапина	4
7. Грачац	— ²⁾	18. Крижевци	3
8. Дарувар	6	19. Крк	2
9. Загреб I	8	20. Митровица	8
10. " II	8	21. Нова Градишка	4
11. Земун	8	22. Огулин	6

¹⁾ Ово одељење је у Новом Врбасу.

²⁾ Није још прорадила.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

23. Осек	8	26. Рума	8
24. Оточац	3	27. Сисак	4
25. Петриња	8	28. Сушак	8

Б) Приватна :

1. Загреб, надбискупска гимназија (са правом јавности), 4.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

А. Државне

1. ОПШТЕ

а) гимназије

1. Бијељина	3	7. Мостар	8
2. Бихаћ	8	8. Приједор	3
3. Брчко	3	9. Сарајево	8
4. Гацко	1	10. Требиње	1
5. Дервента	3	11. Фоча	2
6. Ливно	3		

б) реалне гимназије

1. Бања Лука	8	2. Тузла	8
------------------------	---	--------------------	---

в) реалке

1. Сарајево	8
-----------------------	---

2. КОНФЕСИОНАЛНЕ

1. Сарајево, шеријатска гимназија	1
---	---

Б. Приватне

1. Травник, надбискупска (језуитска) гимназија (с правом јавности)	8
2. Високо, фрањевачка гимназија (с правом јавности)	8
3. Широки Бријег, фрањевачка гимназија (без права јавности)	8

(Ове гимназије издржавају католички редови, али се у њима могу школовати и ђаци других вероисповести.)

ДАЛМАЦИЈА

А. Државне

а) гимназије

1. Котор	8	3. Шибеник ¹⁾	8
2. Сплит	8		

б) реалне гимназије

1. Дубровник	8	2. Книн	1
------------------------	---	-------------------	---

¹⁾ Бивша Задарска, привремено здружена са реформном реалном гимназијом.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

в) реформне реалне гимназије

1. Шибеник	8	3. Сињ	3
2. Сплит (женска)	4		

г) реалке

1. Сплит			7

Б. Приватне

1. Херцеговини, реална гимназија (с правом јавности)			3

СЛОВЕНАЧКА

А. Државне

а) гимназије

1. Љубљана	8	3. Марибор	8
2. Краљ	8	4. Мурска Субота	3

б) реалне гимназије

1. Љубљана	8	4. Ново Место	8
2. Цеље	8	5. Птуј	8
3. Кочевје	4		

в) реалке

1. Љубљана	7	2. Марибор "	7

Б. Варошке

1. Љубљана, женска реална гимназија и девојачки лицеј			7

В. Приватне

1. Камник, францисканска гимназија	само са 4 виша разреда		
2. Св. Вид, свештеничка приватна гимназија			8

Укупно узев, у Краљевини, по покрајинама, имамо свега у :

Србији	63	средње школе
Црној Гори	11	средњих школа
Банату, Бачкој и Барањи	13	
Хрватској и Славонији	37	
Босни и Херцеговини	18	
Далмацији	10	
Словеначкој	14	
<u>Свега</u>	<u>166</u>	

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Српска Књижевна Задруга, коло XXIII, књиге 157, *Споменица Ст. Новаковића*, и 158, М. Љермонтов, *Јунак нашега доба*.

Наша књижевност личи данас на сорочински сајам или новгородску јармарку. Свега и свачега у њој: и превода и оригинала; и мудрих књига и бесмислених састава; и лепота и наказа. Пише се и преводи без плана и система, без икаква циља осим зараде писца, преводиоца и књижара. Понеко велико и значајно дело, које би интересовало најшире кругове, чами у тами; а по који безначајни превод има у исти мах по два или три издавача. Све се ради као на јагму; преводи се што прво падне под руку, јури се из једне издавачке књижаре у другу, само да се што пре избаци еспап на тржиште. Све иде прилично, јер свака роба има данас своје муштерије. Не може се стићи ни да се нотирају све нове књиге, а камо ли да се подвргну савесној оцени. Отели су се и оригинали, о преводима да и не говоримо. Пређе је било сразмерно мање писаца, а више критичара но данас. Сад се број писаца нагло умножио, а критичарски редови јако проредили. Неки помрли, неки остарили, неки се бацили у високе естетичке проблеме, неке прогутала „званична дужност“, а има их које је просто помела ова књижевна хиперпродукција, па не знају куда да се окрену. Таман као оно што је било у Солуну кад га је требало бранити од Арапина: „Дојчин био па се разболио; био Дука, па га боли рука; био Тома, па га није дома“.

У свем том непоретку, једна установа држи се поретка. Кроз све ово књижевно комешање, повијање, батргање и повођење, С. Књ. Задруга иде мирним а поузданим и чврстим кораком. Њу не може да омете никаква врева и ларма, нити могу да је занесу тренутни укуси, ни да скрену с права пута књижевне котерије и вештачки створене репутације. Она није конзервативна и укопана у прошлост; сваким даном она се развија, иде у напред, прима све добре принове, прилагођава се новим а ваљаним правцима, прикупља одлична дела без обзира на „школе“. Она има јасне и одређене циљеве, зна шта хоће; суди савесно, одабира пажљиво, било оригиналне било преводне радове. На жалост, рат је искварио укусе, ослабио нерве, створио извесне моде и каприсе. Издања С. К. Задруге, сваке године све боља, не привлаче више исту пажњу као у предратно доба. Нестало је многих старих повереника; ново-стечени још немају довољно енергије и ауторитета; а маса књижарских продуката слабе вредности преправила је књижевне тргове, па се готово намеће читаоцима жељним лектире. И многи људи радије купују скупе књиге, слабе вредности, у лошој техничкој опреми, него коло С. К. Задруге с одабраним делима, које, повезано у тврде и лепе корице, стаје

само по пола динара од штампаног табака. С. К. Задруга није прибегла реклами; она је мислила да је довољно што четврт века даје народу књиге трајне и по унутрашњој вредности и по техничком издању. И она ће продужити свој корисни просветни посао, а успех ће брзо доћи, те ће Задруга моћи и повећати број својих књига у колу, и приредити, уз редовна кола и *Забавник*, још и по које специјално издање, потребно за народно просвећивање.

*

Свом првом председнику Стојану Новаковићу С. К. Задруга приредила је *Споменицу*, која Новаковићу служи на славу а Задрузи на част. У њу су уписали своју реч Г. Г. П. Поповић, Сл. Јовановић, Ст. Станојевић, Љуб. Протић и Јов. М. Јовановић; Г. Ал. Белић, који је спремао расправу о филолошким радовима Новаковићевим, закаснио је са својим радом¹⁾. Најбоље је израђен прилог Г. П. Поповића „Млади Новаковић“, а стилски је најлепши чланак Г. Сл. Јовановића „Стојан Новаковић, личне успомене“. Оно што је речено о Новаковићу није панегиричне природе. То не би доликовало озбиљним научним посленицима, а није ни потребно за таког једног радника какав је био Новаковић. Његове личне мане и књижевне погрешке не могу помрачити његову велику личност, која се држи усправо скоро пола века, радећи непрекидно на разним пољима књижевности и науке. Његови биографи су ипак извели ствар с много такта и вештине, и успели су и да се не огреше о истину, и да укажу и на слабе стране у Новаковићевом раду и животу. Ипак нешто недостаје у овој књизи: један Новаковић снимљен цео. Требало је да тај посао падне у део Г. Сл. Јовановићу, познатом сјајном портретисти, који може, кад хоће, да буде и тачан, непристрастан и концизан. Не знам зашто се Г. Јовановић није подухватио тога посла, него је цела *Споменица* остала само на засебним монографијама. Било је потребно у једној расправи обележити све главне особине духа, карактера и темперамента Новаковићева; разгледати шта је од тих особина сачувано кроз цео живот; шта није доспело до зрелих дана, и шта је задобивено у последњим годинама. Новаковић у политици није имао ни наглих ни коначних преокрета, ни смртоносног пада, ни поступног али дефинитивног прелажења из једне крајности у другу, ни бурних и судбоносних доживљаја, и остао је до смрти своје активан јавни радник, једини поред Г. Пашића из старе генерације. Кад се погледа како су се брзо истрошили и Каљевић и Чупић и Пироћанац; како је Гарашанин сагорео због свога неполитичког темперамента, како су одсечени од политике и Г. Јов. Ђаја и Г. Авакумовић, па и Д-р Вујић, како је и сам Јован Ристић после својих великих дана скоро ишчилио

¹⁾ Тај рад штампан је у *Просветном Гласнику*, свескама за јун и јул-август прошле године.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

у политичком заборау, било би занимљиво знати шта је одржало Новаковића те је могао завршити свој живот као активан политички радник. То би нам Г. Јовановић могао најбоље показати, јер одлично познаје нашу нову политичку историју и уме да изврши прецизну анализу психичких особина наших јавних радника.

*

Чланци Г. П. Поповића „Млади Новаковић“ и „Рад на Историји Српске Књижевности“ израђени су врло савесно и зналачки, као све што ради Г. Поповић. Нарочито ваља истаћи први чланак. Он нам ускрсава један занимљив период наше књижевне историје, о коме је писао и Скерлић. Г. Поповићев рад је пун интересантних појединости, чврст и збијен, тачан по подацима, правилан по суђењу, стилски јасан и изразит. Г. Поповић се није устручавао да мимо примљено мишљење да врло неповољну, у суштини тачну оцену о Богобоју Атанацковићу, и да оспори велику важност коју су савременици дали Кости Руварцу као критичару. Треба подврћи критичкој оцени стара мишљења о књижевницима, променити хиерархични ред, понекога узвисити на боље место, а понекоме смакнути с главе незаслужени венац. И у прошлости као и данас многи књижевни суд је изречен било на дохват, било из личног расположења, било по котеријским интересима или под утицајем тренутног заноса. Мало је трезвених критичара који се не дају ни помести ни завести, а имају храбрости да кажу своју реч искрено и непристрасно. У своје време Недић је то покушао, али због велике пристрасности он је учинио један књижевни препад, и требало је много времена да се покаже колико је он био неправичан. И у доба старе критике патило се од тих мана. Даничић је и сувише окадио Милићевића, а његов ђак Новаковић готово је истакао Бранка изнад Његоша. То је утицај борбе око језика, који је водио руку обојице наших филолошких стручњака.

Рад Г. Слоб. Јовановића „Стојан Новаковић — личне успомене“ личи на једну лепу песму. Треба да то прочитају наши модернисти који мисле да постигну ефекат гломазним реченицама, тешким као олово, неразумљивим као grimoire, пуним звучних филозофских термина бачених без потребе у напесе у којима немају никаква посла. Они би се лако могли уверити да се, кад човек има талента и спреме, може писати и паметно и сјајно, и у исто време јасно и разумљиво. Ја сам уживао у читању Г. Јовановићевог чланка, и жалим што морам да учиним једну напомену. Г. Јовановића је мало занео његов стилски полет, па је правио скретања говорећи о личностима које немају везе с предметом о коме се пише. То је учинио по свој прилици због неодољиве потребе за заједљивошћу, која је у њега увек пристојна и покривена, али оштра као врх од чиоде. Ни сам Новаковић није сасвим поштеђен

од зуба и ноктију Г. Јовановића, али су Иван Павловић, Нићифор Дучић, Ј. Ристић зло прошли. Сва тројица су већ у гробу, те се неће моћи захвалити Г. Јовановићу што им је посветио: првоне две стране, другојме једну, а последњем нешто више од по стране. То је, као што видите, обрнута сразмера: најслабији од њих добио је три пута више места но најјачи. Сва су тројица показана у комичној светлости, и ушли су у чланак без икакве потребе, као Пилат у „Вјерују“, како вели једна позната изрека.

О осталим расправама нећу говорити. Оне су израђене савесно и исцрпно, али немају ничег што би их јаче одликовало. Рад Г. Ј. Јовановића у погледу стила иде испред расправа Г.Г. Станојевића и Протића.

*

Јунак нашег доба припада руској књижевности тридесетих година. Опште је мишљење руске критике да је у Печорину Љермонтов приказао себе. Он је себе представљао помало и у другим јунацима својих поема, али је личност Печоринова најизразитији представник Љермонтовљев.¹⁾ Нарочито на Љермонтова личи Печорин из другог његовог романа, *Кнегиња Лиговска*, о коме руска критика скоро и не говори, јер је много слабији од *Јунака нашег доба*. Историја Печоринова са Јелисаветом Николајевном Негуровом (из романа *Кнегиња Лиговска*) није друго но сопствени доживљај Љермонтовљев с Катаринином Александровном Сушкином. Чак и анонимно писмо које је Печорин писао Негуровој против самога себе скоро је исте садржине као и Љермонтовљево писано Сушкиној. Историја Љермонтовљева пада у 1835 год., роман *Кнегиња Лиговска* написан је 1836. И друге особине Печоринове поклапају се с одликама Љермонтовљевим. Исте тежње: играти велику улогу у друштву, привући погледе, изазвати похвале, постићи успехе и бити истакнут изнад других личности, распињу и Љермонтова и Печорина. Иста заједљивост, и жеља показати се духовит, јавља се у обојице. Обојица су себични, без љубави према људма, готови да ради свог задовољства или сујете жртвују угодност, па чак и срећу и част других личности. Обојици је досадно у друштву, јер нити су лепе спољашности, ни добри салонски забављачи. Љубав њихова није ни дубока, ни јака, ни трајна; то је више самољубље него љубав, жеља за освајањем и надвлађивањем која се гаси брзо после победе. И Печорин и Љермонтов су скептици и песимисти, али само у опхођењу и језику; иначе, они су уживали живот пуним грудма и црпели до краја све његове благодети, увек с ироничним осмехом на устима као жртва живота и друштва. Печорин из *Јунака нашег доба* није демантовао онога из *Кнегиње Лиговске*. Остао је у главном исти, само у погоршаном издању. И оно мало чисте љубави у њему прогрушало се. Његов егоизам по-

¹⁾ Љермонтов то узалуд одбија у предговору к другом издању свога романа.

WWW.UNILIB.BS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

стао је оштрији а скептицизам изразитији. Ироничан осмех његових усана још се више заострио; ранији Печорин није био добар, сад је постао зао. Није жалио ни туђ ни свој живот. Сасвим као и сам Љермонтов. Сведок његовог двобоја, кнез Васиљчиков тврди да је био сасвим миран и спокојан, готово весео пред пиштољем свога противника, баш као и његов Печорин пред Грушицким. Само, на несрећу руске књижевности, Љермонтов је живео и владао се као Печорин, али је у двобоју, прошао као Грушички. Његова подсмевања и заједања дошла су му главе пре него што је навршио 27. годину.

Руска критика јако се разилази у мишљењу о Печорину. Већина критичара налази да је он производ утицаја Бајроновог¹⁾ на Љермонтова, и руског живота тридесетих година прошлога века. Време у коме је радио Љермонтов било је доба мрачног апсолутизма Николе I, доба гоњења свих слободоумних идеја, страшне цензуре и одвратне шпијунаже, бездушно себичног уживања моћних и богатих, и очајно бедног живота слабих и потиштених. Није се могло борити против зла које је давило Русију: ваљало је или се предати сасвим и бацити се свом снагом без размишљања и уздржавања у фриволни живот тадашњих виших кругова, или остати у њему, живети као и други, али увек показивати зубе и нокте и служити се њима у свакој погодној прилици. Печорин је од ове друге врсте, као и његов аутор. Ни један ни други не спадају у борце за преображај руске државе и побољшање друштвеног живота. Још је било рано за тај тип људи. Њих нема ни Пушкин, који је писао пре Љермонтова, ни Гогољ, који је наставио и после њега. Тек их Тургенев открива, али немоћне да успеју, „излишне“ како он сам каже, сведене једино или на узалудне жртве и трагичну смрт као Руђин и Нежданов, или на уздржљиво ишчекивање бољих дана као Соломин, или на презирање своје околине и одрицање свега што постоји у савременом друштву као Базаров. Печорина не море те бригае; њему се живот и друштво не допадају лично, вређају његово самољубље, не задовољавају његове амбиције и спутавају разним конвенцијама његов слободан полет. Он би желео изићи из тога живота, јер га не може преобразити, али он све једнако остаје у њему, прилагођава се донекле његовом утицају, али се никад не мири потпуно с њим. Немајући никакав виши идеал,

¹⁾ Љермонтов се брани од бајронизма, и у једној малој, готово пророчкој песмици, показује своју руску душу:

Нѣтъ, я не Бајронъ, я другой,
Еще невѣдомый избранникъ —
Какъ онъ, гонимый миромъ странникъ,
Но только съ рускою душой.
Я раньше началъ, кончу ранѣ,
Мой умъ не много совершитъ;
Въ душѣ моей, какъ въ океанѣ,
Надеждъ разбитыхъ грузъ лежитъ.

WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

без мисли водиле ширега значаја, заљубљен у своју личност, претеран егоист, Печорин жртвује друге не ради свога опстанка, не из какве силне страсти, него из пуне сујете, из необуздане ђуди и претераног егоизма. Људи као Печорин презиру сав свет око себе, а само своју личност уздижу високо. Још за рана његово срце је било затворено за праву љубав и велико пријатељство, и он је сматрао да је његова срећа угашена у доба кад у других људи она почиње да се расцветава. Као и његов аутор, и Печорин би могао рећи:

Печално я глянжу на наше поколѣнье!
Его грудуще — иль пусто, иль темно;
Межь тѣмъ подъ бременемъ познания и сомнѣнья,
Въ бездѣйствии состоится оно

— — — — —
Но теперъ я отъ счастья усталъ,
Но теперъ я никаго не люблю.

Само, Љермонтов је платио својим животом грехе које је носио на својој души, а Печорин је остао да и даље тражи жртве својој мрзовољи, презирању ближњих и свом леденом егоизму...

*

Роман *Јунак нашег доба* чудна је смеша романтизма и реализма. Печорини су доиста постојали у тадашњем руском друштву и ван Љермонтова. Није једино Бајронов дух оличен у извесним цртама темперамента и карактера Печориновог. Нису они двобоји који су посејани по песмама Пушкина и Љермонтова (Оњегин и Ленски, Силвије и гроф Н., Швабрин и Гринев, Печорин и Грушицки, и др.) само романтични, књишки производи; то је трагична реалност која је Русију лишила два њена највећа песника, Пушкина и Љермонтова. Живот људски имао је малу цену у то доба, нарочито у младих људи које нису мориле ни бриге за одржање породице, ни жеље да својим животом послуже општем добру... Оно што је романтично у *Јунаку наших дана*, то су извесни намештени призори и немотивисаност појединих поступака. Романтично је представљено скакање Печориново с балкона; гоњење његово од стране противника; сцена у којој Грушицки прича о ноћној авантури и Печорин улази баш код последњих речи; припремање преваре и њено откриће. Романтична је цела сцена с Вулићем (*Фашалист*); двобој на води између руског официра и кријумчарке девојке (*Таман*), брзо заљубљивање кнегиње Мери у Печорина, и т. п. Све то није узето из посматрања, него из уображења. У реалном животу може бити чудноватијих догађаја него у романтичним књижевним производима, али су све припремне околности у животу истинитије него у романима. Романтичари често истину говоре, само је та истина непоткрепљена, немотивисана, потопљена у масу измишљених појава, који је чине невероватном и сумњивом. Романтизам Љермонтовљев није у појединостима него у склопу догађаја;

није у карактеру личности, него само у местимичној необјашњивости њихових поступака. Али има у роману живих и истинитих типова, као што је н. пр. Максим Максимић, нарочито при последњем виђењу са Печорином. Све је истина у тој сјајној сцени: и жарка жеља Максима Максимића да води Печорина, и његово наивно надање да ће Печорин одмах дотрчати, и горко разочарење због хладног пријема, и његова осорљивост према сведоку те сцене, а нарочито нехатно и хладно држање Печориново. Као да је перо Љермонтовљево у том делу романа водила рука Толстојева или Тургеневљева. Није сујетни, скептични и егоистични Печорин једини који заборавља старо пријатељство склопљено у тешким животним приликама. То је појава врло честа у људским односима; и ретки су примери да и после дугог растанка два човека супротних нарави, неједнаког друштвеног положаја, друкчијег васпитања и различних узраста не буду један према другоме онакви какав је био Печорин према Максиму Максимићу. И да је овај последњи живео далеко од кавкаских гора и њихове усамљености, која изазива неодољиву потребу другарства, да се кретао у „вишим престоничким круговима“ који односе из душе човекове сваку топлину и нежност, и он би дочекао Печорина готово на исти начин како је сам био дочекан. Живот који је проводио Печорин гаси свако одушевљење, уништава осећање интимног другарства, суши душу и испуњава је равнодушношћу према злу и према добру. Ту је тако досадно, бескрајно досадно, да младост вене, нерви отупљују, радост се загорчава, те ништа више не може ни потрести ни узбудити ове остареле младиће, способне само за подсмех, сумњу, презирање и кржаве сукобе...

*

Јунак нашег доба није роман, него низ прича из живота главног јунака, невезаних јаче једна за другу. У првој (*Таман*) и у последњој (*Фашилиси*) Печорин се једва и види. Читалац га боље познаје тек у две друге љубавне историје (*Бела*, *Кнегиња Мери*). Тим својим доживљајима Печорин је стекао оштру осуду руских критичара и моралиста, од које га ни сам аутор не покушава бранити у свом предговору. Руска реалистичка критика ретко се питала: постоји ли овакав тип и да ли је Љермонтов успео да да уметнички снажну карактеристику његову. Њој је било главно да изрече морални суд о таквим личностима. Исте судбине је био и Тургенев, коме су пребацили да карикира социалисте и нихилисте, и ако су његови Руђини, Базарови, Маркови и Паклини — да о женским типовима и не говорим — узети из стварног живота и рађени по истинитим моделима. Тургенев није крив што руски живот његова доба није био састављен све из самих Соломина или што није као Чернишевски створио идеализоване Лопухове и Кирсанове. Ни Љермонтов не може морално одговорати што је у својој средини тридесетих година и у себи самоме нашао најглавније елементе из којих је

створио свога Печорина. Ако има његове кривице, она је само у недо-
 статку јачег посматрања, слабој психолошкој анализи, и недовољно
 логично развијеној радњи личности. И, још, у композицији романа, која
 је сасвим рђава. А ту вештину да организује роман и створи од њега
 чврсту и поуздану целину није ни могао имати један млад песник чија
 је главна творачка снага била утрошена на снажне, лепе и дубоко осе-
 ћајне лирске песме. За доба у којем је писао Љермонтов, његов *Јунак
 нашег доба* био је велики напредак. То је наговештавање будуће славе
 руског романа и величине његових познијих твораца.

Ако Љермонтов и није говорио потпуну истину, ако је бацио на
 свој роман један доста густ романтични вео, ако је унео у њега црте
 позајмљене из Бајрона, ипак се и кроз тај вео и покрај тих позајмица
 видео један солидан слој правога живота и неколико одлика реалних
 људи. Само, и тај живот и ти људи нису били заслужни да се један да-
 ровит песник бави њима. Један уметник високе моралности, алтруист и
 приврженик друштвеног напретка, нашао би у тадашњој Русији и пре-
 чих и интересантнијих појава за своје романи и приповетке од свирепог
 лова на младе девојке и ове душевне пустоши што је оставља иза себе
 један сит, беспослен и суров егоист, какав је био Печорин.

ЈАША М. ПРОДАНОВИЋ

Споменица Владимира Гађиновића (Сарајево, 119 стр., 10 дин.;
 приход у корист фонда за пренос покојникових костију у отаџбину).

Револуционарни пџс јучашње омладине у којој је Гађиновић био
 један од највирнијих и најмисаонијих, више се истиче дџлом него иде-
 јама. Народна нужда била је одвише јасна и груба да би ту она омла-
 дина од 1905 на овамо могла рећи нешто сасвим ново, мимо ондашње
 старије народне раднике. Сви помало песнички наклоњени, Гађиновић
 и дружина пребирали су у својим написима и разговорима идеје ру-
 ских и француских филозофа и револуционара, чешких организатора, и
 наших проповедника југословенства: Цвијића, Скерлића ит.д. Оригина-
 нија и вреднија била је та дружина по своме моралном обележју. Из
 времена клонулости и ситничарства, они су избили као апостоли личног
 пожртвовања и великог народног риска. И што је главно, пружили су
 сами својим делом примере тог прегалаштва без граница. Чисти као
 деца, сањалице као девојке, скромни као сељаци, они су били заточници
 једне идеје као Југовићи.

Кад су махом изгинули, јавила се наравно мисао да се у виду Спо-
 меница остави њихово предање за будуће омладине. Кад су се неки
 обратили на ме с таквом мисли, ја сам предлагао да се то учини у не-
 колико скупних споменица, место у појединачним, јер би се тако могао
 дати и вреднији избор материала и бољи преглед њине идејне и делатне

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

заједнице. Изабран је међутим лакши пут. Издата је Споменица Гађиновића, истовремено заснована Споменица Данила Илића; и тако би имале доћи и друге.

Поред све симпатије за те младе људе, не треба претеривати, нити им приписивати, уз дивне вредности које су стварно имали, и оне које имати нису ни могли. У ово наше врло књишко време, претерано се људи цене по оном што проповедају и пишу, а премало по оном што непосредним додиром раде у народу. Гађиновић је, мислим, имао више утицаја по ономе што нигде није забележено него по ономе што је писао, ма да је и овим последњим утицао много, и ма да је његов последњи песнички стил тако леп. Идеологија његова била је колебљива, силом прилика. Теоријски, он је био социалиста-револуционар, често понављао лозинку „директна акција“, спомињао Жореса и савремене руске револуционаре; а практично, водећи рачуна о својој средини (попут толико других), он је стварно радио као изразит националиста, обожаваоца Кочићев, активан члан Народне Одбране, организатор најмлађих, редов добровољац. Још 1914 у Лозани, он је стајао у вези са сарајевском омладином, и кад се чуло за атентат, брже боље је са Јованом Живановићем однео из стана неку торбу експлозива (које су сами правили), да их баце. И ако је тада стајао у најинтимнијој вези с руским социјалистима (садањим бољшевицима), он се ни часа није промишљао да ли да опет суделује у националистичкој борби. Као паметан човек он није због социјалистичких лепих теорија могао пренебрећи националног ослобођења. После 1915, под утиском извесних ружних ствари које је видео код нас и општих прилика у Европи, он је опет јаче заокренуо према Интернационали.

Погрешно би било ценити Гађиновића и његово друштво по оном што су оставили написано, критикујући их као писце, или строге мислиоце. Њина судбина је била да најбољи свој део у гроб понесу. Главно што из њиних Споменица треба осетити, јесте то да је дело важније од теорије. Ја величам лични пример и морални занос Гађиновића и другова (не улазећи чак ни у то колико су атентати стварно користили); у њиним списима и теоријама не налазим ничега нарочитог. Данас у времену општега грабљења и потопа свих идеала, идеализам Гађиновића и другова сија као огњен мост. Њихова књишка неизрађеност управо ме подсећа на разлику припростих апостола и учевних књижевника из Светог Писма. Ваља бирати или једно или друго: или мислити за се или мислити за друге. Наше народно ослобођење, највећи добитак откако је нашег племена, извојевано је душом и пожртвовањем, а не духом и учевности. Из списка Владимира Гађиновића диже се један мирис великог словенског алтруизма и личног прегора; они су као и Свето Писмо, бољи за осећање него за разум: догмама и теоријама њих мерити не треба.

ПЕРО СЛИЈЕПЧЕВИЋ

WWW.UNI
УНИ
ВЕР
ЗИ
ТЕТ
СКА
В
И
В
ЛИ
О
ТЕ
КА

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Милоје Милојевић, *Хорске песме*. I, за дечји или женски, и II, за мушки или мешовити збор. Издање Друштва за заштиту југословенске деце.

Оскудна првенствено у доброј поезији, дечја музика, мислим хорска, није показивала никакав напредак од крајњих деценија прошлога столећа на овамо. Из свих досадањих збирака јасно се види да оне нису имале никакав виши уметнички смер који би децу уводио поступно у сложеније уметничке, нарочито мелодијско-естетске проблеме. Са гледишта граматичког, тачан акценат се ређе налази у тим мелодијским линијама које, сем лаког мелодијског склопа, не теже за програмском интерпретацијом, и на тај начин сметају правилном изучавању матерњег језика. А то је, са гледишта педагошког, поред мелодијско-програмске тачне линије, највећи недостатак музике у опште, а напосе оне која се у школама употребљава.

Није без разлога речено да један народ који занемарује чистоту свога језика губи половину свога прва на интелектуалну независност. Нема сумње да на чистоту језика много утиче добро певање, то ће рећи кад се пажња, која се обраћа на тачну интонацију сваке нотне вредности, пренесе и на правилан и тачан изговор речи. Јер је музика пионир чистоте језичне, и она је најпозванија да кроз тонове извојује победу језичној чистоти и благозвучности. Зато је, поред карактерних особина мелодике и ритмике, једна вокална уметност у највише случајева онда национална ако она, кроз своја мелодијска кретања, дише граматичком чистотом живог народног језика.

Једно дело вокалног смера може бити од велике мелодијске, хармонске и ритмичке вредности, али ако му недостаје тачна језична дикција, губи право да буде израз дубоке интелигенције онога који ствара.

Написати једну добру песму, то је најтежи посао који композитор може да има. То је слика у минијатури. Детаљ мора бити савршен од прве до последње ноте, и бити кадар да се испита под микроскопом, тако да се ниједан недостатак не види. Ту се тражи једна снага коју је најтеже имати, а то је: сугерирати велике и концизне идеје у ограниченом простору и изразити мале и лепе, а да не буду утрпане, преоптерећене с једне, нити пак прецењене с друге стране. Мелодија треба да буде написана са логичним следовањем музичких реченица и јасна у тоналитету. (Ово друго није у идеји данашњег доба, мање више).

Као резиме Вагнерових погледа на мелодију, можда би могао да послужи разговор између Hans Sachs-а и Walther Stolzinger-а у *Meistersinger*. Sachs-ов савет би био ово:

а) Буди свестан својих правила, али их подчини својим поетичним идејама и мелодијском изуму;

б) уравнотежи фразе тако да оне чине једна другој контраст и да се допуњавају у исто доба;

в) изради главну фразу јасно, чак и при понављању, тако да уво може да схвати шта хоћеш;

г) ако спроводиш какву новину, покажи да си свестан ње у идеји и у примени, т.ј. да она има своју логику;

д) не троши материјал и држи све конце у својим рукама све до краја;

е) буди пажљив да тоналитет буде јасан.

Из свега овога следило би да мелодија није савршена у ономе моменту кад се стави на хартију први пут. И ако је тешко објаснити процес инспирације, која треба да је главни покретач сваког уметничког стварања, ипак се може рећи да је инспирација онај благотворни покретач чије идеје морају да прођу и кроз призму интелекта, и тек прошавши кроз њега, да добију свој завршни облик. Кад најбољи пример овакве интелектуалне самокритике једне идеје, поникле у часу инспирације, могу да служе скице Бетовена, међу којима су последња четири такта фразе вариација гудачког квартета *Cis moll-a Op. 131* измењени не мање него петнаест пута, а у штампи се појавили као шеснаеста измена.

Значи: инспирацији се треба поверити при изуму мелодије и не бити задовољан њеним првобитним обликом, него израдити све детаље, водећи рачуна о равнотежи у мелодији. Према томе, песма је минијатура која мора да буде савршена до најмањих ситница. Затим, она мора да изражава у своме најмањем, и у исто доба разумном облику, осећања која на први поглед могу да изгледају одвећ велика за одређене границе у којима се налазе, а без којих она морају да буду силом збијена. Други је разлог да је поезија, која се ставља у музику, главно, и да музика мора да иде паралелно са њом и да јој буде подређена, ни у коме случају да буде изнад ње. Најглавније је, дакле, схватити ритам и принципе поезије; студирати њен изговор кроз акценат који, у многама, утиче и на мелодијски склоп песме. Ово је и најјачи разлог који говори да песма треба да буде компонована од почетка до краја, јер је врло тешко подесити исти акценат у строфичној песми, као што је то случај код већине народних песама. Према томе, модерна песма значи: комбинација мелодије и декламавања, тако да се кроз њих изнесе сва лепота и смисао речи.

Видели смо да је најтежи посао, и чисто са уметничког гледишта, написати добру песму, у музичком као и у поетском смислу, јер је главни смисао и значај песме у њеној свеопштости, популарности. Није речено без разлога да су песме глас народа, а симфоније глас индивидуа, личности.

Излазило би из тога да је њихов смисао у простоти, која не сме да искључује програмску интерпретацију текста.

Према томе, ако је написати добру песму тежак посао, још је тежи, како са музичког тако и педагошког становишта, написати добру песму за децу. Треба имати, пре свега, лепе, у поетском и музичком смислу, дечје песме и, приступајући компоновању, водити рачуна о лиричкој способности деце, а то ће рећи: спречити већ једним материалним разлогом интуицију у њеном раду и ограничити је. Савршене у својој простоти и дубини, овакве песме су ређе, а у целини су немогуће, кад их је већи број рађен са једним педагошким смером и кад су условљене узрастом.

Приступајући оцени збирке Г. Милојевића, прво што осећамо, то је да он није имао на расположењу поетски увек лепе песме, јер је и сам био принуђен да их пише, да би могао своје музичке мисли да изрази кроз њих. То је недостатак и свих ранијих дечјих збирака које су често, по своје уметничком смислу, врло наивне.

1891 изашла је збирка дечјих песама у један, два и три гласа, приређена од М. М. Протића и Ст. Ј. Николића. У тој збирци су скупљене дечје песме од Ј. Маринковића, М. Топаловића, М. М. Протића, А. Ш. Чупића, С. Ј. Николића, Ј. Цеа, К. Станковића, Ј. Пачуа, Д. Јенка, а све дечје песме из ранијих збирака скупио је Г. Влада Р. Ђорђевић и издао 1920 г. као друго своје издање.

Упоређујући збирку Г. Милојевића и ове раније, види се огромна разлика. Са изузетком Ј. Маринковића, који води рачуна о акценту, готово сви остали нису на то ни обраћали пажњу. Они су лепоту језика врло често жртвовали мелодији проблематичне природе, која врло често има карактер марша. Дикција је језична тако онакарађена да је чудо да су се те песме и могле учити по школама. Оне су врло далеко од националног тона, да се не могу бранити ни са тога становишта. Мелодија нема своју линију довољно извучену, а најмање је програмска интерпретација текста добра.

Аналишући I свеску песама за дечји или женски збор, констатоваћу да су закључно са бр. 24, а изузимајући бр. 22 „На гробу миле нане“, најуспелије песме шaljивог карактера. Оне имају и ритмичке живости, што ће на децу највише утицати. Формалистички, фразе су музичке; са изузетком бр. 12, четворотактовне. Хармонски, модулације су вођене, обично, у доминанту горњу. Мелодија није увек изломљена језичном дикцијом, хоћу рећи мелодија није иста као говор што је, а то значи: граматички акценат изгубио је, где-где, снагу, јер је, по смислу, слабијој речи дат виши мелодијски положај (нпр. бр. 4, „Као љиљан нек је чисто“; бр. 10, „Лети пчела малена“).

Пошто су обе збирке Г. Милојевића имале намеру да буду и израз поступног техничког усавршавања, то налазим да је број првих, лакших

песам намењених деци која тек почињу да певају, мали. Требало је њихов број повећати. Мелодијски, ове прве песме су, са изузетком песама бр. 7 и 8 које имају пуно топлине, мање интересантне у експресивном смислу те речи, и ако имају добру музичку линију која одговара поезији. Опажа се на њима да је композитор спутан свешћу да мора рачунати са децом којој интервали и мелодијска кретања још нису познати. То је, можда, и разлог да је број ових првих песама мален. А на против, у колико је доцније рачунао са више теоријске способности код деце и емоционалнијом поезијом, у толико је био слободнији у својој интуицији, што најбоље показује песма бр. 22, „На гробу миле нане“.

У песми бр. 7, која је иначе пуна топлине и има идиома националних мелодијских кретања, изгледа ми да мелодија није увек као што би то језик захтевао, док је у песми бр. 8 мелодија тачно под сугестијом језика („Ох, да би ми доverk била здрава, чила и весела“). Ипак, и она прва песма, онаква каква је, има мирнију линију, и изразита је.

Све веселе и шаљиве песме, као бр. 3, 6, 9, 13, 17, 19, а нарочито бр. 24, „Санкање“ — која је од свих ових песама најуспелија како по ритму у пратњи, тако и по мелодији, — носе у себи и карактеристичне одлике стила Г. Милојевића. Песма бр. 11, „Сан“, је мелодијски најпотпунија и као целина мелодијска биће најприступачнија деци. Песма бр. 14, „Врабац и мачка“, компонована је у облику „Ronde“ (А, В, А², С, А³), што ће рећи да се главна тема јавља најмање три пута, а између понављања теме налази се контраст. Ова тема је у ствари диалог који је музички подведен под облик „Rondo“ и има музички изражену песничку мисао у шаљивом тону. У песми бр. 15, као и 4 и 21, чини се као да је на неким местима мелодија не под утицајем језичне музике, већ под снагом четворотактовне музичке фразе, те на тај начин мелодија губи од своје мелодијске снаге, јер на тим местима језик сугерира другу музичку фразу, а не четворотактовну („Пролеће дете малено“, „Као да се храни сваког часа у рај с’дићи“ и „Свак је вес’о и пчелица и птичији лет“). Песма бр. 20 интересантнија је у другоме делу, у коме има идиома из „кола“ и ритмичке живости. Бр. 12 и 18, нарочито ова друга, имају мирну мелодијску линију и штимунга једне интуитивно компоноване песме.

Прилазећи крају прве збирке, ми наилазимо на песме које су слободније у концепцији и мелодијској и хармонској, и које су пуне осећања. Нарочито „На гробу миле нане,“ која у своме двогласном ставу има сву снагу једног великог ансамбла, „Тужна песма“, која има мелодијских одлика наше народне музике и пуно туге, и „Суморан дан“, у коме се осећа притисак јесење магле и чује јецај звона на далеко... бим, бам, бим, бам... Упоредујући песму бр. 28 са песмом истог имена у збирци Г. Вл. Ђорђевића а у композицији Г. Боже Јоксимовића, констатујемо колико је композиција Г. Милојевића обрађенија и интере-

www.unilib.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

сантнија музички. „Анђео,“ „Зрачна свила“ и „Младост,“ нарочито прва, имају пуно осећања и велику мелодијску линију.

Што се тиче II свеске, композиција за мушки или мешовити збор, учинићемо одмах општу напомену да Г. Милојевић не тражи овде везу нових хармонија, суседних трозвука, и комплицирану хроматику импресионистичких намера. Он овде употребљава диатонска средства за израз импресионистичких програмских идеја. Он рукује формом зналачки, и успева да, на основу позитивних теоријских знања, изрази своју уметничку индивидуалност.

Са изузетком бр. 6 и 7, које нису довољно проживљене као целина и које немају своју физиономију, довољно субјективну, све остале песме имају осећања и носе карактерне одлике Г. Милојевића. У свима њима осећа се један драмски акценат, који је нарочито силан и изразит у „Изгнаничким песмама“. Мелодијска линија ових песама има и један акценат лично Г. Милојевићев.

Бр. 1, „Југословени“, рађен је више у рецитативном стилу, често пута *unisono*, што овој композицији даје један снажан ефект.

Песма бр. 2, „Ноћ,“ прозачна је и лелујава у целом своме склопу, и употреба тонског рода *A dur*-а је врло подесна за оваква расположења песничка.

Бр. 3, „Љубичице“, има, исто тако као и „Ноћ,“ пасторалног осећања, и у мелодијском своме кретању има живости, а на месту „а љубице мирисаве“ карактеристичан прелаз у други тонски род, сличан ономе из „Суморан дан“ на месту: „Свуда пустош и осама царује и влада“, који је прелаз врло често у употреби код Г. Милојевића. На крају је употребљен *orgelpunkt* на тоничном трозвуку са квинтом у *bass*-у, која сугерира осећање пасторално.

Бр. 4, „Лептир и Ружа“, као и „Ноћ“, у својој целини има архитектонски стил Brahms-ов. Ова песма, да ли својом поезијом или чиме другим, не знам од куда подсећа ме на „Свадбене дарове“ од Дворжака. Можда ја имам ово осећање отуда што ми она сугерира један начин чисто словенског изражавања. Нарочито онај део у $\frac{6}{8}$ такту дише чисто словенским колоритом, које због ритма, које због мелодије и хармоније. Завршни став у *a moll*-у, који је контраст програмски, јест врло интересантан, тим пре што је израз бола једне трагедије поетично изражене.

Од највећег уметничког интереса су „Изгнаничке песме“ бр. 1 и 2 и „Дуго се поље зелени.“

Поникле, и као поезија и као музика, на острву наше народне одисеје и у Солуну, ове „Изгнаничке песме“ носе отисак једног дубоког бола, једнога крика који је јецао у сенци маслина и чемпреса тако дуго, тако дуго... И ако је крик „Боже, чувај снагу рода, сваког нас је дана мање“ био самртни крик једнога народа који је своју крв нештедно

лио, и чија гробница „васиљена поста“, и ако је „Порука“ оживелих мртвих костура била једна светла нада на васкрсни дан, коме се у сусрет крећу са мора наши бајонети, онда није могуће замислити да човек који је ове две песме компоновао није их и осетио дубином оне туге и чезнућа који леже сада расејани по морским дубинама и странама света. „Ако будете осетили туге, пуно туге, певајући „Молитву изгнаних“, онда ћу бити срећан, јер су моје сузе, значи, биле искрене...“, писао је мени композитор њихов, када сам са хором на Крфу спремао ове песме.

Пуне драмског акцента и снаге, прожмане дубоким осећањем, ове две песме захтевају једну дубљу уметничку културу да би се могле осетити. Ја то знам по певачима на Крфу, који испрва нису могли да уђу у тај начин музичког изражавања, али који доцније нису могли да побегну од његове сугестије. Излишно би било да анализирам ове песме хармонски и мелодијски. Место свега тога, препоручио бих онима који се подухвате да их узму у свој програм да проживе прво у својој свести сву нашу трагедију од 1915, и да онда са осећањем те трагедије приступе учењу ових двеју песама. Коментари ће бити излишни. Наравно да људима који су научили на други начин изражавања, ово може да буде, — из прва велим, — туђе, али само из прва.

„Дуго се поље зелени“ је у стилу ових песама, и ако је рађено још раније. Интересантно је што је то један народни мотив уметничкије разрађен, што у доба постанка ових песама није још у нас био обичај. Могу слободно да кажем да, у млађој генерацији музичкој, партитуре Г. Милојевића носе отисак интелектуално најпроницљивијег делања, које се огледа како у форми музичкој, тако и у тежњи да се мелодијска линија подвргне граматичким правилима. У томе погледу, Г. Милојевић је иницијатор у нас.

Из свих ових разлога сматрам да су ове две свеске хорских песама Г. Милојевића, које су намењене деци основних и средњих школа, као и хоровима универзитетске омладине, како са гледишта педагошког, тако и са гледишта уметничког, један позитиван успех. Аналишући их, ја сам их увек посматрао са гледишта апсолутног уметничког савршенства, водећи мање рачуна о њиховој педагошкој намени, што би у овоме случају било претежније. Јер ове збирке песама за децу основних школа и омладину значе и стилску обраду педагошко-музичких идеја, потребних ради правилног музичког васпитања омладине у нас. И у колико оне више успеју да реше овај проблем практичном применом у школама, у толико ће већа бити и њихова вредност. Желети је да оне нађу топлоту пријема како у школи, тако и у певачким друштвима.

К. П. МАНОЈЛОВИЋ

Dr. M. Šenoa: *Geografija Jugoslavije*. Zagreb, 1921. Nakladom i štampom Jugoslav. Kompassa D. D. 8°, c. 52. Cena knjizi 10 din.

У једној малој књизи од нешто више од три табака, Шеноа, професор Университета у Загребу, дао је један преглед географије Југославије — он увек само тако зове нашу државу — који не треба да остане непримећен. Књига има ових 9 делова; I. Хоризонтални преглед — 1 страна; II. Вертикални преглед — скоро 14 страна; III. Хидрографија — 6 страна; IV. Клима — 3 стране; V. Фауна и флора — 2 стране; VI. Житељство — скоро 4 стране; VII. Привреда тла — 4 стране; VIII. Промет — 5 страна, и IX. Алфabetски попис градова и мјеста — 10 страна. Ми ћемо сваки одељак прегледати посебице.

I. Наша граница је дуга 3871 км., од чега 1550 км. долази на морску обалу, која је само на ушћима Неретве и Бојане ниска. Сплjoштена елипса представља облик наше земље; дужа је осовина С.З. — Ј.И. 930 км, а краћа 428 км.; централно јој је језгро област Сребрнице у источној Босни. Разлика у географској ширини је 5° 51', у дужини 8° 53', у времену 35 мин. 40 сек. Површина јој је $\frac{1}{4}$ мил. км². Детаљну границу писац није изнео, вероватно што у доба кад је књига писана она није била свуда јасна. Али су старе границе, јужна и део западне, могле бити много боље маркиране, а не само са пет тако општих тачака. Напомињем овде да ћу се у даљем излагању тачно држати пишчеве номенклатуре и ортографије.

II. Морфолошки се разликују $\frac{5}{6}$ висија и $\frac{1}{6}$ низија; прва је највише прибијена уз Јадран. Овако схваћена, наша земља је највише нагнута северу и североистоку: Дунаву, чија је низија проширена равнинама око Муре, Драве, Саве, Врбаса, Дрине, Мораве. Орографски и морфолошки писац разликује шест својих система: Крш, Албански огранци, Алпински огранци, Хрватско-босанско-српске планине, Балкански огранци, Карпатски огранци и Родопски масив. Између њих су повучене тако произвољне границе да се оне никако не слажу ни са онима већ примљеним у науци (*Глас С. К. А.*, 63.). Писац истиче тектонску сличност између прве, треће и четврте, и даје кратку геологију свих система.

1. У детаљном опису система нарочито се писац врло много задржао на *Кршу* и свима његовим облицима често ниским и незнатним. По њему, он почиње од долине Випаве, Сочине леве притоке, па иде ј.-и. готово 1000 км, са само 120 км. ширине. Ту су: Трновски гозд — нисам га могао наћи ни на секцији Laibach 1:200000 — па Хрушица, чија је kota по Наносу погрешно наведена, а треба 1300 м., Снежник и Чичарија са Учком. Даље су „вјесник невремена“ Крим, па Кочевске планине и Рог. Хрватски Крш почиње Вел. Рисњаком „са својом раздераном околицом“, па се настаља на Вел. и Малу Капелу, Сењско Било и Велебит,

између којих су карсна поља Гацко и Личко. На Велебиту је највиши врх Вагањски 1758, а не Бабин 1798 (секција Zaga). Даље се помиње плитки крш, па онда истих особина наспрамне обале појединих острва. Динара почиње на истоку од Книна и одмах достиже врло велику висину у врху Динари 1831 м.; Троглав је највиши, 1913 м.; у јужном делу она се зове Пролог. Њу прате Ливањско и Дувнањско (не: Дуванско) с једне, и Сињско и Имотско Поље с друге стране, која сва, по писцу, отичу у Јадранско Море. Босанске кршне планине су: Грмић, Црвљивица, па Шатор и Црна Гора, од мање важности, као и Виторог, Чинчер, Радуша и Вран. Херцеговачке су уз Неретвину пробојницу Чврсница, којој је с друге стране реке Прењ (највиши врх не Лупоглав, 2105, него Ортиш, 2123 м.; в. *Глас С. К. А.*, 57.). Много је речено: „има на њем (Прењу) вјечнога снијега“. Овде су узете и незнатне, па и непознате планине: Биле, Тртра, Сњијежница, али не и Вележ и Орјен. Босанске планине никако не опадају висином као Динара, према Неретви, већ према Сави, у Посавини. Треба рећи: Требишњица. Црногорски крш је захватио: Малић, Власуљу и Лебршник; баш је Вољујак овде требало истаћи због његове висине. За овим долази Дурмитор и његово продужење Сињавина, даље Маганик, а при мору Ловћен. Промина и Свилаја узете су међу далматинске планине са осталима још мање важности. Истих су, кршних, особина и острва. 2' *Албански огранци* имају у нашој земљи: Жијово, Комове, Визитор и Проклетију, са најсевернијим делом Копривником, а највишим врхом Тарабошем. 3. *Алиински огранци*, само у Словенији и Хрватској, представљени су, по писцу, овим орографским целинама: Словенске гоорице, Похорје, Караванке, па Кошута и Камнишки Алпи; Мацељска гора, Халос и Равна Гора имају донекле издвојен положај. За њима долазе ниска Костељска гора, па Иваншчица и Калник. Засебну масу чини Триглав у границама Љубљанице, Саве, Индије и Соче; издвајају се у тој маси Мангарт, па Шкрлатица, и највиши врх истога имена, Триглав, 2863., са глечером и са Бохињским и Блејским језером у близини. Долењско Гричевље је источно између Крке и Саве, а Горјанци између Купе, Саве и Крке. 4. *Планине хрватског међуречја, источне Босне и западне Србије* чине остатке „оријенталнога континента“; оне на запад прелазе у крш, а на исток у Балкан. Реченица: „Органски је наставак Родопски масив“ — тако је тамнога значења да се не зна на шта се односи. Све су то једва планине, највише мале, врло ретко средње висине. Од хрватких узео је писац: Било, Црни врх, Папук и Крндију са Крстовима, и у даљини Фрушку гору при Дунаву. На левој страни Драве су Мечек (ја бих пришао имену Мечка, како је тамошњи Срби зову), па јужно одатле Харшањски врх и Црна Шума. Врло су ниске, даље, Медведница, Мословачка гора, Псуњ, Бабја и Пожешка гора. Босанске планине су: Косара, Просара, па врло мало познате Узломац и

Чемерница, па Борја, Влашић и Враница. Око Сарајевског поља су ближе и даље Бјелашница, Трескавица, Лелија. Ниже су: Озрен, Рапте, Коњух, па Романија и Јахорина. Између Чехотине (не, него Ћотине) и Таре је Равна гора „са највишим врхом Великом Љубичном“ (2239 м.). Овде треба приметити да је Љубична (боље још: Љубишња) засебна планина, а не врх на Равној Гори, коју до сада нисам нашао ни у бољим картама ове области нити пак у литератури. Са Мајевицом и Јавором писац свршава босанске планине. Као наставци ове две последње планине „раскрилиле се преко Дрине српске планине у два дијела: једно од тих крила иде према истоку до Мораве, па онда прелази у балканске огранке, док друго иде према југо-истоку па се завршава на саставку Ибра и Ситнице“. Ја не уносим овде никакву своју примедбу, али морам рећи да је пишчево закључивање недопуштено слободно. Као представнике српских планина у овоме делу Србије писац је изабрао Цер, Влашић, Маљен и Јелицу, које су, по њему, наставак Мајевице. Наставак босанског Јавора је Златибор, који је једним седлом подељен на северну Тару и на јужни Златибор. Колико је овде погрешнога! На Златибор се наставља Златар, а на овај Гиљево (не: Гиљаво) — тако мало вредно помена — и на истоку Голија. Рогозна је између Ибра и Рашке (не: Раче). Ја не разумем зашто писац за овај део Србије није узео много изразитије и познатије морфолошке целине; избор му је несрећан.

5. *Карпатски огранци* су у нас између Мораве, Дунава и Тимока. „Поречку ријеку и њезину притоку Црњику (очигледно треба: Црнајку) дијеле наставци Трансилванских Алпа, што пређоше Дунав на Жељезним вратима, на двоје: на Мироч планину (623 м.) и Дели Јован са Црним Врхом (1201 м.) на истоку, и на Јањичански вис (522) и Велики Крш (1185 м.) на западу.“ Само се по себи види да је ово груба грешка, коју писац није смео никако пропустити да не поправи. Треба: Поречка река и Црнајка деле Трансилванске Алпе... Грешке у kotaма (Мироч је виши) и именима ни овде нису изостале. Нећу ни ово да прећутим: „На сјевер Ресаве простиру се Хомољске планине са Купиновом главницом (994 м.) и Кучај планина (1188 м.), а онда дијелећи дугодолину Сврљишког Тимока од Нишаве, повукла се смјером од истока према западу Сврљишка планина са Зеленим врхом (1360 м.).“ Све ово писац убраја у огранке Карпата с ове стране Дунава. Колико и нетачности и неслагања!

6. *Балкански огранци* наши налазе се само у Старој Планини, у колико је она наша, будући гранична. Погрешно писац Вршку Чуку (1739 м.) меће у највише врхове на Старој Планини; она је тачно за 1000 м. нижа. Је ли било доста само оволико рећи о балканској системи у нашој земљи?

7. *Родопски масив* писац је поделио на источни кристаласти и западни палеозојски, линијом Преспа, Скопље, Митровица. Ту су: Авала, Космај, Рудник, па „изнад Голијске Мораве и Груже диже се троугли Котленик са Црним Врхом (768 м.). У кри-

вају Мораве и Голијске Мораве протегнуше се од сјевера на југ Гледдијске планине“ (боље рећи: Левачке Планине); уз саму Мораву је Јухор са Ветреном (не: Вретреном). Копаонику су границе Топлица, дугодолина Иброва, Косово и Краљево. „У долини што силази према Косову има минералних врела“. На исток (не: запад) Копаонику је Вел. Јастребац, коме је на југу Лиџац(?), Петрова гора и Гољак (не: Пољак) планина, али коте нису тачне. Даље „се савио Карадаг“ (боље је рећи: Скопска Црна Гора), „из кога извире поток Бинац, по коме носи јужна Морава име“(?). Суха планина је између Мораве, Нишаве и државне границе, а Козјак између Пчиње и Криве. Овче поље је на истоку од скопског поља, „и његов сјевероисточни наставак је Осоговска планина са врхом Рујем (2225 м) који прелази већ у Бугарску“. Не могу се, очигледно је, све погрешке овде истаћи. У даљем ређању помиње се Пљашковица (боље: Пљачковица), Бјелашница (не тако, већ: Беласица). Између Косова и Пећске(?) Метохије је Чичавица и Дјевић (треба Девич). Шарпланина је, по писцу, „силна“, „савија се у форми упитника од југозапада к сјевероистоку“. На истоку јој је високо Скопско поље, на југу дуго и узано Тетовско. Највиши јој врх Љубетен (боље: Љуботин). И Кораб је „силни“ и наставак је Шаре, са највишим врхом Кораби Жуженс(?) са 2050 м. У свему томе има много грешака (види *Глас. С. К. А.*, 87., и *Гласник С. Г. Д.*, I св). Кораб је висок и преко 2750 м. У великој Вардаревој окуки су Суха гора, Челојица(?), Прострањска и Илинска планина; Галичица је између Охридског и Преспанског језера, Бигла наставља Илинску планину, Перистери(?) је „голи, силни“ наставак Бигле, висок 2611 м.(?). Голешница са Солунском главом (2500), Караџица (2000) и Селечка су захваћене Треском, Вардаром и Црном. Зар овде Јакупици није било понајпре места (*Глас* 45. и 63.)? Ниче (не: Ниџе) је на грчкој граници. Свака је од свих ових планина унета и са својим највишим врхом. И због тога што писац није казао карту или секције којима се служио дајући овај морфолошки преглед, ја сам имао особитих тешкоћа да га пратим на својим картама и секцијама, које су ми стајале при руци. 8. *Низине и поља*. Наше Подунавље има своја два проширења: Подравину и Посавину; прва почиње од (не: до) Птуја и Вараждина, друга Кршким пољем, па је проширивана Лоњским пољем, и при ушћима Врбаса, Босута, Босне и Дрине. Зар се овде нису могла изнети имена: Лијевче, Семберија, Мачва, и зар при ушћима Купе и Уне нема такође проширења? Смедеревско поље није последње поље у нашем Подунављу, и у нас се то поље зове Годомин, између Мораве, Дунава и Језаве; то је најнижи део левога Поморавља. Од свих осталих поља у Поморављу писац је изабрао: Чачанско, Нишко и Лесковачко. Како је то невешт избор! Незнатнија су даље Љубљанско, Птујско, Личко(?) на огранцима Рисњака; Гацко, Личко и Крбавско су између Велебита, В. и М. Капеле и Пљешивице и сва су карсна — то је требало нарочито истаћи — као и Ливањско, Гламочко,

Дувнањско, осим осталих у западној Босни. Сињско и Имотско су у Далмацији, а Мостарско блато преко (?) Неретве, па онда Неретљанско(?) поље, даље Невесињско, Гацко, „Попово и Требињско поље или (?) Попово поље, су у Херцеговини. „Напокон Скадарском блату на сјевер (је) Никшићско поље.“ Јужна Србија има: Косово, Скопско, Тетовско, Струшко и Ресанско поље.

III. Хидрографију је писац разделио на три дела: I. Јадранско море, II. Реке понтијске, јадранске и архипелашке и III. Језера и мочваре. I. *Јадранско море* има према нама 1550 км. дугу обалу са 3200 км.² површине наших острва, која су истога геолошког састава. И она, и заливи и канали између њих познати су нам и не помињемо их нарочито. Вежа је обале са њеним залеђем врло тешка. Зрмања је отворена (пловна) до Обровца, Крка до Скрадина, Неретва до Метковића. Само три железничке пруге улазе са обале у унутрашњост: Ријека—Загреб, Сплит—Загреб и Метковић (Груж)—Сарајево. То је узрок што су трговина и саобраћај упућени Дунаву и његовим притокама. II. *Реке*. Према Јадрану Југославија је релативно највиша, па се постепено спушта севером и југоистоку. Тронежа ова три слива је Црнољева — њу писац раније не помиње — скоро на Косову, из које тече Суха река Дриму, Црнољева Ситници и Лепенац Вардару. Позната је и довољно до сада наглашена, по свој прилици, вештачка бифуркација Неродимке. Али ово не разумем: „Од места, где бифуркира Неродимка, иде та разводница (Понта и Архипелага) до државне границе.“ У прегледу површина појединих морских и речних сливова бројеви су не само нетачни, него и испретурани. Мени је јако жао да се ни толика пажња коректури није поклонила, јер не сумњам да се тако свесно хтело. Дунав тече кроз нашу земљу 340 км., од Мохача до Беле Цркве, и још 220 км. одатле до ушћа Тимока. „На месту где проваљује Трансилванске Алпе и Балкан, твори клисуру Жељезна врата (Demirkari).“ Види се овде необјашњива колизија са Карпатским огранцима у нашој земљи. Много је боље клисуру звати: Ђердап. Даље писац наводи Тису и њене притоке Аранку и Бегу, па Тамиш, Караш и Вилањску Карашицу, мање дунавске притоке. Драва тече 392 км. нашем државом и до Вараждина је „височинска“ (боље: планинска). Прима с лева: Лабуду, Песницу, Муру са Трнавом, Шћавницу и Црну воду, с десна: Белу, Мислину, Дравину, Бедњу, Плитвицу, Копривницу, Карашицу и Брезницу. Вука је мања дунавска притока. Сава почиње са два крака: Подкоренска и Бохињска Сава (по Сајделу) — то је први пут до сада да је писац навео и литературу којом се служио. Пре састава прима отоку Блејског језера. Спојена тече кроз Љубљанско поље, па улази у клисуру, из које код Кршкога излази, у поље; код Подсуседа слази у Посавину. Дуга је 710 км. У Словенији притичу јој с леве стране: Кокра, Камнишка Бистрица, Савина и Сутла. Даље су још притоке ван Словеније: Крапина, Лоња са Чазмом, Илова, Пакра, Орљава

и Босут. С десне стране притичу Сави: Сора, Љубљаница (Пивка — Унец) и Крка у Словенији, и, даље, Купа са Кораном и Мрежницом, па Глина, Петриња и Одра у Хрватској; Уна са Унцем и Саном, Врбас са Пливом и Врбањом, мања Укрина, па Босна са Лашвом, Усором, Миљацком, Кривајом и Спречом. Дрина је (450 км.) највећа савска притока; она прима с леве стране: Сућеску, Прачу, Жепу, Дрињачу, Јадар и Јању; с десне: Ћотину (не: Чехотину), Лим „са Плавског блата“ и „Српски“ Јадар. Не тече Дрина ниже Вишеграда сутјеском, већ типском клисуром гдегде и кањонскога типа. Од савских притока у Србији наведене су Колубара са Тамнавом и Топчидерска река, којој није место овде. Морава је последња наша већа „притока Дунављева“ и дуга колико и Дрина. Извири „као Бинац поток и као Биначка Морава код Ристовца улази у Врањско поље, па тече кроз „Момину Клисуру“ (боље: Грделичку) и „Столачку Клисуру“ (треба: Сталаћску), па се састаје са Голијском Моравом која протиче „на исток Овчевом клисуром и утиче иза 160 км. дуга тока у Биначку Мораву.“ Да је писац имао при руци *Споменик С. К. А.*, 35, многи детаљ би овде био тачан, овако нам се чини као да је све ово писао какав Матковићев путник XVI или XVII века путујући кроз нашу земљу. Не утиче Морава „у Дунав испод куле Рудића“, него код развалина града Кулича. Биначкој Морави притичу Јабланица и Топлипа, а с десна Власина и Нишава. Голијској Морави притичу с лева Ђетиња и Гружа, а с десна Ибар „са клисуром испод (треба: изнад) Краљева“, и у који теку Рашка и Ситница са Лабом. Морава прима Јасеницу с леве и Ресаву с десне стране. Штета што је оволико празнога и непотпунога у хидрографији ове најзнатније Србијине реке. Испод Неготина Дунав прима Тимок, чији су изворни краци: Кривовирски, Сврљишки и Трговишки Тимок (боље Коренатац). Јадрански слив обухвата 24% наше државе и карактерисан је кршним појавама и дубоким речним долинама. У томе су сливу наведене: Рјечина између Сушака и Ријеке, па Фуџинарка или Личанка; Гацка и Лика на Личкој висоравни; Зрмања, Крка Цетина и Неретва у Далмацији. Последње две имају веће важности: првом, по Долежалу — други случај наведене литературе — отичу „босанска затворена поља“, а друга има нешто развијенији слив. Она тече до ушћа Неретвице (треба: Раме) на северозапад, а одатле — требало је овде нарочито истаћи: својом дубоком пробојницом између Чврнице и Прења — у главном на југозапад, не: покрај, већ: кроз Мостар. Ријека код Дубровника „скупља воде измед морске обале и Требињског поља“, а то исто писац говори и за Крупу, Неретвину леву притоку! Скадарско блато прима Морачу са Зетом; Бојаном оно отиче. Дрим граде Црни и Бели Дрим. За Преспу писац вели: „или понире на југ у Деволи, или на сјеверу у Охридско језеро“. Горњим и средњим Вардаром, малим деловима Дојранског Језера и Струмице наша је земља у сливу Архипелага. Вардар „извири испод Кишов-

www.unibg.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ске градине 1810 м. високо! Како је крупна ова неистина? Притоке су му: Лепенац са Неродимском (r), Пчиња са Кривом и Брегалница с лева, а Треска и Црна с десна. III. Језера, по писцу, могу бити од четири врсте: глацијалног порекла, као Бохињско, реликтна, као Охридско и Преспа, приморска, као она у Неретвиној делти, и кршна, као Цркничко. У једној табели изложио је писац 38 наших језера означаивши им и висине на којима су; највиша су она на Триглаву, а најнижа — без висине — она у приморју. Више детаља дато је за Охридско, Преспу и Скадарско. У мочваре убројане су: Љубљанско мочвирје, Лоњско поље, Мрсунска бара код Брода, Палача, Обедска бара, Живача, Мачва, Макиш, Корита на Брегалници и Црна у Битољском пољу. Како је све ово произвољно, неодређено и погрешно!

(Свршиће се)

Е. Ј. ЦВЕТИЋ

БЕЛЕШКЕ

Хемија у нашим средњим школама. — Код нас закон наређује да се у средњим школама предаје *Минералогија са основима хемије*. Потчињено је, дакле, једну основну природну науку једном описном огранку њиховом. Та аномалија је запажена одмах, чим је приступљено изради програма тој потчињеној хемији. И том приликом решено је без устезања да се хемија одвоји од минералогije. Та одлука је била закону противна, али је усвојена, пошто је једну грешку исправила. Да је та исправка била основана, тврди и то што нико није гласа протв ње дизао.

И ако је том одлуком одвојена хемија у тим школама у засебну науку, онет зато није јој дато све што је требало да добије. Кад се погледа на то да физика и хемија треба да пруже ученицима средњих школа сва основна знања о природи, онда је јасно да тим двома наукама и у средњим школама треба дати изузетан положај. Обим тих наука треба толико раширити да представља једну заокругљену целину, која ће моћи да задовољи потребе свију осталих природних наука. Та пажња је указана физици, али хемији није. Јер се физика предаје и у нижим и у вишим разредима средњих школа, а хемија се предаје само у четвртом разреду. Чак је и минералогiji дато место и у вишим разредима, и ако она има несравњено мањи значај од хемије.

Да би се програм хемије тих школа могао проширити, потребно је да обухвати још један виши разред; а до ког обима треба јој програм проширити, то се може видети из програма осталих природних наука које се у тим школама предају, водећи рачуна и о примењеној хемији. Ко прегледа средње-школске уџбенике хемије страних земаља, тај ће одмах уочити да су програми тих уџбеника знатно већи од нашег званичнога.

Та скућеност програма хемија наших средњих школа узрок је што код нас, сем хемичара, нико не зна хемију, нити му је приступна хемијска страна природе. То тврдим из искуства, јер као педесетогодишњи

професор хемије на нашој највишој школи имао сам прилику да видим колико је мало хемијско знање наших матураната. Томе је узрок узан програм на уштрб теоријског дела, и шаблонско изношење скученог хемијског материјала.

С ово неколико речи хтео сам да упозорим надлежне на ту аномалију што је хемија у нашим средњим школама запостављена, и да предложим да јој се да у тим школама онакав обим и онакав облик какав јој се на страни даје.

С. М. ЛОЗАНИЋ

ЧИТУЉА

Камил Сен-Санс. — Умро је један од најискуснијих и најпросвећенијих уметника наших дана, један од оних уметника који су, далеко од свију савремених тежња и настојања, у прошлости налазили идеале и у делима класичара изворе и узоре за своје лично уметничко стварање: умро је Камил Сен-Санс.

Рођен 1835 у срцу Париза, у сред Латинског кварта, он је још као дете (1846) ступио у јавни музички живот, као пианиста, баш у тренутку када је Хектор Берлиоз у слободном гесту гениалног реформатора био устао против сладуњаве, бескрвне уметности романтичарских епигона, да својим бесмртним делима укаже пут којим ваља ићи у будућност. И растао је и развијао се у једно од најборбенијих и најинтересантнијих доба историје музичке културе, у доба борбе Рихарда Вагнера за „дело будућности“, у доба акције Листа на постављању нових основа уметничког израза у музици, будан за све што се око њега догађа; али од рођења упућен и у школи васпитан правцем којим је после свију искушења отишао за својим идеалом: за лепотом и величанственом снагом класичарског савршенства.

Нимало револуционар, Сен-Санс је лепоту музичке уметности налазио у облику. Уметничко дело за њега је било спој свега што је традицијама било освештано као савршено лепо. Ту лепоту он је обожавао до тога степена да јој је жртвовао и себе, тако да би се о композитору Сен-Сансу, са извесним врло малим оградама, смело рећи да је био један од последњих музичара који су објективно стварали. За њега мелодија, ритам, хармонија и сви преливи музичке динамике нису били ништа друго до музикални елементи из којих се једно уметничко дело комбинује, ради јединога, чисто уметничког циља. И онда када је, под утицајем Листа, компоновао, као млад композитор, симфонијске поеме (*Игра мршваца* и др.), он није, као његов учитељ, ишао за песничком идејом у детаље, него је, подстакнут основном вредношћу те идеје, био комбиновао све музикалне елементе у облик, слободан од класичарских традиција до душе, али моделисан боље но што је и сам Лист облике својих симфонијских поема био моделисао, остајући увек у великој линији облика и не губећи се никад у детаље.

Један од најбољих познавалаца разних стилова у музичкој историји, од Обнове до данас, Сен-Санс је ипак био израдио свој лични стил, без реминисценција, сјајан, жив, дубок и објективно изразит. Уметник таквог духовног и душевног склопа морао је, сасвим је природно, бити поклоник апсолутне музике, симфоничар. Али је он, као уметник ванредне уметничке и опште културе, као естетичар и стилиста, радио на свима музичким облицима, од скромне „chanson“ до компликованог ансамбла велике опере, не поричући никад као драматичар своју основну

жицу симфоничара, тако да је Дебиси врло тачно рекао: „Он је компоновао опере душом једног окорелог симфоничара“. Музика пре свега и музика изнад свега, али музика којој је циљ не литература, не дескрипција, већ сонорни ефекти оживљени културом (његова камермузичка дела; концерти), или каткада дубљим осећањем (*С toll Симфонија*, делови *Самсона и Далиле*, *Асканио*). Необично плодан, он је остао на површини и онда када су најновије музичке струје победиле, „узвишеношћу и уједначеношћу стила“ својих композиција, које су „ширином концепције, богатством и савршенством израде... међу најплеменитијим и најзначајнијим споменицима француске музике XIX века“.

Као естетичар, Сен Санс је био један од најсрчанијих бораца против „модерне“, али ни он није могао да постигне немогућу ствар: да задржи природни ток ствари. И умро је баш у часу када је после Вагнера, чије је „дело будућности“ већ постало „дело прошлости“, дошло ново доба, смело и пркосно, са „новом естетиком“ и новим слободама. И староме маестру није ништа друго било остало него да каже: „Признајем да је уметност слобода; али слобода није анархија...“

И та реченица му је била једна од последњих. 17 децембра, у Алжиру, окружен цвећем које је неизмерно волео и милован зрацима сунца коме је и своју душу предао, умро је Сен-Санс, песник, музичар, члан Института, естет, драмски писац и аутор научних расправа, један од најсветлијих духова наших дана.

М. М.

БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге и часописи послани Уредништву:

Тихомир Р. Ђорђевић, *Из Србије кнеза Милоша*, културне прилике од 1815. до 1839. године. — Београд, издавачка књижара Геце Кона, 1922. С. 240, цена ?

Vladimir Vidrić, *Pjesme*. (S predgovorom Jovana Dučića.) — Zagreb, knjižara Z. i V. Vasića, 1921. С. 48, цена 6, у фиџом издању 10 д.

Антон Чехов, *Три сестре*, драма у четири чина. Превела Милица Богдановић. — Загреб, издање З. и В. Васића, 1921. С. 90, цена 8 д.

Јован Грчић, *Порџрети с писама*. I. (Јаша Игњатовић. — Војислав Ј. Илић. — Љ. П. Ненадовић. — П. Адамов. — Матавуљ. — М. П. Шапчанин.) — Загреб, издање књижаре З. и К. Васића, 1921. С. 176, цена 10 д.

Camilla Lucerna, *Aseneta*. Po staroj predaji. — Zagreb, knjižara Z. i V. Vasića, 1922. С. 52, цена 10 д.

Милан Шевић, *Образовање и просвећивање*, I. Друго умножено издање. (Педагогијска књижница, уређује Милан Шевић. Свеска II.) — Београд, издање књижарнице Рајковића и Ђуковића, 1922. С. 47, цена 3 д.

Уредник,
СВЕТИСЛАВ ПЕТРОВИЋ
Душанова улица бр. 5, Београд.

Државна Штампарија
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.
Београд.